

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ
НАУКИ, КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

ИЗДАНИЕ НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА
„СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X
ГОДИНА XXIX (LXVIII)

4-5•2022

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X (PRINT) • ISSN 2738-845X (ONLINE)

ГОДИНА XXIX (LXVIII)

4-5•2022

РЕДАКТОР д-р ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПРЕДПЕЧАТ ЮЛИЯН ДОЙЧИНОВ

ПЕЧАТНИ КОЛИ 11,25. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2022

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на резюметата д-р Радослава Стефанова

Вмъкване на българския текст и предпечат на черногорските табла – Юлиян Дойчинов

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Снимка – Стефан Рангелов

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Анна Ангелова
гл. ас. д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загоров
проф. д.и.н., д.н.к. Вера Бонева
Веселин Тодоров
проф. Владимир Ключев
д-р Джени Иванова
д-р Елизабета Георгиев
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Заров
д-р Камелия Христова-Йорданова
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
д-р Петър Величков
проф. Роман Мотулски
д-р Руслан Иванов
д-р Силвия Найденова
ас. Силвия Филипова
доц. д-р Тодор Чобанов
доц. д-р Християн Атанасов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Събития	Фототипно издание на <i>Празничен миней</i> на Божидар Вукович Подгоричанин (1538), изложба „Черна гора и България“ (1878–1918) и кът на Черна гора бяха представени в Националната библиотека
5–8	
9–28	Изложба: „Черна гора и България“ (1878–1918)
29–30	Премиера на книгата „Убиецът на Ботев“
	Премиера на ценното фототипно издание „Христо П. Тъпчилещов. Живот и неговата обществена дейност“ в Националната библиотека
31–32	
Клуб „Писмена“ 33–43	<i>Яница Радева</i> Поетите Людмила Миндова и Азиз Шакир-Таш гостуваха на Националната библиотека
История на библиографията 44–82	<i>Донка Правдомирова</i> Българската библиография на 170 години
Библиотечно-библиографска хуманитаристика 83–91	<i>Александра Куманова</i> Елена Нерлих–Златева: като името си – СВЕТЛИНА
Ракурси	<i>Елена Азманова-Рударска</i> Случаят Людмил Стоянов: ранното творчество на поета и мистичните увлечения в България през първата четвърт на XX в.
92–106	

История на книгата 107–129	<i>Радка Пенчева</i> Емилиян Станев и Ернест Ренан
История на библиотеките 130–136	<i>Петър Величков</i> Библиотеката на Стилиан Чилингиров и българското книгознание
Минало 137–147	<i>Александър П. Арnaudов</i> Летописните бележки в <i>Осмогласника</i> на черквата „Св. Николай“ в с. Бегуновци, Брезнишко
Млади автори 148–152	<i>Ивелина Христова</i> Кратка история на приказките
Нови книги 153–156	<i>Донка Николова</i> Пътят към книгите, както и към творчеството, често минава през болката...
157–164	<i>Кристина Върбанова-Денчева</i> Иновативен дизайн на книгата на два века
165–167	Библиографски справки
168–178	Календар'2023
In memoriam 179	<i>Доц. д-р Румен Ковачев</i> (5.X.1957–7.VIII.2022)
180	Талон за абонамент'2023

Фототипно издание на *Празничен миней* на Божидар Вукович Подгоричанин (1538), изложба „Черна гора и България“ (1878–1918) и кът на Черна гора бяха представени в Националната библиотека

A phototype edition of Božidar Vuković Podgoricanin's *Festive Minaion* (1538), an exhibition “Montenegro and Bulgaria” (1878–1918) and a corner of Montenegro were presented at the National Library

Summary

On July 7 of this year “St. St. Cyril and Methodius” National Library and the Montenegrin Society for History and Culture “Matica Chernogorska” presented the unique phototype edition of Božidar Vuković Podgoricanin (1538). The exhibition “Montenegro and Bulgaria” (1878–1918) was also opened, as well as a corner of Montenegro.

Key-words: Festive Minaion, Božidar Vuković Podgoricanin, “St. St. Cyril and Methodius” National Library, “Matica Chernogorska”.

На 7 юли т.г. Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и черногорското дружество за история и култура „Матица Черногорска“ представиха уникалното фототипно издание на „Празничен миней“ на Божидар Вукович Подгоричанин (1538). Откри се и изложбата „Черна гора и България“ (1878–1918), както и кът на Черна гора.

„Фототипното издание на „Празничен миней“ е съвместен проект на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, черногорското дружество за история и култура „Матица Черногорска“, Центъра за славяно-византийски изследвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“ и включва дигитализация, комплектуване и отпечатване на изданието“, каза доц. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

„В архива на НБКМ се съхраняват пет оригинални екземпляра на „Празничен миней“ в колекцията „Славянски кирилски печатни книги“. За това фототипно издание Библиотеката дигитализира най-пълния оригинален екземпляр, като липсващите листове са допълвани от останалите четири екземпляра. Дигитализираното копие е предоставено на дружеството за история и култура „Матица Черногорска“. Неразделна част от фототипното издание е приложение с текстове на д-р Мария Полимирова от СУ „Св. Климент Охридски“ и на черногорския проф. д-р Божидар Шекуларец. Те са публикувани на черногорски, български и английски език“, обясни доц. Александрова.

Доц. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, при откриването на събитието

Г-жа Йелена Филипович – временно управляваща посолството на Черна гора в България, акцентира на вековната връзка между Черна гора и България, която се основава на общия корен на двата езика, както и сходния генезис на писмеността и литературната традиция на двата народа. „Това води до установяване на силни дипломатически връзки, изградени на взаимно уважение и сътрудничество“, каза тя.

За реализирането на фототипното издание на „Празничния миней“, както и за изложбата, голяма заслуга има г-жа Меглена Плугчиева, посланик на България в Черна гора, която изпрати свое видео обръщение. Тя подчерта значението на културно-историческите връзки между България и Черна гора през вековете и тяхната роля за продължаване на активно приятелско сътрудничество във всички сфери на отношенията между двете страни.

Председателят на дружеството за история и култура „Матица Черногорска“ Драган Радулович разказа за добрите контакти, които дружеството е установило с водещите културни институции в София и Скопие, чиито архиви и фондове съхраняват над петдесет инкунабули и палеотипи от черногорски ренесансови печатници. В резултат на контактите с Научния архив на Българската академия на науките преди 2 години е издаден „Псалтир с последование“, а сега и „Празничен миней“, отлично съхраняван в Националната библиотека.

Г-н Драган Радулович, председател на „Матица Черногорска“

За съдържанието и същността на „Празничен миней“ от 1538 г. говори д-р Мария Полимирова от Центъра за славяно-византийски изследвания „Проф. Иван Дуйчев“ към СУ „Св. Климент Охридски“, която участва в създаването на фототипното издание на „Празничен миней“ и нейна статия е включена в него.

Според нея „Празничен миней“ е изключително ценно печатно издание на кирилица, съдържащо богослужбни текстове за големите църковни празници и за южнославянските светци, най-богато илюстрираната славянска богослужбна книга от началото на XVI в.

Гостите разгледаха изложбата „Черна гора и България“ (1878–1918), съвместно дело на държавните архиви на България и Черна гора, която съдържа фотографии, писма, карти и други документи, илюстриращи исторически, културни, социално-икономически и политически връзки между двете страни в периода 1878–1918 г.

Събитието продължи с откриване на кът на Черна гора от доц. д-р Красимира Александрова и г-н Драган Радулович. Д-р Бояна Минчева и проф. Елисавета Мусакова представиха екземпляр от „Октоих първогласник“, отпечатан в Цетине през 1494 г. и съхраняван в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, както и ръкописно четириевангелие от 1538 г., изписано от известния черногорски книжовник дяк Йоан, вероятно в манастира „Св. Троица“ в Плевля. Г-н Драган Радулович представи подарените от „Матица Черногорска“ 30 заглавия книги, свързани с историята и културата на Черна гора, между които са „Съвременна

Откриване на кът на Черна гора от доц. д-р Красимира Александрова
и г-н Драган Радулович

черногорска антология“, „Изследвания върху старата черногорска литература“, „Нашите братя на юг“ и др.

На събитието присъстваха секретарят по образование, духовност и култура на президента на Република България Пламен Славов, Йелена Филипович, временно управляваща посолството на Черна гора в България, Желко Йович, посланик на Република Сърбия в България, проф. д.и.н. Лизбет Любенова, директор на Научния архив на Българската академия на науките, проф. д.ф.н. Вася Велинова, директор на Центъра за славяно-византийски изследвания „Проф. Иван Дуйчев“, доц. Михаил Груев, председател на Държавна агенция „Архиви“, колеги от БАН и Държавния архив, гости и посетители на Националната библиотека.

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Nikola I crnogorski knjaz i kralj (NMCG, zbirka fotografija)

Никола I черногорски княз и крал
(NMCG, колекция от снимки)

Мапа източне Европе после Берлински конгрес 1878. (Збирка А. Беркулиан)

Карта на източна Европа след Берлинския конгрес 1878 г. (Колекция А. Беркулиан)

Vojvoda Božo Petrović, pretendent na bugarski prijesto
(Zbirka A. Berkuljan)

Войвода Божо Петрович, претендент за българския трон
(Колекция А. Беркулиан)

Aleksandar Battenberg, Bugarski knjaz 1879-1886
(NMCG, bugarski album, zbirka)

Александър Батенберг, български княз 1879-1886 (NMCG,
български албум, колекция)

Ana Petrović, crnogorska princeza udata za
Franca Battenberga (NMCG, zbirka fotografija)

Ана Петрович, черногорска принцеса, омъжена за
Франц Батенберг (NMCG, колекция от снимки)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Glas Crnogoraca, 1883 - o prolezi Bugarskog knjaz Aleksandra Crnoji Gori (NMCG, ABO)

Glas Crnogoraca 1883, седмичен вестник за посещението на българския княз Александър в Черна гора (NMCG, ABO)

Uprava Varosti Cetinje urgira kod optinskog suda da se organizuje bakladja povodom dolaska bugarskog vladara (UVC, f. 1, br. 99, 1883)

Местната администрация в Цетинье призовава общинския съд да организира факелно шествие по случай посещението на българския княз А. Батенберг (UVC, f. 1, no. 99; 1883)

Baron Orvin, načelnik kancelarije ordena „Sv. Aleksandar“ meli vojvodu Stanka Radonjica da mu dostavi imena bugarskih ličnosti odlikovanih crnogorskim vojnim ordenom za hrabrost tokom posjete A. Batenberga Cetinje. (MID, f. 12, br. 478; 1883)

Барон Орвин, началник на канцеларията на ордена „Св. Александър“, моли войводата Станко Радонич, министър на външните работи, да му изпрати списък на българите, отличени с черногорски ордени за храброст при посещението на княз А. Батенберг в Цетинье. (MID, ф. 12, бр. 478; 1883)

Uprava Varosti Cetinje nalaze optinskom sudu da spomene odluku o udeljenju grada za doček bugarskog knjaz Aleksandra Batenberga. (UVC, f. 1, br. 71; 1883)

Местната администрация в Цетинье призовава общинския съд да организира факелно шествие по случай посещението на българския княз А. Батенберг (UVC, f. 1, no. 99; 1883)

06. 03. 1878. Ukaz - knjaz Nikola izdaje pasosku ispravu bugarskom podaniku Stojanu Nikolajevu za odlazak u Srbiju. „a otadale dalje“ (MID, f. 66, br. 293)

06.03.1878 - Указ - княз Никола издава паспоску исправу bugarskom podaniku Stojanu Nikolajevu za odlazak u Srbiju. „a otadale dalje“ (MID, f. 66, br. 293)

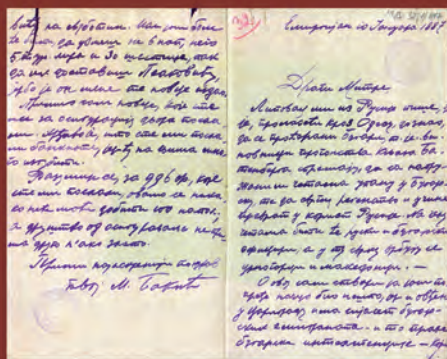

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

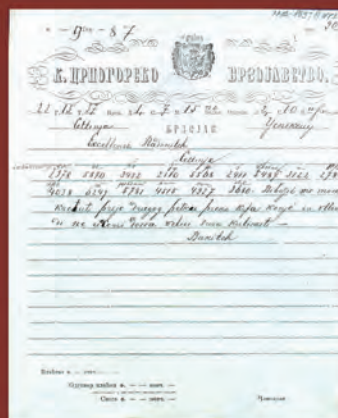
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Януари 1887 – Emirijan (izvijestaj smernogorskog poslanika u Cetinje) o tome kako pregovori Bugari, obosnici rucnata protiv kralja Battenberga, namjeravaju da upadnu u Bugarsku, rucnom vrbujuju i Smernogorsk. (MID, f.20, br. 324)

Януари 1887 – Emirijan, pisavac na černogorskim poslaniku u Cetingrad na tova kak bulgarite v izgnanie, ukazavsihi v prevrata sremu kralja Battenberga, planiraju da otidat v Bugarija, kato vrbuvaju černogorci. (MID, f.20, no.32,1)

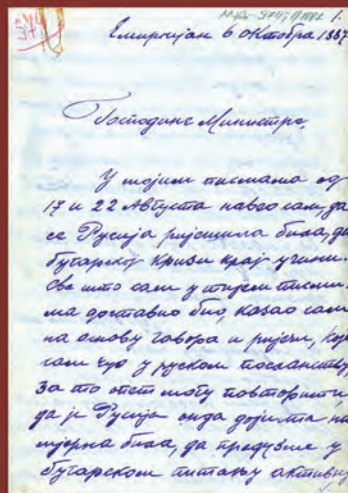
09.1887 – Rucnovana depesha – Bakici izvjestava o namjerama koje je saznao u Ruskom poslanstvu o protjerivanju Koburga (MID, f.21, br. 869)

09.1887 – шифрована депеша, Бакич съобщава за намеренията, които е научил в руското посолство за изгоняване на Кобург. (MID, f.21, no.869)

12.01.1887 g. – Emirijan – izvjestaj M. Bakica o toku pregovora Porte i vode bugarske opozicije Dragana Carkova (MID, f.20, br. 37)

12.01.1887 – Emirijan, M. Bakich съобщава за хода на преговорите между Портата и лидерът на българската опозиция Драган Царков. (MID, f.20, no.37)

Октомври, 1887 g. Izvijestaj M. Bakica o raznim odustajania Rusije od planirane akcije u Bugarskoj (MID, f.21, br. 974)

Октомври, 1887 – съобщение от М. Бакич относно причините за оттеглянето на Русия от планираната акция в България. (MID, f.21, no.974)

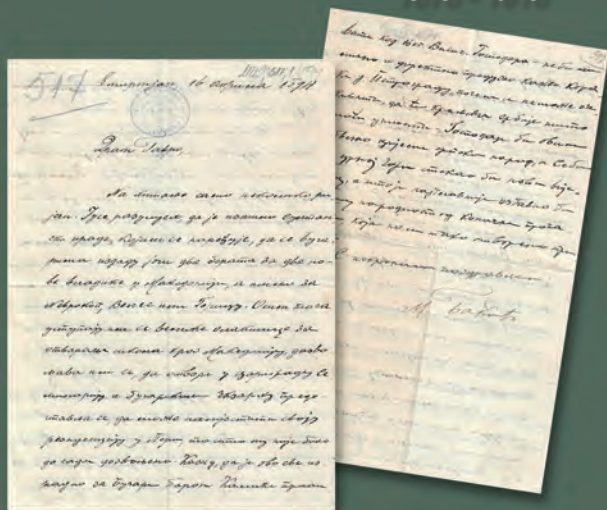

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

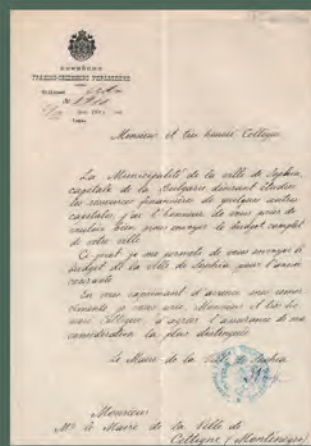
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

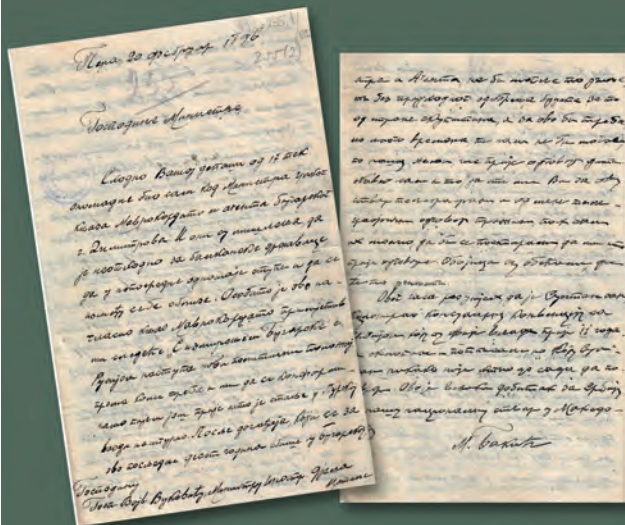
16.04.1894. Посланик Бакиџ извјештава о постапљенју бугарских владика у Македонији (MID, I, 46, бр. 57)

16.04.1894. Посланик Бакиџ сјочишава за назначаването на Бугарски епископ у Македонија (MID, I, 46, по 517)

Sofijsko gradsko upraviteljstvo strahuje izvaze za finansiranje budžeta kod susjednih pripravnica. Dostavlja Cetinju svoj budžet za ovoj godinu i moli da joj se dostavi budžet Cetinje. (UVC, I, 5, бр. 332)

1891 - Софијската градска администрација проуча финансиските механизми за подолмагане годишния бюджет на соседни столици. Тя испраща до Четинје свој бюджет с молба да ѝ бидат предоставени източниците за бюджета на Четинје. (UVC, I, 3, по. 332)

U pismu ministru inostranih djela vojvoda Gavru Vukoviću od 20. 02. 1896. godine crnogorski poslanik u Carigradu Mitar Bakici izvijestava o susretu i razgovoru sa bugarskim poslanikom Dimitrievom koji je sugerisao Bakici da Crna Gora otvori poslanikstvo u Sofiji. (MID, I, 56, бр. 295)

В писму до министра на иностранные работи Гавро Вуковићу от 20.02.1896. чернорезкият посланик и Цариград Митар Бакиџ сјочишава за свой разговор с бугарския посланик Димитров, който предлага на Бакиџ да биде открито посолство на Черна гора в Софија. (MID, I, 56, по. 255)

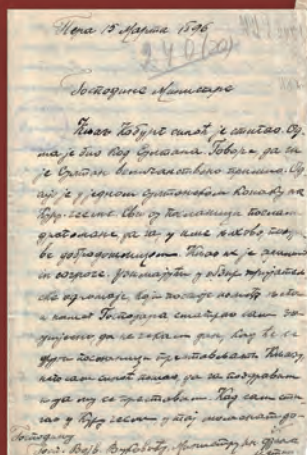

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

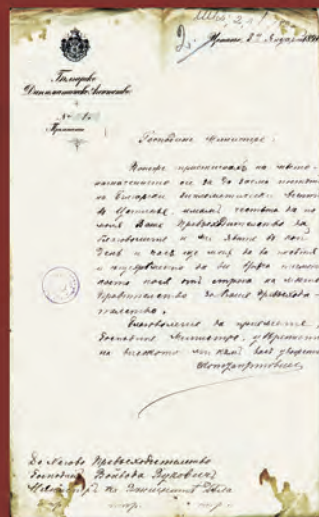
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

U pismu ministru inostranih djela vojvodi Gavru Vukoviću od 15.03.1896. godine crnogorski poslanik u Carigradu Mitar Bakici izjavljava o posjeti bugarskog kneza Ferdinanda I turskom sultanu. Bakici opisuje srdačan susret i prijateljski razgovor sa knezom Ferdinandom. (MID, f. 56, br. 240)

В писмото си до министъра на външните работи Гавро Вукович от 15.03.1896. черногорският посланик в Цариград Митар Бакич съобщава за посещението на Българския княз Фердинанд I при турския султан. Бакич описва сърдечна среща и приятелска дискусия с княз Фердинанд. (MID, f. 56, no. 240)

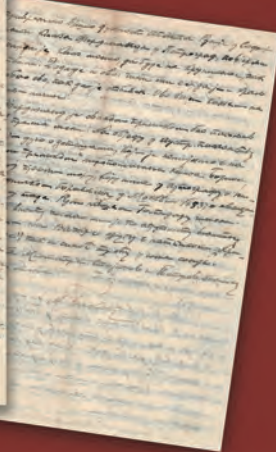
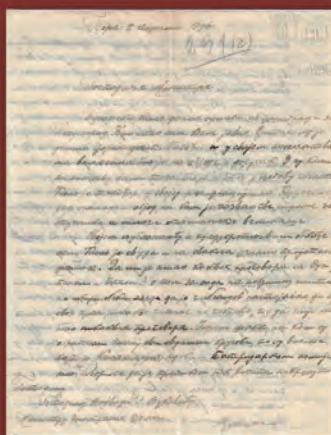
03.01.1897. godine - zahtjev za prijem - Spas Konstantinović traži prijem kako bi uručio pismo Bugarske vlade ministru Gavru Vukoviću. (MID, f. 60, br. 21)

03.01.1897. молиба за прием - Спас Константинович моли да бъде приет, за да представи писмо от Българското правителство до министър Гавро Вукович. (MID, f. 60, no. 21)

U pismu od 02.04.1896. godine crnogorski poslanik u Carigradu Mitar Bakici izjavljava vojvodu Gavru Vukoviću da bugarski knez Ferdinand I iz Crigrada odlazi u Petrograd.

U razgovoru sa Bakiciem, knez Ferdinand je izrazio želju da posjeti Cetinje. Najavio je i da će bugarskog poslanika u Beogradu Samardžijeva namenovati za privremenog diplomatskog predstavnika na Cetinju. (MID, f. 56a, br. 291)

В писмото от 02.04.1896. черногорският посланик в Цариград Митар Бакич съобщава на войводата Гавро Вукович, че българският княз Фердинанд I замислява за Петербург. В свой разговор с Бакич княз Фердинанд изразява желание да посети Цетинье. Той също така посочва Самарджиев, български посланик в Белград, за временен дипломатически представител в Цетинье. (MID, f. 56a, no. 291)

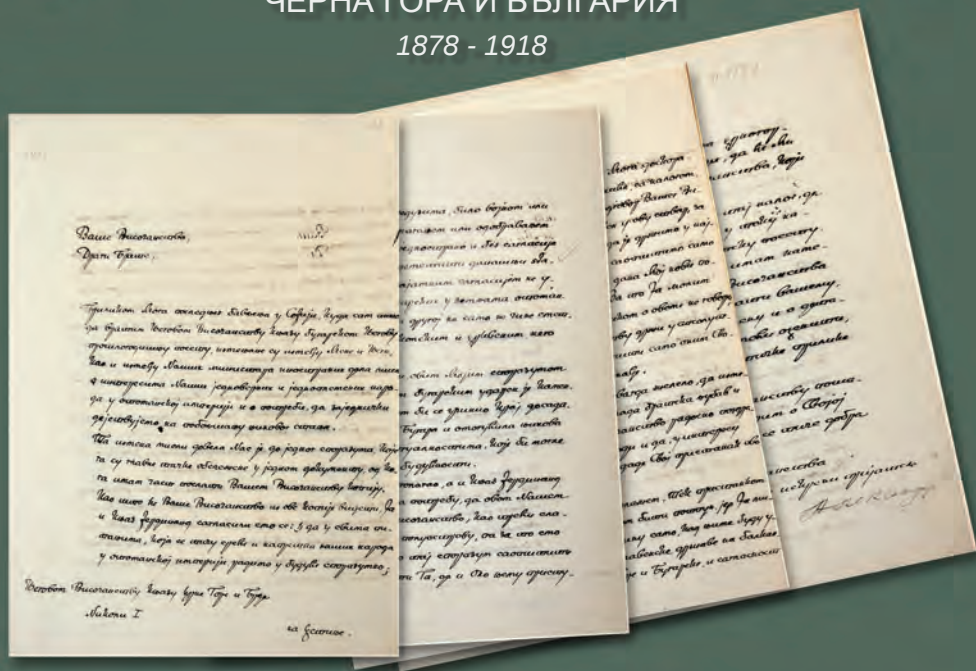

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

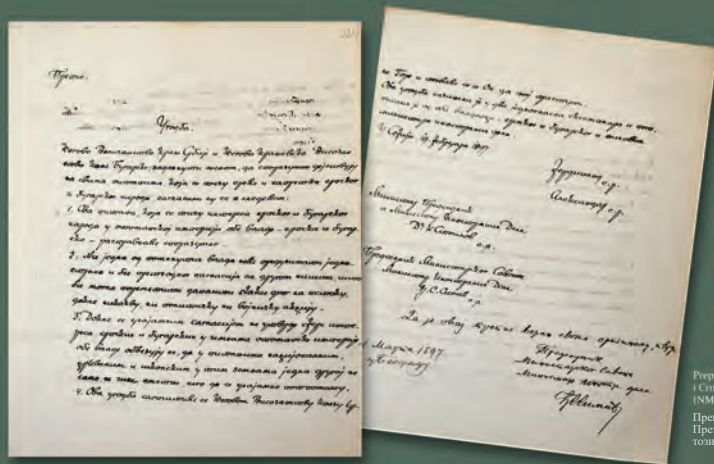
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Писмо српског краља Александра Обреновића књазу Николи од 01.03.1897. године, у коме изјавља књаза Николу о склопљеном савезу између Србије и Бугарске и позива Црну Гору да приступи истом уговору. (NMCG - ABO, фонд Никола I, бр. 1897/32)

Писмо на српски крал Александар Обренович до књаз Николу од 01.03.1897, у което му съобщава за съюза между Сърбия и България и приканва Черна гора да се присъедини към него. (NMCG - ABO, т. по. 1897/32)

Препис „делката“ између Србије и Бугарске 1897. У априлу 1897. Црна Гора је приступила овом уговору. (NMCG - ABO, фонд Никола I, бр. 1897/33)

Препис на „делката“ между Сърбия и България 1897. През април 1897 Черна гора също се присъединява към този договор. (NMCG - ABO, фонд Никола I, по. 1897/33)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Командир Јован Пламенац извештава министра војног да је са Вођице и у Батском граду испушени за порекал метак у знак почасти пушким долашка бугарског кнеза Фердинанда I у Бар 26. јула 1898. (MV, I. 66, br. 1045/3)

Командир Јован Пламенац саопштава на министру на војну, да је у Вођици и у град Бар са истрелијани 21 ордјини изстрела у знак на почит при пристижањето на българския княз Фердинанд I в Бар на 26 юли 1898. (MV, I. 66, no. 1045/3)

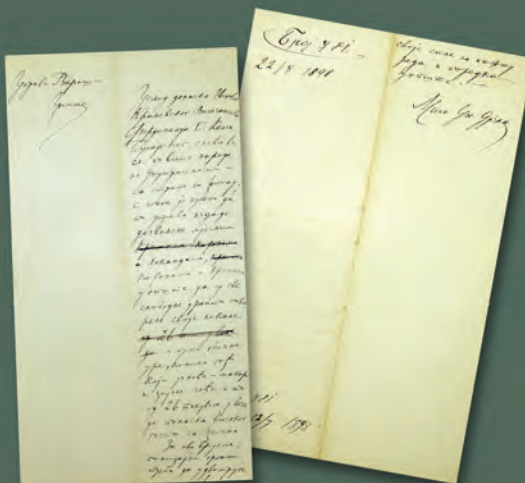
Командир Јован Пламенац извештава војводу Пламенаца да је извршена пушката артиљеријска палиба на Бесач, Лесендо и Забљак при доласку бугарског кнеза Фердинанда I. (MV, I. 66, br. 1045/2)

Командир Јован Пламенац саопштава, да при преминавањето на княз Фердинанд I са истрелијани почетни артиљеријски залпове над Бесач, Лесендо и Забљак. (MV, I. 66, no. 1045/2)

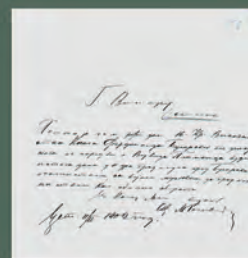
Признанца од 29. јула 1898. године на име 589 флорина које је адутант баталјона стојеће црногорске војске поручник М. Пламенац примио из касне Министарства војног за путни трошак војника, који су били проврати из свих родова Стојеће војске да би образовали један баталјон који је принастовао додећи бугарског кнеза Фердинанда I на Cetinje. (MV, I. 68, br. 206)

Квитанција од 29. јули 1898 г. на стойност 589 флорина, којто адутантът на баталјона на постоянната црногорска армия поручник М. Пламенац получава от касата на Министерството на войната за платените разходи на войниците, познати от различни части, да се сформират баталјон, којто да подпомага посрещането на българския княз Фердинанд I в Cetinje. (MV, I. 68, no. 206)

1898 – MUD препоручује Управи вароши Cetinje да дозволи рад угоститељима i cijelu noc, zbog posjete бугарског кнеза Фердинанда. (MUD, I. 93, br. 783)

1898 – MUD препоручува на администрацијата на град Cetinje да дозволи на заведенијата за општествено хранење да работат през цялата нощ по време на посещението на българския княз Фердинанд I. (MUD, I. 93, no. 783)

1898 г. – Министар војни наређује Војној музици да поводом рођендана бугарског кнеза изведе концерт испред бугарског посланства. (MV, I. 64, br. 175)

1898 г. – Военијат министар наређа Военијат оркестар да изнесе концерт пред българското посолство по случајни родендени на българския княз Фердинанд I. (MV, I. 64, no. 175)

30.08.1898. – Указ – Бугарски кнез Фердинанд I одликовао је Франца Вимера кавалјерским крстом V степена Ордена св. Александра. (MID, I. 68, br. 1709/5)

30.08.1898. – Указ – Българският княз Фердинанд I награждава Францо Вимер с рипарски крст 5-а степени, орден св. Александър. (MID, I. 68, no. 1709/5)

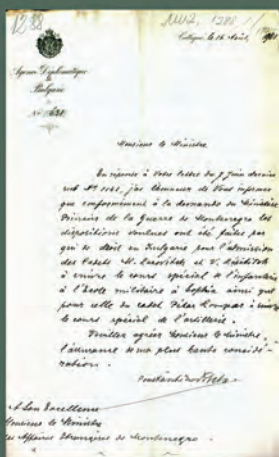

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

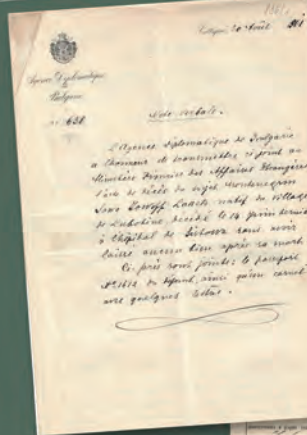
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

06.08.1901. година – Българско дипломатско агентство съобщава МИД на да се дата доредка кадетина М. Лазовичу и V. Лепетичу да побадају наочију курсу пиедјатје у војној школи у Софији. (МИД, ф. 91, бр. 1288)

6.08.1901 г. – Българската дипломатическа агенция съобщава на МИД, че кадетите М. Лазович и В. Лепетич са приети да се обучават в специализиран пехотински курс във военното училище в София. (МИД, ф. 91, по. 1288)

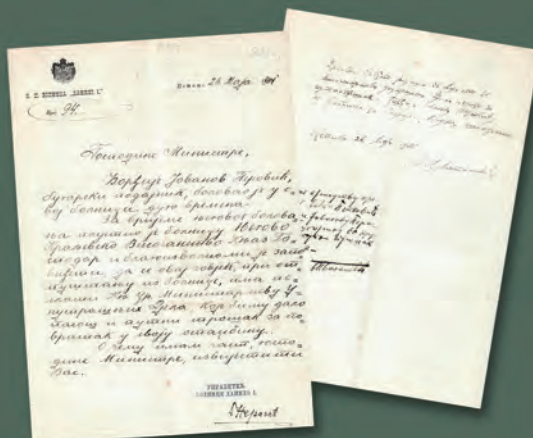
1901 – нота – Българско агентство јавља о смрти српског поданика Сава Јована Лакета. (МИД, ф. 109, бр. 836)

1901 – нота – Българска дипломатическа агенция съобщава за смъртта на черногорския гражданин Сава Йован Лакета. (МИД, ф. 109, по. 836)

1901. – нота – О наплати болничких трошкова на српског поданика Перша Миловановича из Рирца (примјетак болничког протокола). (МИД, ф. 106, бр. 53)

1901 – нота – Извадка от болничен протокол за болнични разходи за лечението на черногорския гражданин Перша Милованович от Пипери (МИД, ф. 106, по. 53)

О Дордију Јовановић Петровићу – Бугарском поданику који се лијечи у болници Дамило Г на Сетинју. (МИД, ф. 108, бр. 563)

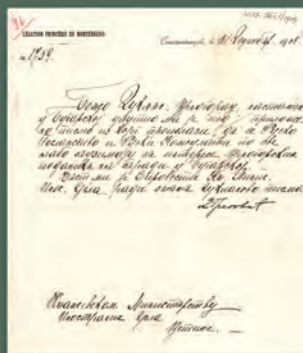
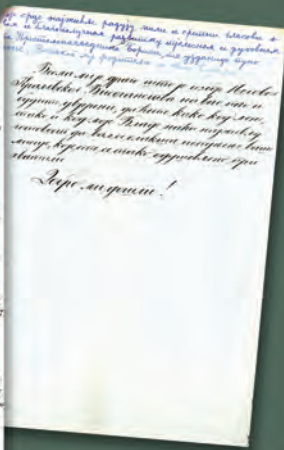
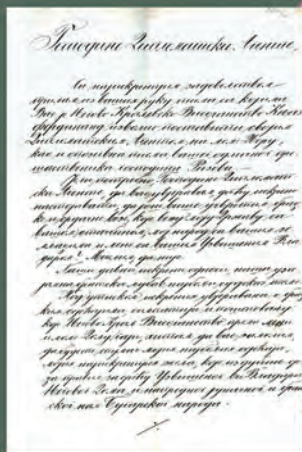
Относно Джордже Јованов Петровић, бугарски гражданин, лекуван у клиника Данило Г в Цетине. (МИД, ф. 108, по. 563)

CRNA GORA I BUGARSKA

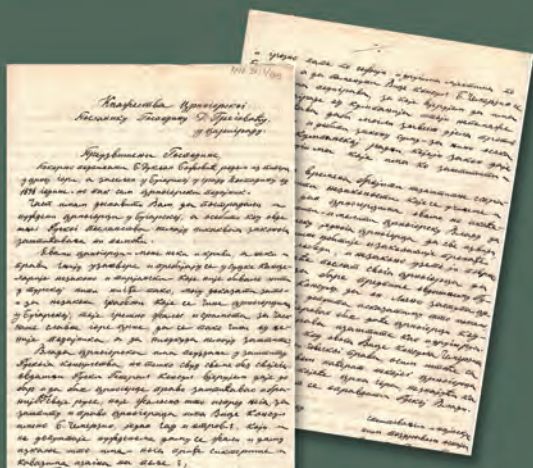
1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

1905. Никола I приема акредитацията на български дипломатически агент. (MID, f. 127, br. 2241)

02. 12. 1908. g. – Pismo – Božo Dukljan Božović izvještava crnogorskog poslanika u Carigradu D. Gregovića o teškom položaju Crnogoraca u Bugarskoj, budući da ruski konzulat u Sofiji slabo zastupa njihove vitalne interese. (MfD f. 164, br. 96)

02.12.1908 г. - писмо - Божо Дуклян Божович информира черногорския посланик в Цариград Д. Грегевич за трудностите, които срещат черногорците в България, тъй като руското консулство в София не представлява техните интереси. (MID. f. 164, no. 96)

31. 12. 1908. g. Dopis - Crnogorski poslanik u Carigradu Dušan Gregović dostavlja MID-u pismo Boža Dukljana o nezavidnom položaju iseljenih Crnogoraca na radu u Bugarskoj.
(MID, I. 164, br. 96)

31.12.1908 - писмо - Черногорският посланик в Цариград Душан Грегович предава писмо от Божо Дуклян до MID за лошите условия на живот на черногорците, работещи в България. (MID, f. 164, no. 96)

5. 09. 1909. g. – akt – Bugarski ministar inostranih poslova general
Paprikov izvijestava crnogorskog kolegu da su velike sile, potpisnice
Berlinskog ugovora, formalno priznale proglašenje Bugarske
nezavisnosti i njenog suverena za Bugarskog cara koje je izvršeno u
Trnovu 22. 9./5. 10. 1908. g. (MII, f. 167, br. 670)

5.05. 1909 г. – акт – Българският министър на външните работи ген. С. Папrikов информира черногорския си колега, че Великите сили формално признават обявяването на българската независимост и нейния суверенитет. Българския цар на 22 .09/5.10. 1908 г. в Търново (MID. f., no. 670)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

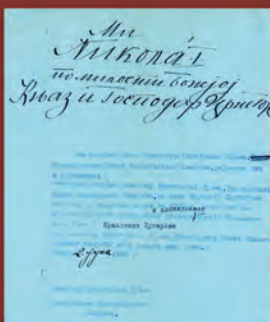
04. 1909. g. Depela, Malinov iz Bugarske zahvaljuje se na čestitkama povodom proglašenja nezavisnosti predsjedniku vlade Tomaševiću. (MID, f. 167, br. 522)

04. 1909. depesha - Malinov od Bugarija blagodari na ministar-predsjedatelja Tomašević za pohvaljivataki, spokošno obavijestiti na nezavisnostu (MID, f. 167, no. 522)

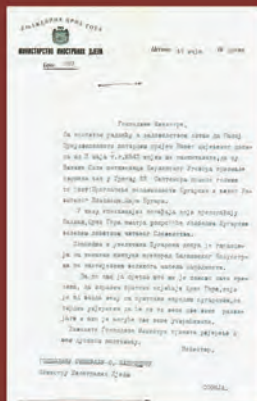
09. 05. 1909. g. - akt - prepis ugovora o slobodnoj plovidbi i trgovini. (MID, f. 168, br. 804)

09.05.1909. - akt - prepis na sporazumenieto za slobodno plovane i trgovina (MID, f. 168, no. 804)

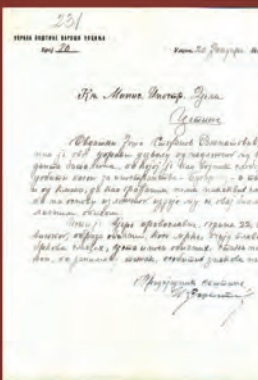
02. 06. 1909. g. - ukaz - Knež Nikola ovlaštjuje predsjednika vlade dr. Lazara Tomaševića da Narodnoj skupštini podnese na predložak rješiti pitanje i pregovora između Crne Gore i Bugarske. (MID, f. 168, br. 804)

02.06.1909. - ukaz - knež Nikola upućuje ministar-predsjedatelja dr. Lazara Tomaševića da predloži na odobrenje od narodnog sabora projekt na dogovora za slobodno plovane i trgovina među Černa gora i Bugarija. (MID, f. 168, no. 804)

14. 05. 1909. g. - akt - Crnogorski ministar inostranih djela obavijestava generala Paprikova da je sa „osobitom radošću i zadovoljstvom“ primio njegov dopis od 2/15. 05. (MID, f. 167, br. 670)

14.05.1909. akt - Černogorski ministar na vanjske radbi saopćava na generala Paprikovu, če „s osobito zadovoljstvom i radost u primiti“ njegovoto pismo od 2/15.05 (MID, f. 167, no. 670)

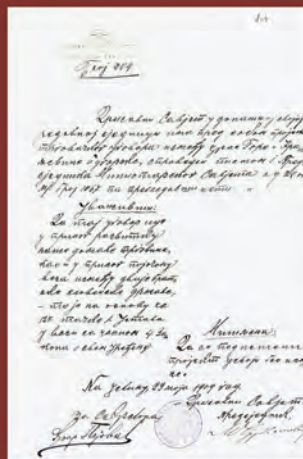
20. 05. 1909. g. - dopis - predsjednik ulicinske oštine Ilija Seržentić izvještava MID o izdatom odobrenju Jolu S. Ražnatoviću za odlazak u Bugarsku. (MID, f. 176, br. 231)

20.01.1910. oficijalno pismo - Kneza na tr. Uzičin Ilija Seržentić saopćava na MID, če e izdatno odobrenje za otpuštajeto na Jolu Ražnatoviću za Bugariju (MID, f. 176, no. 231)

09. 05. 1909. g. - štampani primjerak ugovora o trgovini i plovidbi između Crne Gore i Bugarske, potpisan na Cetinju. (MID, f. 168, br. 804)

09.05.1909. - pečatno kolpe na dogovora za slobodno plovane i trgovina među Bugarija i Černa gora, potpisano i Peštinje (MID, f. 168, no. 804)

20. 05. 1909. g. - odluka - Državni savjet na Cetinju preporučuje da se ugovor između Crne Gore i Bugarske „u svojih bez izmjene“. (MID, f. 168, br. 804)

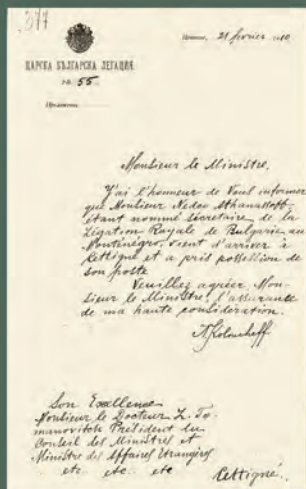
29.05.1909 - rješenie - Državni savjet na Peštinje preporučuje sporazumenieto među Bugarija i Černa gora da bile prieto bez izmjena (MID, f. 168, no. 804)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

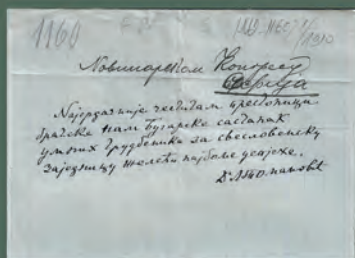
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

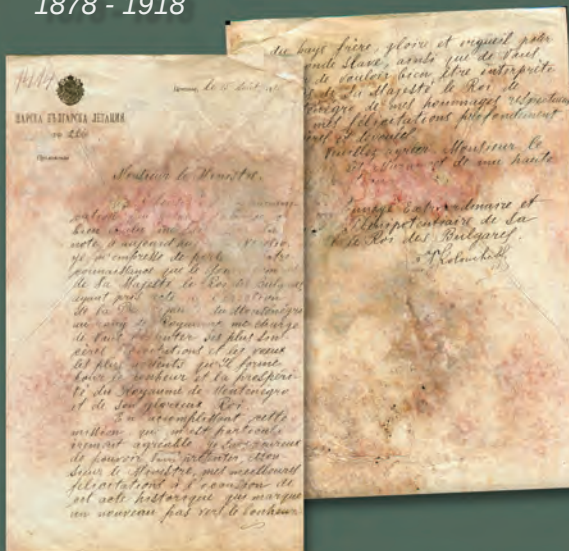
21.02.1910. g. – dopis: poslanik N. Kolušev obavještava predsjednika vlade I. Tomanovića o dolasku na Cetinje sekretara poslanstva Atanasova. (MID, f. 177, br. 377)

21.02.1910 - официално писмо - посланик Н. Колушев информира министър-председателя Л. Томанович за посещението на секретаря Атанасов в Цетинье (MID, f. 177, no. 377)

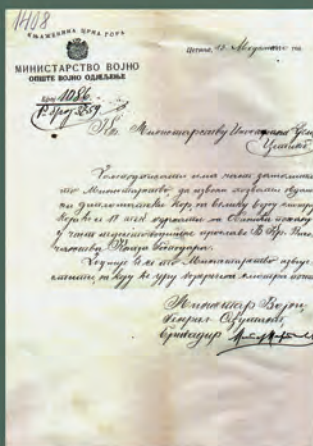
Cestitka predsjednika crnogorske vlade dr. Lazara Tomanovića upućena kongresu novinarâ u Sofiji krajem juna 1910. godine. (MID, f. 181, br. 1160)

Поздравителна картичка от министър-председателя Лазар Томанович, изпратена до конгреса на журналистите в София в края на юни, 1910 г. (MID, f. 181, no. 1160)

Cestitka bugarskog poslanika na Cetinju Koluševa ministru inostranih djela dr. Lazaru Tomanoviću od 15. 08. 1910. povodom proglašenja Crne Gore za Kraljevinu i kneza Nikolu I za kralja i gospodara Crne Gore. (MID, f. 182, br. 1414)

Поздравителна картичка от българския посланик Колушев в Цетинье до министъра на външните работи д-р Лазар Томанович от 15.08.1910 по повод обявяването на Черна гора за кралство и княз Никола I за крал и господар на Черна гора. (MID, f. 182, no. 1414)

Crnogorsko ministarstvo vojno dopisom od 17. augusta 1910. godine molilo ministarstvo inostranih djela da pozove predstavnike diplomatskog korpusa na Cetinju da prisustvuju vojnoj smoti, koja se održati 17. augusta tek. god. na Obiliću poljani u čast pedesetogodišnjice vlade kralja Nikole I. (MID, f. 181, br. 1408)

Черногорският министър на войната с писмо от 13.08.1910 моли министерството на външните работи да покани представителите на дипломатическия корпус на Цетинье да присъстват на прегледа на войските, който ще се проведе на 17.08.1910 на Обилища поляна в чест на 50-тата годишнина от управлението на крал Никола I (MID, f. 181, no. 1408)

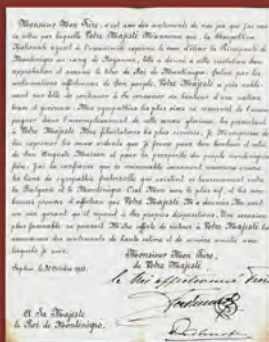

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Писмо бугарског краља Фердинанда I краљу Николи од 30. октобра 1910. године, у коме му честита проглашење Црне Горе за краљевину и приманје краљевског достојанства. (MID, f. 182, br. 144)

Писмо от бугарската кнез Фердинанд I до крал Никола од 30.10.1910 г. с поздравление по повод обявяването на Черна гора за кралство и признаването на кралския му статут. (MID, f. 182, no. 1414)

Ferdinand I и Boris на smotri Cрногорске vojske 1910. na Obilica polani. (NMCG, bugarski album)

Фердинанд I и Борис на прегледа на черногорските войски, 1910, Обилича поляна (NMCG, български албум)

Ferdinand I и Boris pri izlomu vojnije Cetinskijm ulicama 1910. godina. (NMCG, bugarski album)

Фердинанд I и Борис разглеждат забележителностите в Цетине, 1910 (NMCG, български албум)

Ferdinand I u Barskoj luci, 1910. (NMCG, bugarski album)

Фердинанд I на пристаниште в Бар, 1910 (NMCG, български албум)

Ferdinand I u razgovoru sa vojnim predstavniciма 1910. (NMCG, bugarski album)

Фердинанд I разговора с военни офицери, 1910 (NMCG, български албум)

Ferdinand I ispred dvorca na Topolici, 1910. (NMCG, bugarski album)

Фердинанд I пред кралския дворец в Тополница, Бар, 1910 (NMCG, български албум)

Ferdinand I u voznji sa prestolonasljednikom Danilom 1910. (NMCG, bugarski album)

Фердинанд I с престолонаследника принц Данило, а вода по улиците на Цетине, 1910 (NMCG, български албум)

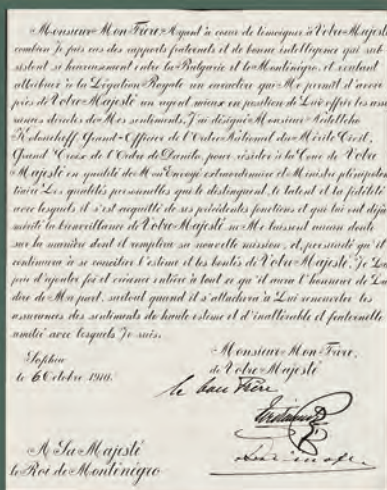

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

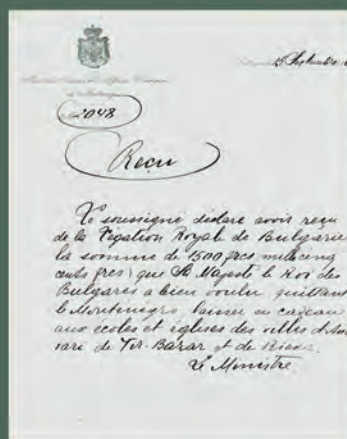
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

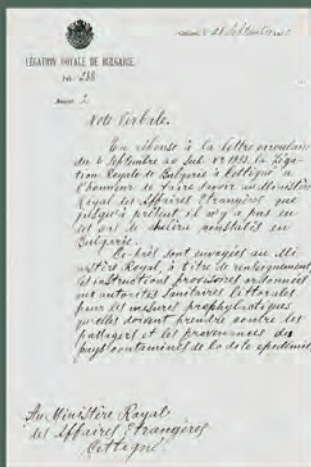
U pismo od 6. oktobra 1900. godine bugarski kralj Ferdinand I upućivao kralja Nikolu da je ponovo naimenovao Nedeljka Količeva za bugarskog poslanika na Cetinju. (MID, f. 84, no. 188)

В писмо от 06 октомври 1910 българският княз Фердинанд I информира крал Никола, че Неделько Колушев е назначен отново за посланик в Цетине. (MID, f. 184, no. 1881)

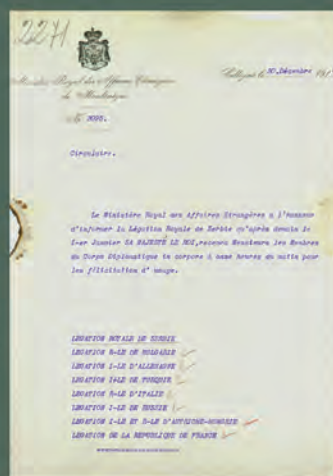
Pismo od 12/25.08.1910. godine bugarski poslanik na Cetinju Količev spроводи ministru inostranih djela dr. Lazaru Tomjanovicu sumu od 1500 franaka koja je bugarski kralj Ferdinand I. odlikovao iz Crne Gore, poklonio crkama i školama u Bari, Vuprazari i Rijeci. (MID, f. 84, no. 1960)

С писмо номер 12/25.08.1910 българския посланик в Цетине Колушев връчва на министъра на външните работи Лазар Томанович сумата от 1500 франка, подарък от княз Фердинанд за църквите и училищата в Бар, Вирпазар и Риека. (MID, f. 182, no. 1560)

Notom od 21.09.1900. godine bugarsko poslanstvo na Cetinju poručilo je spornoj ministru inostranih djela da u Bugarskoj nema epidemije kolere. (MID, f. 85, no. 1993)

С нота от 21.09.1910 г. българското посолство в Цетине, информира министъра на външните работи на Черна гора, че в България няма епидемия от холера. (MID, f. 182, no. 1503)

30.12.1910. g. Raspis - Kralj Nikola će primiti diplomatski kor radi certifikata nove godine. (MID, f. 85, no. 2271)

30.12.1910 г. Окръжно - Крал Никола ще даде прием за дипломатическата корпус за новогодишно поздравление. (MID, f. 185, no. 2271)

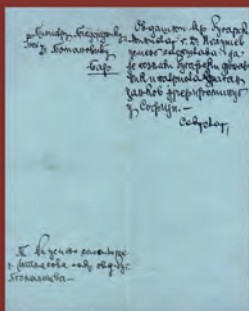

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

12.03.1891. g. – обавještenje za predsjednika crnogorske vlade o smrti Dragana Cankova. (MID, f. 190, br. 726)

12.03.1911 - Сабовищение до министър-председателя на Черна гора за смъртта на Драган Цанков. (MID, f. 190, no. 726)

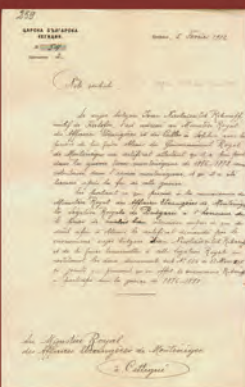
Diploma Mitrofa Bana, crnogorskog mitropolita. (Porodična zbirka, Ban, Grbalj)

Диплома на Митрофан Бан, черногорски митрополит (Колекция на семейство Бан, Грбал)

Depesa predsjednika crnogorske vlade dr. Lazara Tomonovića predsjedniku bugarske vlade Gekovu od 20. 01. 1912. (MID, f. 200, br. 135)

Депеша от министър-председателя на Черна гора д-р Лазар Томанович до българския министър-председател Гешов от 20.01.1912 г. (MID, f. 200, no. 135)

Predsjednik optine Sofija zahvaljuje se predsjedniku cetinjske optine na čestiti upućenju povodom jubileja dvadesetopetogodišnjice stupanja na vlasti Ferdinanda I. (UVC, f. 90, br. 1247)

Кметът на София благодарни на кмета на Цетинье за отправените поздравления по случай юбилей - 25-тата годишнина от възкачането на Фердинанд I на българския трон. (UVC, f. 90, no. 1247)

Bugarski podanik ban Nikolajević Ribarev iz Kalofera, obratio se preko bugarske poslanice na Cetinje molbom, da mu se izda uvjerenje da je za vrijeme rata 1876-1878. bio dobrovoljac u crnogorskoj vojsci i da je poslije rata opušten iz vojske. Ministarstvo inostranih djela na Cetinje preporučuje crnogorskom ministru vojnom da mu se izda traženo uvjerenje. (MID, f. 200, br. 259)

Българският гражданин Иван Николаскич Рибарев от Калофер през българското посолство в Цетинье моли, да получи сертификат за участие в битките през 1876-1878 като доброволец в черногорската армия и потвърждение, че е бил освободен след войната. Министерството на външните работи препоръчва на министърство на войната да му бъде издано необходимото уверение. (MID, f. 200, no. 259)

15.09.1911. g. – MID upruga kod Koluševa kako bi se obezbijedila nabavka lita iz Bugarske. (MID, f. 197, br. 2657)

15.09.1911 - MID настоява Колушеви да осигури доставянето на лито от България. (MID, f. 197, br. 2657)

Crnogorsko ministarstvo vojno sprovedi dopisom od 15. IV 1912. ministarstvo inostranih djela na Cetinje uvjerenje da je Ivan Nikolajević Ribarev iz Kalofera (Bugarska) bio ratni vojni dobrovoljac u crnogorskom-turkom ratu 1876-1878. (MID, f. 200, br. 260)

Списано от 15 април 1912 г. на Военното министерство на Черна гора до Министерството на външните работи в Цетинье, се удостоверява, че Иван Николаскич Рибарев от Калофер, България е бил доброволец в Черногорско-турската война от 1876-1878 г. (MID, f. 202, br. 892)

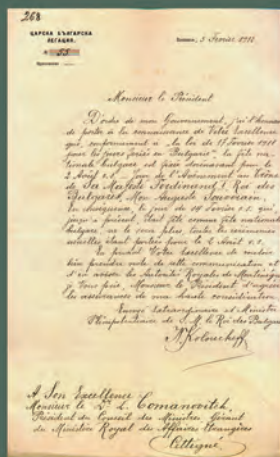

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

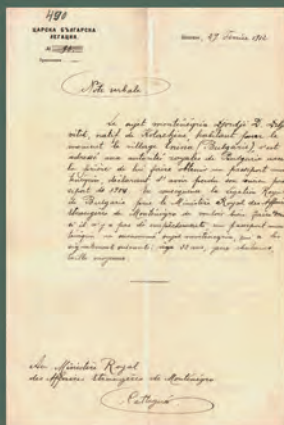
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Bugarski pasaport na Cetinje Kolushev izjavlja aktom od 5. II 1912. preobredbena strugorska vlada da Lazza Tomonovič da je 2. avgusta, dan stupanja bugarskog suvereneta Ferdinanda I na presto, određen za narodni praznik. (MID, f. 205, br. 368)

Bugarski poslanik u Cetinje Kolušev, s akt od 05.02.1912 g., informira ministar-predsedata Lazza Tomonovič, re 2 avgust, denat na izjavljeno na Ferdinanda I na presto, e obiljen za narodni praznik. (MID, f. 200, no. 268)

Aktom od 29. II 1912. bugarsko poslanstvo na Cetinje moli Ministarstvo inostranih djela Crne Gore da izda novi pasop strugorskomo podaniku Diodu D. Drjeviču, rodom u Kolašinu, sada u Bugarskoj, jer je stari pasop izgubio. (MID, f. 205, br. 490)

S akt od 29.02.1912 g. Bugarskoto poslanstvo u Cetinje moli ministarstvo na vijnitsite raboti da izda nov pasop na teritorijarni graždaniin Todoru Dževčevu, rođen u Kolašinu, živući u Bugariji, porodi zauba na stariji pasop. (MID, f. 201, no. 490)

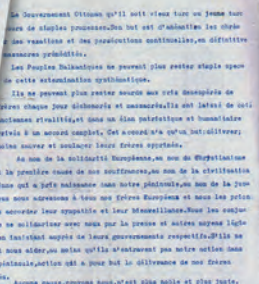
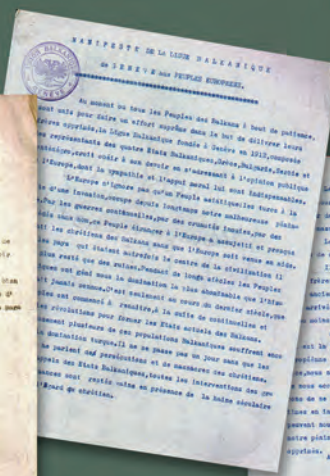
Balkanski saveznici 1912. razglednica. (NMG, zbirka razglednica)

Balkanski saveznici, 1912 g., počenka kartička. (NMG, kolekcija počenka kartički)

12. okt. 1912. g. - manifest balkanskog saveza upućen počinama u Zenevi. (MID, f. 205, br. 288)

12.06. 1912. g. - Manifest na Balkanski savez do ženevskite vestnici. (MID, f. 205, no. 2185)

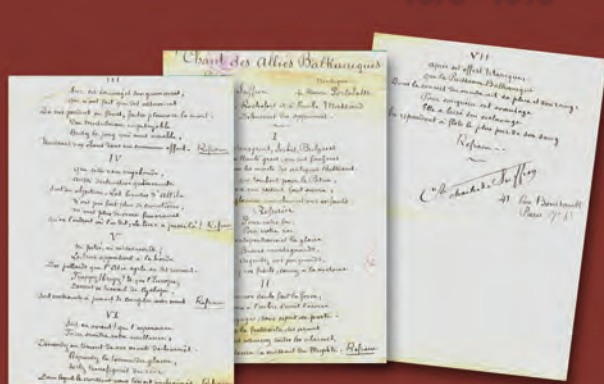

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

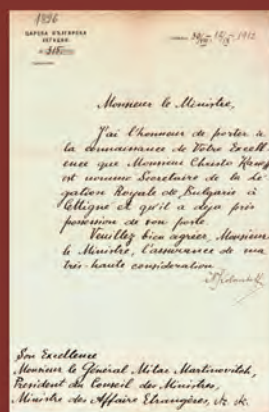
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

1912 - првта провешена и надолжена „Балкански савезници“ иритуена преко срногорског конзулата у Паризу. (MID, f. 206, br. 2652)

1912 - Песента, озглавена „Балканските савезници“ и посветена на тях е представена чрез консулството на Черна гора в Париж. (MID, f. 206, br. 2652)

Dopisom od 12. IX 1912. godine bugarski poslanik na Cetinju Kolubev izvještava predsjednika vlade i ministra inostranih djela generala Mita Martinovića da je Hristo Kanev namenovan za sekretara bugarskog poslanstva na Cetinju. (MID, f. 204, br. 1896)

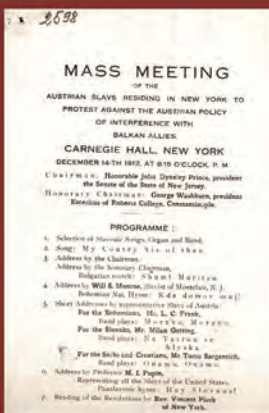
С официјалното оп писмо од дата 12.09.1912 г. бугарскиот посланик в Цетинје Колубев информира министер-претседателот и министер на воншните работи генерал Митар Мартиновиќ, че Христо Канев е назначен за секретар на бугарското посолство в Цетинје. (MID, f. 204, no. 1896)

Маскенбал на Срногорском двору за дипломатски кор. (Збирка NMCG)
Маскенбал на дипломатически корпус в черногогорския дворец. (Колекция NMCG)

Полгон за skating, имитиран забаву дипломатског кора. (Збирка NMCG)
Полгон за кукми, любимото забавление на дипломатически корпус. (Колекция NMCG)

14. 12. 1912. g. - program protestnog mitinga Slovaca iz Austro-Ugarske, nastajenih u Americi, protiv politike koju vodi Austro-ugarska prema balkanskim Slovenima. (MID, f. 206, br. 2598)

14. 12. 1912: Програма на протестната среща на славините од Австро-Угария, заседани в САЩ, срещу Австро-Угарската политика към балканските славяни. (MID, f. 206, no. 2598)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Президентският Danilo svečano ulazi u Skadar, razglednica. (NMG, zbirka razglednica)
Престолонаследникът Данило влиза тържествено в Скадар, пощенска картичка (NMG, колекция пощенски картички)

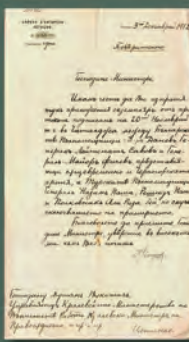

Intervencionističke trupe na putu za Skadar, razglednica. (NMG, zbirka razglednica)
Интервентнистички войски на път за Скадар, пощенска картичка. (NMG, колекция пощенски картички)

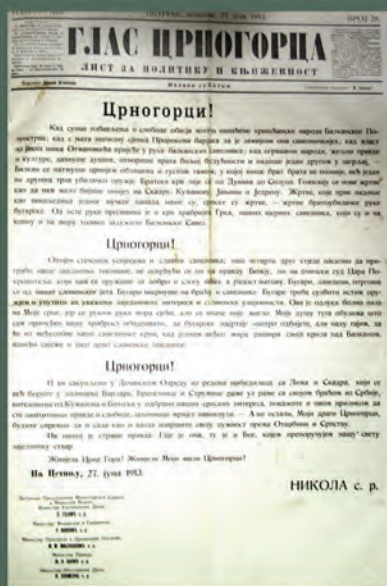
Есад-паша усти предава града. (Zbirka A. Berkuhan)

Есад-паша напуска града, капитулира. (Колекция А. Беркухан)

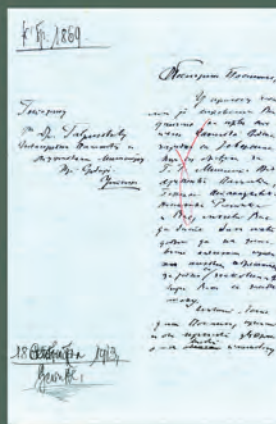

Bugarako poslanstvo na Cetinju dostavlja aktom od 5. decembra 1912. godine ministru inostranih dela Drlanu Vukotiću protokol o primirju između Bugarske i Turske potpisan u Cataldži 20. novembra 1912. (MID, f. 206, br. 2512)

Българското посолство в Цетинье предава на министъра на външните работи Душан Вукотић акт от дата 05.12.1912 с протокол за примирение между България и Турция, подписан в Чатаалджа на 20 ноември 1912 г. (MID, f. 206, no. 2512)

Ratna proklamacija. Glas Crnogorci, jun 1913. (DAG, biblioteka)
Обявяване на войната, вестник Глас Црногорци, юни, 1913. (DAG, библиотекa)

Мара-които илюстрира аспирации на Балканите. (Zbirka A. Berkuhan)

Карта, която илюстрира амбициите на балканците. (Колекция А. Беркухан)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

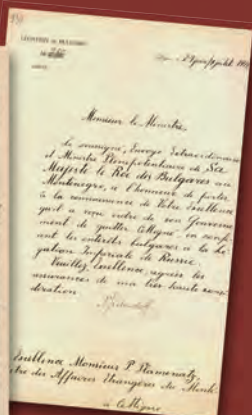
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

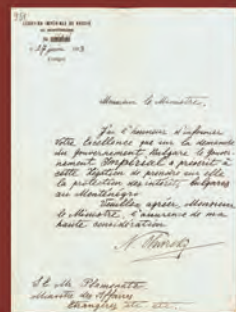
Мара променяла граница на Балканите. (Збирка А. Беркулан)

Карта на промените в държавните граници на Балканите. (Колекция А. Беркулан)

Бугарски посланик на Цетинју Колушев, уочи одласка из Црне Горе, извјештава црногорског министра иностраних дјела Петра Платенца да је руско царско посланство на Цетинју заступати интересе Бугарске у Црној Гори. (MID, f. 200, br. 932)

Бугарски посланик на Цетинје Колушев, преди да напуше Черна гора, информира министар на вишините работи Петър Платенца, че в бъдеще руското посолство ще представлява българските интереси в Черна гора. (MID, f. 210, no. 932)

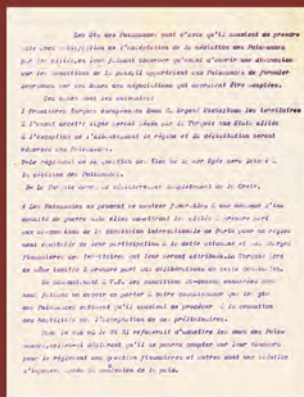
Руски царски посланик на Цетинју Обноски актом од 27. јула 1913. извјештава црногорског министра иностраних дјела Петра Платенца да је убудуће руско царско посланство заступати интересе Бугарске у Црној Гори. (MID, f. 200, br. 932)

Руският царски посланик на Цетинје Обноски, с акт од 27 јули 1913 г., информира министар на вишините работи на Черна гора Петър Платенца, че в бъдеще руското посолство ще представлява интересите на България в Черна гора. (MID, f. 210, no. 931)

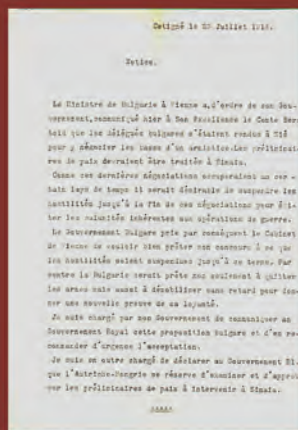
23.07.1913. g. - nota - poziv na međunarodni kongres. Pomok ranjenima u ratu u Gatu-Belgiji. (MID, f. 200, br. 785)

18.06.1913 - nota - pokana za međunarodni kongres. „Da pomognemo na vojničkim, пострадали във войната“, Гана-Белгия (MID, f. 210, no. 785)

1913 - prepis akta upućenog MID-u, vlade velikih sila žele da prije nego se bude dobivalo o osnovama mira, urede osnovu za pregovore. (MID, f. 200, br. 466)

1913 - Препис на акта, испратен до MID, - че правителствата на Великите сили била желали да положат основите за преговори преди да бъдат објаснани условјата за мир. (MID, f. 206, no. 2666)

23.07.1913. g. - nota - o odlasku bugarskih delegata u Niš radi pregovora o miru. (MID, f. 200, br. 1063)

23.07.1913 - nota - za putovanje na bugarski delegati do Niša za mirne pregovore. (MID, f. 210, no. 1063)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

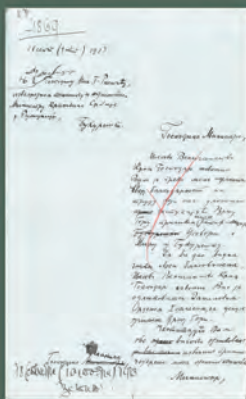
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

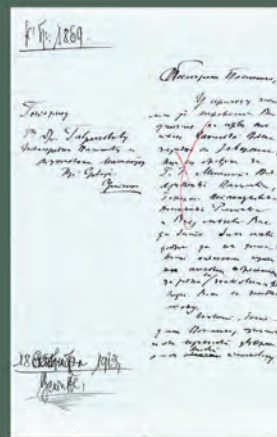
Brigadir Janko Vukotić kao predstavnik Kraljevine Crne Gore, izveštava aktom od 9. jula 1913. ministra inostranih djela Petra Plamenca o toku mirovnih pregovora između Bugarske i savezničkih zemalja u Bukureštu. (MID, f. 211, br. 1141)

Brigadir Janko Vukotić, kao predstavnika na kraljevstvo Crna gora, s aktom od 31. jula 1913. g. informira ministra na vanjske poslove Petra Plamenca za završetak na mirnim pregovorima između Bugarske i savezničkih zemalja u Bukureštu. (MID, f. 211, no. 1141)

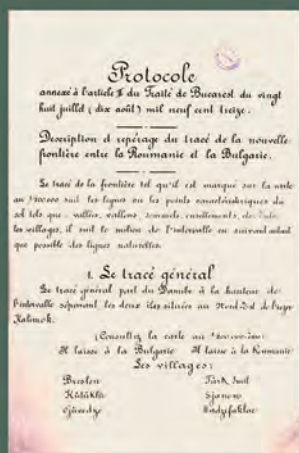
Aktom od 18. IX 1913. X 1913. crnogorski ministar inostranih djela Petra Plamenca izveštava poslanika Kraljevine Srbije u Bukureštu Mihaila Gavrilovića da ga je kralj Nikola odlikovao Ordenom knjaza Danila I stepena zato što je zastupao Crnu Goru prilikom izmjene ratifikacija mirovnog ugovora u Bukureštu augusta 1913. (MID, f. 211, br. 1375)

S aktom od 18.09.01.10.1913. Черногогорский министр на иностранные дела Петръ Пламенца информира посланика на Кралство Сърбия в Букурещ, Микхайло Гаврилович, че крал Никола го награждава с орден принц Данило първа степен, затова че той представлява Черна Гора при ратифицирането на мирния договор в Букурещ през август 1913 г. (MID, f. 211, no. 1375)

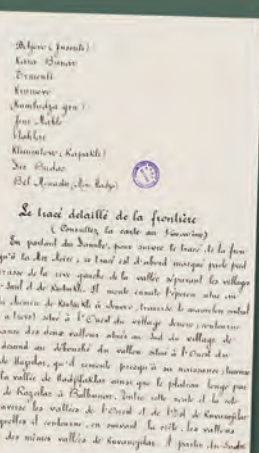
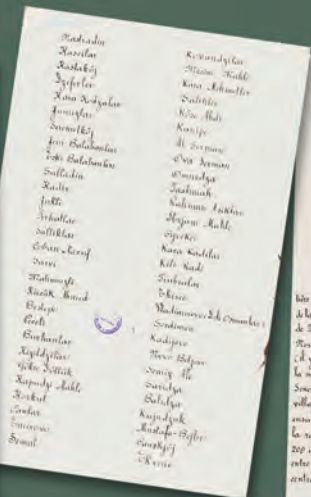
Polanski Gavrilović zahvaljuje ministru Plamenca i kralju Nikolu za dobijeno odlikovanje. (MID, f. 211, br. 1375)

Посланик Гавриловичъ благодарни на министър Пламенца и на крал Никола за награждането му. (MID, f. 211, no. 1375)

Mirovni sporazum potpisan u Bukureštu. (NMG, ABO, f. 124)

Мирният договор, подписан в Букурещ. (BCG, ABO, f. 124)

CRNA GORA I BUGARSKA

1878 - 1918

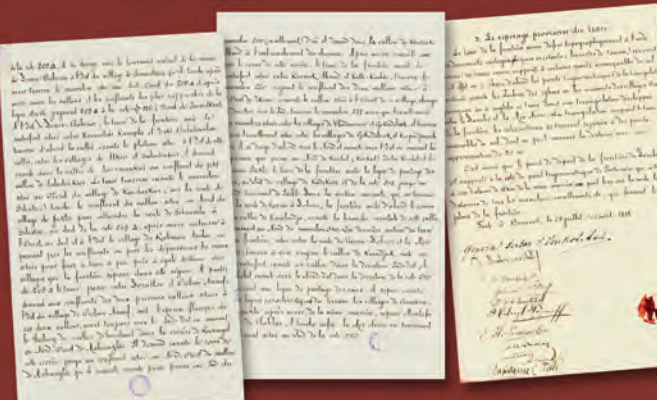
ЧЕРНА ГОРА И БЪЛГАРИЯ

1878 - 1918

Janko Vukotić divizionar, predstavnik Crne Gore na mirovnim pregovorima. (NMCG, zbirka fotografija)

Янко Вукотич, дивизионен генерал, представител на Черна гора по време на мирните преговори. (NMCG, колекция от снимки)

Mirovni sporazum potpisan u Bukureštu. (NMCG, ABO, f. 124)

Мирният договор, подписан в Букурещ. (NMCG, ABO, f. 124)

Crnogorski mitraljezi 1914. (NMCG, zbirka fotografija)

Черногорски картечари, 1914 г. (NMCG, колекция от снимки)

Sv. Aleksandar, bugarsko odlikovanje. (NMCG, odlikovanje)

Св. Александър, български орден. (NMCG, ордени)

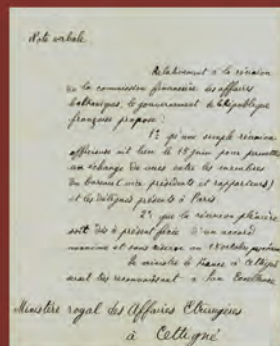

Danilov krest, bugarsko odlikovanje. (NMCG, odlikovanja)

Кръстът на Данило, първа степен. (NMCG, ордени)

27. 05. 1914. g. - nota - Francuska legacija na Cetinju dostavlja predlog Republike u vezi sa sastankom finansijske komisije po Balkanskim pitanjima. (MID, f. 207, br. 1023)

27. 05. 1914. g. - nota - Француското посолство в Цетинје представя предложението на Франция във връзка със срещата на финансовата комисия по балканските въпроси. (MID, f. 217, no. 1023)

Премиера на книгата „Убиецът на Ботев“

Premiere of the book “Botev’s Killer”

Summary

In “St. Cyril and Methodius” National Library the premiere of the book “Botev’s Killer” took place. New archival documents. The publication, accompanied by an exhibition of documents, is realized with the support of the municipality of Suhindol, companies and individuals from the region.

Key-words: Hristo Botev, Nikolai Ivanov, book.

В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се състоя премиера на книгата „Убиецът на Ботев. Нови архивни документи“ от историка Николай Иванов. Изданието, придружено с изложба на документите, се реализира с подкрепата на Община Сухиндол, фирми и частни лица от региона.

Николай Иванов

На събитието присъстваха г-н Пламен Чернев – кмет на Община Сухиндол, проф. д-р А. Кехайов – почетен гражданин на гр. Сухиндол, гости и приятели на Националната библиотека.

Книгата бе представена от Боян Ботйов – председател на Общонародната фондация „Христо Ботйов“, който връчи почетния знак и грамота на фондация „Христо Ботйов“ на г-н Пламен Чернев и на проф. Кехайов за подкрепата в проучванията и документалното изследване на автора, както и за реализирането на изданието.

Авторът Николай Иванов проследява архива на Димитър Бучински, секретар на комисията към врачанското читалище „Развитие“, която в периода 1934–1940 г. издирва, събира и записва спомени от преки свидетели за обстоятелствата около гибелта на войводата.

В книгата намира място и изследването на краевода Васил Атанасов (1876–1944), проучвал сраженията във Врачанския балкан с цел да напише книга за смъртта на Ботев. Включени са и признанията на командира на отделението разузнавачи, в което е служил убиецът на войводата, както и разказът на непосредствения свидетел на събитието.

Доц. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека,
и инж. Пламен Чернев, кмет на Община Сухиндол

Пред публиката бе демонстрирана и мултимедийна презентация на възстанов-ка на изстрелването на смъртоносният куршум срещу Христо Ботев.

В знак на добро партньорство и принос за осъществяване на събитието и кни-гата доц. д-р Красимира Александрова подари на г-н Пламен Чернев – кмет на Об-щина Сухиндол, електронното издание на тефтерчето на Христо Ботев, изготвено от екип на Националната библиотека.

Премиера на ценното фототипно издание „Христо П. Тъпчилещов. Живот и неговата обществена дейност“ в Националната библиотека

Premiere of the valuable phototype edition “*Hristo P. Tapchilestov. Life and his public activity*” in the National Library

Summary

The “St. St. Cyril and Methodius” National Library presented the new book “*Hristo P. Tapchilestov. Life and its social activity*” by Academician Nikola Nachov. The foreword in the new edition is by Prof. Milko Palangurski. The donor of the funds for the printing of the phototype edition is Mr. Konstantin Chipev, a descendant of Hristo P. Tapchilestov.

Key-words: Hristo P. Tapchilestov, Tsarigrad, Nikola Nachov, Konstantin Chipev, phototype edition.

На 13 юли, в чест на 150-годишнината на Първия църковно-народен събор в Цариград, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ представи най-новото си фототипно издание – книгата „Христо П. Тъпчилещов. Живот и неговата обществена дейност“ от акад. Никола Начов.

Изданието разкрива богатата биография на най-влиятелния българин в Цариград през 1854–1875 г., съдействал за построяването на българска черква в Цариград. За книгата и за нейния автор, също калоферец като Христо Тъпчилещов,

Проф. Вера Бонева, г-н Константин Чипев и гл. ас. д-р Стефан Марков

говори проф. Вера Бонева, която разказа за огромния принос на Тъпчилещов като меценат и важна фигура за цариградските българи. Вера Бонева сравни капитала на Христо Тъпчилещов от 1851 г., възлизащ на 1 663 007 гроша, с учителските заплати по същото време, които са били 3000–5000 гроша годишно.

Дарител на средствата за отпечатването на фототипното издание е г-н Константин Чипев, потомък на Христо П. Тъпчилещов, който също взе участие в представянето, заедно с друг родственик – гл. ас. д-р Стефан Марков, който е наследник на Никола Тъпчилещов. Събитието стана повод двамата да се запознаят като потомци на двамата възрожденци. Те изказаха благодарност за издаването на книгата и за възможността да бъде припомнено делото на бележития българин Христо Тъпчилещов. Константин Чипев показва и семейна книга, в която са събрани отзиви и писма за първото издание от 1935 г. Той каза още: „В някакъв миниатюрен мащаб със спонсорирането на изданието, ние се опитахме да вървим по дарителските стъпки на прадедите ни“.

Специално внимание заслужава предговорът в новото издание, написан от проф. Милко Палангурски, който завършва с думите: „Той не е от хората, чиито портрети ще бъдат поставени по стените в училищните стаи, но онези, които ще получат тази привилегия, нямаше да я имат, ако ги нямаше личности като Христо Тъпчилещов“. В разговора се включи и проф. Илия Тодев, за да сподели необходимостта от завръщане на изследователите към Българското възраждане, което през последните двайсетина години е забравено.

Фототипното издание „Христо П. Тъпчилещов. Живот и неговата обществена дейност“ от акад. Никола Начов можете да закупите директно в копирния център или на регистратурата на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Страници: 252.

Цена: 14,00 лв.

Поетите Людмила Миндова и Азиз Шакир-Таш гостуваха на Националната библиотека

ЯНИЦА РАДЕВА

The poets Lyudmila Mindova and Aziz Shakir-Tash were guests of the National Library

Yanitsa Radeva

Summary

The publication presents the poets Lyudmila Mindova and Aziz Shakir-Tash through interviews with them about their participation in the “Pismena” Club on February 10, 2021.

Key-word: Aziz Shakir-Tash, Ljudmila Mindova, a translator, a poet.

Клуб „Писмена“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ покани поетите Людмила Миндова и Азиз Шакир-Таш на 10 февруари т.г. Тъй като те са сред най-добрите ни преводачи, разговорът естествено се насочи и към проблемите на превода. Вечерта протече край двете изложби, посветени на 140-годишнината от рождението на Добри Немиров и на Теодор Траянов, както и край витрината с писма от Гоце Делчев.

Азиз Шакир-Таш, Людмила Миндова, Яница Радева (от ляво на дясно)

Гостите прочетоха свои творби от последните им издадени стихосбирки. Людмила Миндова представи творби от стихосбирката си „Дървото на спомена“, която беше номинирана за Националната награда „Иван Николов“ и за литературната награда „Перото“ в категория „Поезия“, а Азиз Шакир-Таш от стихосбирката си „Околосветска обиколка на липсата“.

След това гостите споделиха какви са последните им творчески изяви. Людмила Миндова разказа за написването на „Дървото на спомена“, а Азиз Шакир-Таш за работата си по превода на „Дълбините на въображението“ от Ахмед Хилми Филибелията. За този свой превод той беше номиниран за наградата „Златен лъв“. Той разказа за вариантите на заглавието и за усилията да се снабди с османския оригинал на текста, по който да направи превода. За работата си, продължила няколко години, той сподели: „Дори едно елементарно изречение може да изисква много труд“.

Разговорът обхваща въпроса за посвещенията, общ и за двамата. Те смятат, че посвещението е вид диалог, за който стихотворението сякаш насочва своя автор. Беше припомнена и поезията на Марин Бодаков, на когото и двамата поети имат посветени текстове.

В края на срещата Людмила Миндова и Азиз Шакир-Таш получиха традиционния подарък – книга, издадена от Националната библиотека. Людмила Миндова получи втория том на „Речник на църковнославянския език“, а Азиз Шакир-Таш – сборника „Приноси към българската ориенталистика. 100 години отдел „Ориенталски сборки на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Клуб „Писмена“ подреди традиционно витрина с издания и с преводи на гостите. Експозицията остана за разглеждане от посетителите на Библиотеката до следващото издание на Клуб „Писмена“.

Людмила Миндова: „Езикът е необятен“

– Нека първият ми въпрос да е свързан с музиката, като го заема от стихотворението на Людмила Миндова „Животът без музика“. Доколко музиката намира място в света ви, докато пишете, превеждате, работите? Какво е музиката за вас като творци?

– Мисля си, че книгата ми „Животът без музика“ трябва да се е появила в резултат на някакво трайно усещане за музиката като начин на живот. Отраснала съм в дом, в който музиката, на първо място, класическата музика, се ценеше извънредно много. От дете майка ми ме водеше на симфонични концерти и на Мартенски музикални дни всяка година, така че съм свикнала с този живот. С тази безценна глътка въздух. Никога въщи не е имало колебания дали ще се отиде на концерт или не. Колкото и трудно да е било понякога. Обаче с годините все повече си давам сметка какъв висок дух е притежавала майка ми, която без мърморене и оплакване преминаваше през трудностите, макар да не се е опитвала да оцветява в розово нещата пред мен. Но то и нямаше как. Трябва да си много изкусен лъжец, за да успееш да залъгваш дълго едно дете за очевидното. Но ето, музиката наистина беше нашият остров. Като си помисля за всички онези прекрасни пло-

чи с Бранденбургските концерти на Бах, с концертите за пиано и симфониите на Бетовен, с Моцартовите концерти, симфонии и с Реквиема му, който най-напред слушах в изпълнение на русенския хор „Родина“. После касетите. Включително и с литургична музика, понеже бяхме много близки семейни приятели с един прекрасен русенски свещеник, отец Севастиан, който не само пееше прекрасно, но и свиреше на орган. И сега, докато си мисля за музиката, виждам за колко чудесни неща в живота си имам да благодаря. Защото музиката е едно от изкуствата, които ни карат най-силно да почувстваме красотата на живота. Както например го пише Василий Гросман в покъртителната си книга за болшевишкия терор „Живот и съдба“. Наскоро я препрочитам и попаднах на ето тези думи на мечтателя Иконников: „Хората от лагерите, хората от затворите, хората, изтръгнали се от затворите, хората, тръгнали на смърт, знаят зашеметяващата сила на музиката... Докосне ли човека пред неговата гибел, музиката внезапно възражда в душата му не мисли, не надежди, а единствено сънят, съкровено чудо на живота, само него“.

– Докато препрочитам книгите ви с Азиз Таи за събитието за „Писмена“, ми направи впечатление нещо характерно. Ти търсиш, ако го кажа по-общо, социалното, за Азиз е по-важно личното. Съгласна ли си с това? Като каква определяш поезията си?

– Не търся нарочно социалното. Просто трудно успявам да се измъкна от него. Докато четох преди време записи от една писателска конференция за тоталитарния опит и свободата на словото, попаднах на кошмарен исторически факт, който

отстрани на някои сигурно им звучи като метафора. Ставаше дума за танковете, които прегазват Унгарската революция 1956 г., а по-късно и Пражката пролет 1968 г. Въпросът е по какъв начин да се предпазиш от политиката, която безпардонно нахлува в живота ти, както един танк се е врязал в някаква къща, докато хората там са спели. Или както по време на войната в бивша Югославия граната разбива кухненския прозорец на един дубровчанин и докато човекът пие сутрешното си кафе, го убива. Та политиката така се е просмукала в живота ми, на предците ми, на близките и приятелите ми, че просто ми е трудно да се правя, че не я забелязвам... А от друга страна, не спирам да си напомням безценния съвет на Йосиф Бродски: „Най-дръзкото предизвикателство пред властта е да не я забелязваш“. Но както знаем, Бродски се налага да напусне Съветския съюз, тъкмо заради свободата на мисълта и словото си. И защото властта никак не е искала да го остави да не я забелязва.

– *И все пак има няколко елемента в поезията ви, на двамата с Азиз Таш, които се повтарят. Един от тях е графиката – имате текстове, които графично са решени с други – небуквени знаци. Нека поговорим за това – недостатъчен ли е езикът да предаде посланието и как определяте тези ваши текстове?*

– О, езикът е необятен. Но в тези стихотворни фрагменти, може би ми е бил интересен преходът между езика и мълчанието. Нещо, което по принцип ми е любопитно като тема в световната литература. Мислила съм и съм писала преди време за подобни явления при някои постюгославски автори. Алеш Дебеляк, Давид Албахари, Данило Киш, Томаж Шаламун... А всички тях и съм ги превеждала на всичко отгоре.

– *Докато препрочитам, друго, което ми се стори интересно, е един силен образ, който е доста характерен за Азиз – „шийните вени“ от „Дервишът, шийните му вени и...“ от книгата му „Апокриф за дъжд“. При теб имаме стихотворение „Осветление за слепи“ – „пият вино от шийните ни вени / искат светлина от живи свеци“. Тук определено посланието е друго, но нека поговорим за това.*

– Възможно е тези „шийни вени“ да са се появили при мен под влияние на поезията на Азиз Таш, на която съм искрен фен от двацет и повече години. Азиз ми е не само много скъп приятел, но и великолепен поет и голям ерудит. Радост е, че в България има такива творци и мога само да се радвам, че имам щастието да общувам с тях.

Иначе „шийните вени“ са се вмъкнали със сигурност и заради темата за лагерите, възродителния процес и комунистическия терор, която сама по себе си ми е много мъчителна и се опитвам да я избягвам, но очевидно опитите ми не са много успешни, като се има предвид появата на „Роман за името“, в който пиша тъкмо за това и за чиято поява през 2017 г. съм много благодарна на Любен Козарев и екипа на издателство „Изток-Запад“.

– *Сега искам да задам един въпрос, свързан с посвещенията. Забелязвам, че със всяка следваща книга, желанието и на двама ви с Азиз е за съ-участие и на*

други гласове по страниците на книгите ви става все по-важно. Какво е посвещението, какво е ролята му за поезията ти?

– Имам наистина много посвещения в поезията си, понеже очевидно търся дори и мислено представата за топлотата на човешкия глас и човешкото лице. От друга страна, поезията, самият език, е невероятно чудо, така че макар и адресирани до точно определен човек, думите, веднъж изговорени и написани, вече си имат свой собствен живот. И понякога се получава като в „Шегите на Амура“. Казваш едно, разбира се друго. Пращаш на един, получава го друг. Да се надяваме все пак недоразуменията и „шумът на листата“ да не са прекалено големи. С времето обаче все повече осъзнавам, че езикът е велико чудо, с което трябва да сме наистина по-внимателни. Макар да съм филолог и макар да имам щастието постоянно да съм сред книгите, за мен езикът и думите е все по-голяма тайна. И благодат. Като любовта.

– И двамата имате стихотворения, свързани с Марин Бодаков. Загубихме го преди шест месеца, иска ми се да поговорим и за него и за поетичните ви диалози с неговата поезия, но и с него като личност.

– Марин беше прекрасен човек. И един от най-големите ерудити, които съм срещала в живота си. Същевременно притежаваше такава неподправена скромност и тя ставаше все по-силна и естествена с годините, че Марин явно в един момент не е можел друго, освен да полети. Но е много тъжна загуба, че това се случи толкова рано. А имаше такъв невероятен ум и точно през последните месеци, докато четях редакциите му по превода ми на романа „Учител по любов“ на Йосип Ости, все повече виждах, че Марин беше в състояние да каже толкова много само в две-три думи. А това съм го срещала при малцина други поети. Майстор на лапидарността. Но тук нямам предвид даже само поезията му, а начина, по който говореше и в ежедневието. Нямаше празни и фалшиви думи при него. Нито празни и фалшиви жестове. Съжалявам, че семейството му трябваше да понесе тази загуба. Двамата със Зорница бяха като герои на роман. Очарователни.

– Нека сега поговорим за вас с Азиз Таи като преводачи. Книгите, които съм чела във ваши превод са определено висока литература. Как подбирате какво да преведете? Винаги ли изборът какво да преведете е ваши?

– Да, предпочитам сама да избирам какво да превеждам, защото „насила хубост не става“. Имала съм един-два превода и по „културологични съображения“, но това ми костваше не толкова филологически усилия, колкото нерви. Защото обичам да превеждам книги, които не противоречат на представите ми за добра литература и етичност. Всичко това само показва, че и при толкова преведени книги, така и не съм успяла да стана професионалист. Тази влюбчивост към хора и произведения ме държи почти в състоянието на „литературен пубертет“. А колкото по-добър е един професионалист (в преводачеството има доста сходство с актьорството), толкова по-богат репертоар ще има, толкова по-широк диапазон и повече роли. Кое то не означава, че трябва да е всеяден.

– „Дървото на спомена“ е най-новата ти поетична книга. Тя излезе малко сред появата на ковид-кризата и нямаше премиера. Така че ми се иска сега да ѝ

обърнем по-специално внимание. В нея променяш графиката, променяш стила, друго което се забелязва са посвещенията на важни културни личности – Биньо Иванов, Елиас Канети, Блага Димитрова, Томаж Шаламун. Извеждаш паметта като важна за съществуването на поезията. Какво ти се искаше да запазиш, да бъде запомнено в тази твоя книга?

– „Дървото на спомена“ е книга, с която продължавам първата линия в поезията си – любовта си към класическите форми от „Блус по никое време“. А както там имаше своеобразен реквием за близки хора, така го има и тук, макар че сега тук като че ли повече има почит към любими произведения и творци. Но има и някои важни за мен стихотворения за близки хора, като „Крилете на дядо Гаврил“.

А самата книга се получи по този начин вероятно най-вече след шокиращата вест за смъртта на словенския поет Алеш Дебеляк, чиято поезия беше голямо вдъхновение за мен. Алеш беше поредният човек от познатите и приятелите ми, които си отидоха в автомобилна катастрофа и вероятно това беше един от мощните стимули книгата да тръгне по малко по-различен начин, отколкото отначало вървеше. Тоест в знак на почит към него и към майсторството му в свободния сонет, аз също започнах да експериментирам в това и в крайна сметка в книгата има и по-класически стихове, и доста по-волни. Но спирам дотук, защото започва да ми звучи високопарно да говоря сама за себе си и за опитите си с музиката на думите.

– Преводачът трябва в някаква степен да забрави себе си, за да е верен на онзи, когото превежда. Как се отразява тази допълнителна роля на теб самата като автор?

– Важното е човек да не се самозабравя съвсем. Но и като превеждам, и като пиша, все повече започвам да се старая да бягам от егоцентризма си. А това е на първо място важно в живота. Но като си говорим за книгите – има автори, които са нарцистични и вгледани в себе си до невъзможност, но талантът им е на такава висота, че този нарцисизъм започва да говори не просто за конкретния човек, а за всички заедно и лично на всекиго един от нас. Освен това нарцисът, този самовлюбен егоцентрик, е толкова красиво и уханно цвете. Не бих лишила градината си от него.

– И двамата, както казах в началото на вечерта, сте преподаватели. Какво ти носи преподавателската работа?

– И голяма чест, и висока отговорност, и истинска наслада. Дори и в ситуация на епидемия, когато сме принудени да общуваме през екраните на компютрите и телефоните си, студентите са прекрасни. И никога не забравям, че докато аз се опитвам да им преподавам нещо, в същото време се уча и имам доста какво да науча от тях.

– И един такъв въпрос, ако трябва да представиш Азиз Таи, как ще го направиш?

– С Азиз се познаваме от почти четвърт век и е един от най-скъпите ми приятели, без значение колко често успяваме да се виждаме. Но това няма значение, защото при всяка нова среща с него имам чувството, че допреди малко сме били

заедно и сред сладкодумните си приятели. И както казах и по-рано, той е сред най-ерудитаните ми познати заедно с Марин. А двамата си приличат много и по искрената им скромност, която ги прави още по-прекрасни. Азиз ми показва очарованието на съвременната турска литература. Обичам да публикувам негови преводи в сайта „Открита литература“, където той е редактор на страницата за турска литература. Преди години ми гостува и на много хубав разговор в Института за балканистика, където с колеги и с подкрепата на Марин Бодаков и Силвия Чолева провеждахме серия „Разговори за литературата и полуострова“. Радвам се, че през декември миналата година ги възобновихме с гостуването на двете чудесни хърватски поетеси Дария Жилич и Нева Лукич, с които заедно гостувахме при Петър Чухов в Столична библиотека, а после и в Къщата за литература и превод при Яна Генова. За което съм безкрайно благодарна на всички тях! Както съм искрено благодарна и на теб, Яница, и на клуб „Писмена“ на Националната библиотека, където съм прекарвала незабравими мигове и съм се вълнувала над толкова книги. Възхищавала съм се, изумявала съм се и понякога едва съм успявала да съдържа смеха или сълзите си. И се надявам и занапред да имам възможност за това.

Азиз Шакир-Таш: „Писането на стихове е вид компилация от вибрации, насложени със значения“

– Нека първият ми въпрос да е свързан с музиката, като го заема от стихотворението на Людмила Миндова „Животът без музика“. Доколко музиката намира място в света ви, докато пишете, превеждате, работите. Какво е музиката за вас като творци?

– Докато работя на компютър, от близо 40-те отворени прозорци в мрежата, поне четири са със символа на вездесъщия Youtube, защото десетки, ако не стотици пъти на ден ги отварям, за да си пускам музика. Слушам музика, дори и с цената на загуба на концентрация и удължаване на работния ден от 16 на 20 часа. Докато бях студент и все още нямаше виртуални социални мрежи, които да ни изловят поголовно, прочетох в превод на руски една книга на Хазрат Инаят Хан – „Мистицизм звука“ (изд. 1997 г.) – тя ми доотвори очите за идеята, че мирозданието се крепи на музика, или казано иначе – на вибрации. В този смисъл писането на стихове е вид компилация от вибрации, насложени със значения. Колкото по-добър DJ си, толкова по-добър е резултатът.

– Докато препрочитам книгите на двама ви с Людмила Миндова за събитие то за „Писмена“, ми направи впечатление нещо характерно. Люси търси, ако го кажа по-общо, социалното, за теб е по-важно личното. Съгласен ли си с това? Като каква определяш поезията си?

– Поне за мен, в сравнение с други жанрове, е нормално поезията да звучи по-лично, защото тя фиксира моментна емоция, която авторът преживява, или дори и да не е негова – съпреживява достатъчно успешно, че да „заблуди“ четящия, че е „по преживяно“. Не че не са възможни и социални послания – имам такива в „Околосветска обиколка на липсата“...

– И все пак има няколко елемента в поезията на двама ви, които се повтарят. Един от тях е графиката – имате текстове, които графично са решени с други – небуквени знаци. Нека поговорим за това – недостатъчен ли е езикът да предаде посланието и как определяте тези ваши текстове?

– Графиката е сред позволените „трикове“ в писането на поезия. За съжаление, те са невъзможни при четения като днешното (освен ако, разбира се, няма някакъв вид визуализация на текста пред публиката). Тя бива мобилизирана не непременно заради недостатъчност на езика, а като негова визуална подправка. Затова и не бива да се прекалява и да се разчита прекалено много на графични решения, те могат да подразнят вкусовете.

– Докато препрочитах, друго, което ми се стори интересно, е един силен образ, който е доста характерен за Азиз – „шийните вени“ от „Дервишът, шийните му вени и...“ от книгата „Апокриф за дъжд“. При Людмила имаме стихотворение „Осветление за слепи“ („пият вино от шийните ни вени / искат светлина от живи свеци“). При теб определено посланието е друго, но нека поговорим за това, което влагате в него и откъде го ползваш, понеже със сигурност това е нещо специфично, не е често срещана употреба.

– Има знамение от Корана, в което Бог казва, че е по-близо до нас, отколкото са шийните ни вени (Глава „Каф“, знамение 16-о). Бях силно впечатлен от това знамение още при първия му прочит преди тридесетина години и беше въпрос на

време да го използвам като строителен материал. Не е случайно, че шийните вени в „Апокриф за дъжд“ са на дервиши в разказ, посветен на Меша Селимович.

– Сега искам да ти задам един въпрос, свързан с посвещенията. Забелязвам, че със всяка следваща книга, желанието ви и на двамата с Людмила Миндова за съ-участие и на други гласове по страниците на книгите ви става все по-важно. Какво е посвещението за теб, какво е ролята му за поезията ти?

– Посвещенията и използването на цитати в началото на стихотворенията е своего рода тон за песен. Използването им (разбира се, с цел – лично облагодетелстване), често е и опит за социализация с други пишещи и текстовете им. Все още няма регламент, който да предполага съгласие от тяхна страна, и не съм сигурен дали всички биха дали благословията си. Колкото и егото на нашего брата и сестра да е склонно да бъде поласкано в подобни случаи, има набор от имена, с които не желае да се родее.

– И двамата имате стихотворения, свързани с Марин Бодаков? Загубихме го преди шест месеца, иска ми се да поговорим и за него и за поетичните ти диалози с неговата поезия, но и с него като личност.

– Диалогът ми с Марин Бодаков определено не беше с поезията му, а с човека. Казвам го, без да имам претенцията, че съм го познавал дори бегло, макар че първата ни среща беше през лятото на 1993 г., когато бяхме заедно на литературен лагер в Несебър, организиран от Христо Черняев (по-известен като Черняка), който ръководеше литературен кабинет „Димчо Дебелянов“ към Националния студентски дом на площад „Народно събрание“. Започнах да възприемам Марин и като поет (защото той умееше да е много и все хубави неща накуп) едва след смъртта му. Имам спомен, че някога в Япония е трябвало да минат поне 20 години от смъртта ти, преди да те обявят за поет. Добре, че японските традиции вече не са това, което са били), че щяхме да виждаме още по-голям зор с изнамирането на публика.

– Нека сега поговорим за двама ви с Людмила Миндова като преводачи. Книгите, които съм чела във ваш превод, са определено висока литература. Как подбирате какво да преведете? Винаги ли изборът е ваш?

– В началото на преводаческата ми кариера (давам си сметка, че звучи прекалено помпозно за студент-арабист) водещи при избора на текстове за превод, бяха покани и подкани от колеги (като Мая Ценова, Веселина Рай-Жекова и Хъдър Салфидж) с много голям опит. Част от текстовете, които сами си избирахме в онзи период, все още не са отпечатани, което е наистина жалко предвид факта, че и без друго са малко преводите от източни езици. Други (например „Антология на съвременната палестинска поезия“, благодарение на по-далновидно спонсорство, имаха по няколко издания). Няма да споменавам заглавия, но се е случвало преводите ни да са по-добри от оригиналите, не защото сме гениални преводачи, а защото не сме имали винаги избор какво да преведем... При преводите от турски

определено случих на издатели и вследствие на дългогодишната ни съвместна работа, си имаме пълно доверие при избора на книги за превод. С годините чувствам избора като все по-мой... Нямам достатъчно време, за да си позволя да е инак.

– Нека поговорим за последния ти превод – „Дълбините на въображението“ – това е изключително сложна за превод книга, да превеждаш от османски текст, който е бил в голямата си степен увреден по много причини, да го събереиш, да го направиш атрактивен за съвременния читател, това е като да превърнеш една книга във феникс, буквално да я изровиш от пепелта. Разкажи ни за това предизвикателство.

– Отговорът е донякъде и продължение на темата за избора на текстове. Книгата на Филибелията е пример за правилно стекли се обстоятелства, довели до синеещото бижу с твърди корици, изложено във витрината до централния входо-изход на Националната библиотека. Избрах за превод този текст преди 20 години, ако тогава ми бяха предложили да го направя, нямаше да се справя. Ти изброи, дори леко героизира трудностите около превода на текста от османски език. Понякога разплитането на иначе елементарно-звучащи, след като вече са преведени, изречения, изисква мобилизацията на десетки речници, жокера „помощ от приятел“ и не на последно място шесто чувство. Шегата настрана, никой не може да заплати подобен труд. Но фениксът си струва ровенето в пепелта.

– Преводачът трябва в някаква степен да забрави себе си, за да е верен на онзи, когото превежда. Как се отразява тази допълнителна роля на теб самия като автор?

– За симултанен превод може и да е добре това със забравянето, но при писмения човек и да иска, не може, а и не се налага, защото литературният превод неслучайно е обект на авторско право – той е творчески продукт, а творческият продукт предполага творец, за предпочитане достатъчно умел, че да се претворява в различни роли, точно както го правят добрите артисти. Мен някои преводи непряко ме стимулират да пиша авторски текстове – защото си давам ясна сметка, че би ми било много по-лесно да пиша, отколкото да превеждам. Преводите, дело на добри автори каквито вярвам, че сме с Людмила Миндова, предполагат саможертва в името на други автори, за сметка на собствени текстове.

– И двамата, както казах в началото на вечерта, сте преподаватели. Какво ти носи преподавателската работа?

– Освен парите за сиренето, преподаването ми осигурява пряко наблюдение и контакт със следващото поколение – нещо наистина безценно. Университетската работа определено е сред най-подходящите за хора на словото. Тя е възможност да предадеш, но и да почерпиш опит, а не на последно място – и среда за споделяне на идеи, които могат да променят за добро мисленето на младите хора. Такива, на които разчитаме да водят битката за спасението на телата и душите ни утре.

– Сега искам да задам един такъв въпрос, за който ме провокира „Другата Итака“ на Людмила Миндова. Там в началото тя казва: „като пространство на мисълта литературата помага на читателя не само да упражнява свободата си на човек мислещ, следователно съществуващ, но и да приема с повече хладнокръвие факта, че там, където има свобода, не може да няма и опасност“. Искам да те попитам според теб какво в днешните времена можем да очакваме от литературата?

– Трябва да се прави разлика между „какво можем“ и „какво би следвало“! Аз лично нямам очаквания литературата да въздейства пряко и адекватно на процесите, определящи степента ни на свободност. Но сред хората, имащи капацитета да го направят, непременно има и четящи, които имат нужда от вдъхновяваща литература... Дай Боже, написаното и преведеното от нас с Люси, да вдъхнови за добро повече прочели ги!

– И един такъв въпрос, ако трябва да представиш Людмила Миндова, как ще го направиш?

– Люси е сред няколкото души в живота ми, за които не мога да си спомня нищо, което да ме напегне или притесни. Само с добро, коректност и качествени текстове я свързвам. А не е като да се познаваме отскоро. Имам съвсем ясен спомен за едно пътуване до хърватския о. Крк през 2001 г. Извън личните ми пристрастия към нея, бих я представил и като „автора на „Роман за името“ – едно от малкото стойностни произведения, посветени на престъпленията от т.нар. „комунистически“ период.

Снимки: Стефан Рангелов

Българската библиография на 170 години

ДОНКА ПРАВДОМИРОВА

The Bulgarian bibliography is 170 years old

Donka Pravdomirova

Summary

On the occasion of the 170th anniversary of the Bulgarian bibliography, a brief historical review of its overall development is made – from its inception to the present day. Four periods are historically substantiated. The first is named The Beginning and is located in the range 1852–1885. The second is qualified Modernization and develops between 1885–1941, more specifically until 1944, the year during which the entire socio-political and spiritual system in Bulgaria was generally transformed on the foundations of socialism. The third stage is characterized as the period of Maturity, located in the years 1944–1989. This periodization was made by the author for the first time in her report, read at the jubilee scientific conference, dedicated to the 150th anniversary of the Bulgarian bibliography on the topic: “The Bulgarian bibliography of 150 years”. In the present article, Prof. D. Pravdomirova, who has established herself as a consistent historian of the domestic bibliography, completes her vision of the most important characteristics and events of each stage, but in her conclusion she brings out for the first time the names of five bibliographers, namely Acad. Al. Teodorov-Balan, Academician N. Mihov, Dr. M. Stoyanov, Associate Professor Dr. D. Ivanchev and Prof. DSc V. Traikov and defines them as the colossi of the overall history of Bulgarian bibliography. She justifiably compares them with the world-famous bibliographers of the highest rank from the first half of the 20th century – the English scientist, bibliographer and publicist Theodore Besterman and the Russian librarian, bibliologist and bibliographer, the founder of bibliopsychology N. A. Rubakin. Today, 20 years later, the author maintains her position on the three categorized periods and defines the period after 1989 as the Electronic Bibliography Period, but does not analyze it, as it is in its initial process and does not have sufficient historical distance. Along with the five colossi, the author ranks the famous Prof. Todor Borov – the first Bulgarian professional bibliographer, the first professor of bibliography – the inspiration and leader of the bibliographic process from the beginning of the 30s to the beginning of the 60s of the last century, but his contributions are with another dimension, in another connotation of bibliographic achievements, namely spiritual leadership.

Key-words: Bulgarian bibliography, practical bibliography, bibliographic science, national bibliography – retrospective and current, scientific and auxiliary bibliography, publishing and bookselling bibliography, recommended bibliography.

Кратко въстъпление

По културно-историческа случайност 2021 и 2022 г. се оказаха години, в които българската библиография отбеляза няколко изключително важни годишнини. През **2021 г.** се навършиха **80 години от учредяването на първата библиографска институция** – Българския библиографски институт „Елин Пелин“ и **120 години от рождението на неговия създател, духовен водач и административен директор** до закриването му – **проф. Тодор Боров**. Навършиха се и **100 години от рождението на проф. Веселин Трайков**, когото определям като петия в групата на колосите в историята на отечествената библиография. А през **2022 г.** се навършват **170 години от същинското начало на отечествената библиография и 125 години от приемането на Закона за зъдължителния депозит (1897) на издадените на територията на България печатни издания в Народната библиотека в София, днес Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий (НБКМ), осигурил официалното създаване у нас на вида „текуща национална библиография (ТНБ)**. Навършват се и **145 години от рождението на акад. Н. Михов** – един от колосите на българската и на световната библиография, и **60 години от смъртта му**.

Сядам да пиша настоящата статия с юбилеен характер с истинско професионално удовлетворение, тъй като НБКМ отбеляза посочените за 2021 г. юбилеи по изключително достоен начин: годишнините на проф. Боров и на проф. В. Трайков бяха почетени чрез специални и богати изложби в каталожната зала, а годишнината на проф. Боров беше отбелязана и с научна конференция. В доклада си проф. д.п.н Ал. Куманова отдаде почит и на цяла плеяда видни библиографи, формирали се под духовното и професионално ръководство на проф. Т. Боров в Българския библиографски институт „Елин Пелин“. А своя първи брой за 2022 г. сп. „Библиотека“ посвети изцяло на проф. Боров и публикува по-голямата част от докладите. Освен това през последните две години списанието отделя достатъчно внимание на библиографията и публикува материали в постоянен структурен раздел, назован по идея на проф. д.п.н. Ал. Куманова „Библиотечно-библиографска хуманитаристика“.

Библиографията възниква през III в. пр.Хр. За неин родоначалник е приет Калимах Александрийски (310–240 г. пр.Хр.) – управителят на Александрийската библиотека – най-богатата антична библиотека.¹ Зад нейните стени е съсредоточено огромно множество писмени документи, които пораждат потребността от тяхното описване и систематизиране, за да станат по-обозрими и по-лесно използвани. По този начин се поставя началото на информационно-книжовната дейност, на-

¹ За първите библиогр. списъци в света *вж* Куманова, Ал., Александрова, Кр., Казански, Н., Василев, Н. Панорама на арабската универсална библиография „Ал-Фихрист“ на Ибн ан-Надим (987). Магистрала на науката и информацията в контура на библиографската енциклопедична инфраструктура на планетата. – В: *Библиотека*, 2021, № 1, с. 52–74. Ще уточня, че първата част на статията е исторически преглед на първите библиографски списъци в Античността, а след това на този фон авторите разглеждат арабския труд „Ал-Фихрист“ от X в. Древната арабска дума *фихрист* означава *индекс, указател, съдържание*, а латинската *index* в буквален превод означава *списък*.

речена **библиография**. Думата произлиза от древногръцките *biblion* – книга, и *grafu* – пиша. Сложната дума означава буквално *книгописане*, но впоследствие започва да се възприема съобразно същността на самата дейност и означава *книгоописание*. В тази връзка ще припомня, че още от възникването си писмените документи битуват свободно в общественото пространство и във времето, имат своя собствена биография. Казано другояче, битуват хаотично и тъкмо това им битие поражда обществената потребност да бъдат описвани и систематизирани по различни признаци, за да се овладява ентропията им и да се съставят конкретни списъци, отговарящи на информационните потребности на обществото, в частност на различните групи информационни потребители.

Започвайки с този познавателно-педагогически тон, независимо, че списание „Библиотека“ е адресирано до българската библиотечно-библиографска общност, до професионалистите, възпитаници в по-голямата си част на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), все пак ми се иска да **акцентирам** върху **нашата професия** и същевременно отново да отбележа, че в България тя остава и до днес подценявана. А по-тясната специализация *библиограф* дори почти непозната и неосмисляна сред по-широката общественост. Просто, защото *чистите библиографи* сме много малка общност и нашата професия се развива тихо и безшумно в лоното на библиотеката. И не само у нас. Това обстоятелство провокира неотдавна видния руски информатик и библиограф проф. Валерий Павлович Леонов да напише книгата „Библиография как професия“², в която директно заявява: „Библиограф – има такава професия“. И още нещо: преди да пристъпя конкретно към юбилейната тема, реших, подобно на най-младите потребители на информация, да попитам „чичко Гугъл“ записано ли е в българската свободна енциклопедия Уикипедия понятието *библиография*. Със задоволство констатирах, че е записано, но не от нас, от теоретичите библиографи, и затова като основен източник е използван *Официален правописен речник на българския език*, София: Просвета, 2012, с. 124. Впечатлих се обаче, че е посочен БДС ISO : 2011, който *дава насоки* за съставяне на библиографски позовавания. Първо, логично е посочено, че думата има гръцки произход и означава *буквално писане на книги или „книгопис...“*, а най-често употребявано значение на думата обозначава *списъци на книги*. След няколко, много верни изречения за лайк в библиографията, неизвестният ми автор от Уикипедия заключава: „Тази статия, свързана с наука, все още е мъниче. Помогнете на Уикипедия...“. Какъв е изводът след прочита на този текст? Видно е, че авторът възприема думата *книгопис* в буквалния ѝ смисъл, затова ще дам кратки сведения за нея. В мое проучване³ съм доказала, че думата *книгопис* е българската калка на световноутвърдения термин *библиография*. Тя е сътворена от възрожденския книжовник, един от учредителите на Българското книжовно дружество (1869), днес БАН, Васил Д. Стоянов (1839–1910), който открива библиографска рубрика в бр. 3 на сп. „Периодическо

² Леонов, В. П. Библиография как професия. Москва: Наука, 2005, с. 47.

³ Правдомирова, Донка. Константин Иречек и българската библиография. – В: *Тр.* [на] Инст. по библ. дело, 1 (1995), с. 127–139.

списание“ от 1871 г. и я назовава „Книгопис“⁴. Специално ще изтъкна, че думата *книгопис* не е **терминологично натоварена**, независимо че акад. Александър Теодоров-Балан, патриархът на българската модерна библиография, упорито я използва и настоява за нейната употреба само защото е българска. (Известно е, че академикът езиковед е един от най-упоритите пуристи в началото на миналия век и най-активно работи за *изгонването на чуждиците* от родния ни език. По-късно обаче той специално декларира, че този акт би трябвало да се извършва само в случаите, където е необходимо и също възприема необходимостта всеки език да се обогатява и с чуждици.) Вероятно, спазвайки някаква традиция, и днес сп. „Наука“ – орган на Съюза на българските учени, назовава библиографската си рубрика „Книгопис“. А повикът за помощ на неизвестния автор на рубриката в Уикипедия ме накара да се почувствам до голяма степен виновна. Но... намерих и оправдание: от едно десетилетие активната ми професионална дейност е приключила и съм пропуснала този момент, докато съм учила нашите бъдещи професионалисти що е то библиография. Но тази вина се отнася и до няколко колеги от УниБИТ, и до теоретичите от съответната катедра в Софийския университет. Вярвам, че след прочита на настоящата статия по-младите от тях ще уточнят коя от множеството дефиниции приемат и ще обновят рубриката професионално.

В заключение трябва да призная, че от десетилетия съществува несъгласие между няколкото теоретици у нас относно дефинирането на понятието *библиография*. Лично аз, до прекратяване на преподавателската си дейност в УниБИТ през 2012 г., а и до днес, категорично не приемам дефиницията, дадена от доц. д-р Т. Янакиева в нашата професионална енциклопедия – „Българска книга: Енциклопедия“ (2004), определяща библиографията като: *...област на научна и практическа дейност за създаване и разпространение на информация за писмените документи с оглед на тяхното пълноценно и ефективно използване в обществото*. Няма да ѝ правя анализ, само ще изтъкна, че това не е **официална** дефиниция на българските библиографи. Тя е просто перифраза на руската дефиниция, посочена в „Большая советская энциклопедия“ (1970), без да се посочва, че е заимствана и не е плод на собствена цялостна теория за библиографията. Освен това, според теорията за човешката дейност, всяка дейност на човека се развива системно в опозицията *практика – теория* и нашите руски колеги, корифеи в теорията на библиографията, отдавна са обърнали внимание на този факт. Друг е въпросът, че практическата библиографска дейност, която по своята същност не е **физически труд**, а интелектуална дейност и в това се заключава нейното своеобразие, което води до подобни нелепи дефиниции. Особеното на термина *библиография* е, че е многозначен, но и до днес не е намерен изход, въпреки основното правило в науката за еднозначност на термините. С него се назовават самата дейност, крайните ѝ продукти, а в някои западни страни и науката за самата библиография. Следвайки руския опит, у нас теоретичната страна, науката за самата практическа дейност, се назовава **библиографознание**, или **библиографска наука**, или описателно с израза *наука за библиографията*.

⁴ [Стоянов, Васил Д.]. Книгопис. – В: *Период. списание*, 2 (1871), № 3, с. 113.

Памет за 170-годишницата⁵

Ще се опитам да очертая в най-едър план особеностите на възникването и историческото развитие на отечествената библиография, за да изтъкна отново нейната значимост като закономерен и неотменим елемент в развитието на цялостния културно-исторически процес.

Като всеки вид човешка дейност, библиографията в България не възниква изведнъж, но е прието **началото** ѝ да се бележи с труда на възрожденския книжовник Иван Василев Шопов (1824–1852), озаглавен „Список на Болгарски книги на нововозраждаемата Болгарска писменост в XIX-й век“⁶ – първият значим библиографски труд, съдържащ описанието на първите български печатни книги – 112 заглавия, публикуван на страниците на „Цариградски вестник“ от 6.IX.1852 г. Тази дата има повече емблематичен характер, тъй като библиографията е социално явление и се заражда по еволюционен път. Отечествената библиография възниква с огромно закъснение спрямо европейската, но веднага трябва да се подчертае, че е привнесена от Западна Европа и от Русия от първите българи чуждестранни възпитаници и по тази причина преповтаря редица техни закономерности. В същото време обаче проявява и немалко национални особености. Още самият ѝ *генезис* е своеобразен: нейната поява е предизвикана не от натрупани книжовни богатства, а тъкмо обратно – от отсъствието им. Първите библиографски съобщения са за първите печатни книги и възвестяват, че българите отново се превръщат в книжовен народ. Отечествената библиография пропуска ръкописния период на българската книга. Малкото манастирски библиотеки се стремят да спасят най-вече оцелелите през вековете на османското владичество ръкописи от златното време на българската книжовност и по тази причина не се поражда потребност от библиографирането им.

170-годишното битие на българската библиография би могло да се конфигурира в четири периода: първи – **начален етап**, втори – **модернизация по европейски образец**, трети – **развитие в ритъма на европейската библиография**, четвърти – **електронен етап**, които тук ще се представим възможно най-синтезирано.

Начален етап (1852–1885)⁷

По-горе вече бе казано, че началото е поставено през 1852 г., което подсказва, че се реализира през времето на възрожденския период. Основната характеристика на този етап е, че **първите библиографски опити се осъществяват като неразделна част от журналистическата дейност**, чието начало се поставя през 1844 г. с основаното от Константин Фотинов сп. „Любословие“. Библиографските съобщения се поднасят като законен елемент на общия новинарски поток. Библи-

⁵ Съзнателно подражавам на акад. Балан. Така, както през 1906 г., давайки идеята за официално честване на стогодишнината на новобългарската печатна книга, той я нарича „стогодишница“, в случая аз наричам отечествената библиография *170-годишница*.

⁶ Шопов, Иван В. Список на Болгарски книги на нововозраждаемата Болгарска писменост в XIX-й век. – В: *Цариградский вестник*, 3, № 99 (6 септ. 1852), с. 4.

⁷ По-подробно *вж Правдомирова*, Донка. Българската библиография до Освобождението. София: Карина М, 2001. – 240 с.

ографската информация (БИ) се материализира основно под формата на по-къси или по-дълги списъци, самостоятелно помествани, или под формата на библиографски рубрики, преди всичко в първите списания. От този факт следва изводът, че за разлика от европейската **отечествената библиография** възниква извън **институцията Библиотека**, тъй като отсъствието на натрупано множество печатни книги не поражда потребност от събирането и съсредоточаването им в подобно културно средище. Известно е, че първите читалища са основани през 1856 г. в Свищов, Шумен и Лом и към тях в началото са организирани малки сбирки от книги, които трудно биха могли да се определят като библиотеки. Друга особеност на библиографията през този начален етап е, че **е лично** дело, развива се като лична инициатива на най-видните представители на възрожденската интелигенция, образувала се в чужбина, начело с Иван В. Шопов, който е гръцки и чешки възпитаник. Малко преди него, през 1848–1852 г., двамата френски възпитаници – д-р Иван Богоров и Александър Екзарх, в ролята си на журналисти, започват редовно да поместват на страниците на основания от тях първи значим и с дългогодишен живот в. „Цариградски вестник“ библиографски известия за новонапечатаните български книги. След тях се нареждат имената на Димитър Мутев (завършил Историко-филологическия факултет на Московския университет, дипломирал се с докторат в Берлинския университет“ Гаврил Кръстевич (френски възпитаник), Тодор Бурмов (завършил с докторат Киевската духовна семинария), те поместват редовно библиографски известия на страниците на сп. „Български книжици“ – орган на Общината на българската книжнина в Цариград. С не по-малък принос се откроява и името на Васил Д. Стоянов (чешки възпитаник), един от учредителите на Българското книжовно дружество (от 1911 г. Българска академия на науките, БАН) и първи редактор на органа му – сп. „Периодическо списание“. Немалко са и приносите на „домораслите“ библиографи Христо Г. Данов и Петко Р. Славейков. Десетки са библиографските списъци, поместени върху страниците на възрожденските вестници и списания. До 1878 г. по-значимите от тях са над 160 – число, което, според мен, е твърде значимо за българската възрожденска книжовна култура. С особено висока библиографска опитност за времето си се откроява Любен Каравелов, който дълги години живее в Русия⁸, но неговите библиографски публикации остават непознати за българската културна и научна общественост до началото на 50-те години на миналия век, тъй като са отпечатани в руски списания. Редовните и ценни библиографски рубрики, с характер на критическа библиография, в издаваните и редактирани от самия Каравелов вестници „Свобода“ и „Независимост“, също не са забелязани, независимо че излизат в Букурещ. Рубриката „Книжевни известия“ присъства в 103 от общо излезлите 208 броя на двата вестника. А библиографските бележки са около 400, колкото са приблизително и излезлите през съответния период (1869–1873) български печатни книги. Дори Боян Пенев ги е отминал.

⁸ По-подробно за целия възрожденски период и конкретно за Каравелов *вж.* Правдомирова, Донка. Цит. съч.

Най-значимият труд за този период, изработен за първи път по утвърдените европейски методически правила за библиографско описание (БО) и структурирането им по определена система, снабден и със справочен апарат – именен и систематичен показалец по области на знанието, е трудът на чешкия учен и приятел на България Константин Иречек – „Книгопис на новобългарската книжнина. 1806–1870“, издаден във Виена през 1872 г. със средства на Българското книжовно дружество в Браила и с прякото съдействие на В. Д. Стоянов. Това издание е **първата българска библиография**, представляваща не просто списък, а издание със сложна структура, което е прието да се назовава „библиографски указател“. „Книгописът“ на К. Иречек, който е имал за цел да допълни „Списъка“ на Ив. В. Шопов, е вторият опит за репертоар на възрожденската печатна книжнина. Двете издания са форми на ретроспективната национална библиография (РНБ), а конкретно при Шопов и израз на формиращото се българско национално самосъзнание. Първоначално К. Иречек назовава своя труд „Библиография на новата българска книжнина“, но след като се запознава с бр. 2 на сп. „Периодическо списание“ от 1870 г., в който В. Д. Стоянов открива рубриката „Книгопис“, назовава труда си с българската калка *книгопис*.

Друга особеност в развитието на отечествената библиография е, че началният ѝ етап, подобно на други културни явления, не следва **хронологичните рамки на общоисторическата периодизация и не приключва с Руско-турската война (1877–1878)**. Дотогава тя се развива извън българските земи, във формираните се български културни средища в Цариград и в Букурещ, където предимно се развива и младата българска журналистика. По време на войната библиографският процес замира, заедно с прекратяване живота на всички вестници и списания. След Освобождението журналистиката, респективно библиографският процес, се възвращат, но вече на територията на „възкръсналата“ българска държава, но без да се внасят никакви прогресивни промени.

Ново начало в развитието на отечествената библиография се бележи през 1885 г., когато на библиографското поприще встъпва младият чешки възпитаник **Ал. Теодоров-Балан**, получил ясна и компетентна представа за библиографията не само в Прага, но и в Лайпциг. А по онова време библиографията в Германия е вече активно развита и на много високо равнище. Въпреки трудните условия, при които се реализира до тази година, прощаващата отечествена библиография **придобива очертанията**, макар и още твърде крехки, на **европейската библиография** по отношение на **видовата ѝ структура**, отговаряща на конкретни информационни потребности. Направени са два сериозни опита за съставяне на български национални репертоари, източници на РНБ, от Шопов и Иречек; в продължение на две десетилетия Христо Г. Данов успешно и активно развива издателско-книготърговска библиография, издава дори като самостоятелни издания два от „Расписите“ си, по форма книжарски каталози, известяващи за книгите, които се продават в неговите книжарници; Андрей Цанов и Л. Каравелов отбелязват и първите опити за препоръчителна библиография; Л. Каравелов съставя и няколко специализирани библиографии в областта на историята, литературознанието и езикознанието,

които са първи стъпки в областта на научно-спомогателната библиография. Що се отнася до библиографската техника – тя, с малки изключения, е на твърде **ниско** равнище. Първите библиографи работят интуитивно, без да имат представа за библиографските правила. Модернизацията, усвояването на библиографската методика и технология, предстои във времето. Що се отнася до професионализацията на библиографската дейност – твърде рано е да се търси. Ще измине половин век, преди да се сложи началото ѝ.

Модернизация по европейски образец (1885–1944)

Младият учен Балан, първият чужденец, завършил Пражкия университет с докторат, е амбициран да европеизира възможно най-бързо и да активизира отечествената библиография. Първата му стъпка в тази насока е преобразуването на библиографската рубрика в „Периодическо списание“ във формат на текуща национална библиография (ТНБ). От кн. 16 (1885) той започва да я подготвя, предхождайки с обяснителна статия за ролята и функциите на библиографията. Тази въвеждаща статия, от своя страна, е **първата теоретична библиографска разработка** у нас. С нея се поставя началото на теоретичното направление на българската библиографска дейност. С този си акт **Балан** започва **модернизацията, европеизацията на българската библиография** и държи **буден** интереса към нея до началото на 20-те години на XX в., когато на библиографското поприще се появява немският възпитаник, бъдещият проф. Тодор Боров – първият български библиограф професионалист. Ето защо съм приела, че от 1885 г. българската библиография навлиза в своя втори етап на развитие, който определям като период на модернизация, в смисъл на усвояването на възприетите до онзи момент европейски библиографски принципи, правила и теории. Но тъй като със своята статия Балан поставя началото на теоретичната страна, от 1885 г. отечествената библиография започва да се развива като системна дейност в класическата опозиция *практика – теория*. А 1941 г. се явява горна хронологична граница на този период, тъй като, независимо от започналата вече Втора световна война (1939–1945), в развитието библиографията през тази година се случва важно събитие: под ръководството на Т. Боров успешно е основан Български библиографски институт – институция, в която ще се съсредоточи библиографската дейност и ще започне да се развива професионално. Ето защо от този момент ще представям **диференцирано най-важните постижения на практическата** и съответно на **зараждащата се библиографска наука**, независимо че в битието си двете страни се развиват паралелно.

1. Важни моменти в развитието на практическата библиографска дейност

Осъзнатото, разумното и критическо отношение към библиографията от страна на Балан, както и на директорите и поддиректорите на Народната библиотека в София (днес НБКМ), преди всичко на В. Д. Стоянов и на Стилиян Чилингиров, на министъра на просвещението Константин Величков, на най-видните представители на младата българска наука, довежда до следните **нови качествени моменти** в развитието на библиографския процес след 1885 г. На първо място, като **общо-**

национална културна задача е изведена **националната библиография (НБ)**. Бъдещият академик Балан вече е започнал да събира сведения за допълването на репертоарите на Ив. В. Шопов и К. Иречек и съставянето на репертоар на българската печатна книжнина за първото столетие на нейното битие – 1806–1905 г., а както по-горе бе споменато, от кн. 16 (1885 г.) на „Периодическо списание“ сам се заема да поддържа и библиографската рубрика във формат на ТНБ. Това показва, че младият учен Балан работи едновременно за реализирането на двата подвида на НБ – ретроспективна и текуща. Но ТНБ, както е известно, е единствения вид, който се реализира пълноценно чрез специален закон, т.е. на държавно равнище. Това е Законът за задължителния депозит, прилаган в света. В България такъв закон е приет на 15.II.1897 г. от Народното събрание, благодарение на ораторското майсторство на тогавашния министър на народното просвещение К. Величков, който успява да убеди народните представители да гласуват закона. По този начин се поставя **същинското начало** на ТНБ в България и което е впечатляващо, младата българска държава се нарежда до 15-те страни в света, преди всичко западноевропейски, които поддържат този вид библиография. Законът възлага на Народната библиотека в София като държавна културна задача реализацията на този вид, пряко свързан с националната книжовна култура и текущата информация за новоизлизащите печатни издания на територията на България, респективно за реализацията на международното информационно-библиографско сътрудничество. Съгласно Закона за задължителния депозит Народната библиотека в София се задължава да „публикува на всеки три месеца „Библиографически бюлетин“. Този факт е показателен за високата библиографска култура, които са получили младите български учени по време на обучението си в Западна Европа.

НБ е изведена в епицентъра на библиографската дейност и е привлечено вниманието на най-патриотично настроената интелигенция към нейните проблеми. РНБ се осъществява от отделни личности, но се възприема като важен структурен елемент на следосвобожденското културно строителство. Възходящото ѝ развитие се изразява в съставените в края на XIX и началото на XX в. нови колосални репертоари на българската национална печатна книжнина от нейното начало през 1806 г., до началото на XX в., тъй като „Списъкът“ на Шопов и „Книгописът“ на Иречек са доста непълни. По обем и по значимост, като културно събитие с общонационален характер, се откроява репертоарът на Балан „Български книгопис за сто години 1806–1905“, или „Столетникът“, както авторът му го нарича по-късно, съхранил за вечни времена библиографските образи на 15 258 книги, вестници, списания, географски карти в максимална пълнота, т.е. българската печатна книжнина, създадена през първото столетие на нейното съществуване. Всички тези издания са издирвани по книжарници, библиотеки, чийто фонд първа се е формирал, чрез публично обръщение към авторите от цялата страна... Този огромен и по обем, и по хронологичен обхват труд, подготвян в продължение на двадесет години, ми дава основание да твърдя, че **акад. Балан** е един от **петимата колоси** на отечествената библиография, чиито имена впоследствие ще изведе и ще представя по-подробно с приносите им. А другите два репертоара

представят диференцирано периодичните издания и книгите. Това са репертоарите на Юрдан Иванов „Българский периодический печат от Възраждането му до днес. Кн. 1–3. – София и Пловдив, 1891–1892 г., и този на руския имигрант в България проф. Валери Погорелов – „Опис на старите печатни български книги 1802–1877“. (Има сведения за една българска печатна книга, издадена през 1802 г., но до този момент никъде не е открита и видяна *de visu*.) С тези три репертоара РНБ изживява първия апогей в своето развитие, което показва, че много бързо догонва западноевропейската РНБ, която изживява своя разцвет през XIX в.

През разглеждания период постепенно се обособява и **научно-спомогателната библиография**, чиято основна функция е да подпомага научния процес. Тя започва да захранва науката и с ретроспективна, и с текуща БИ, поддържана под формата на библиографски рубрики доста ритмично, помествани в първите специализирани списания по области на знанието. Тя също е дело на едни от най-видните млади учени, като се започне с водещите литературоведи и езиковеди акад. Ал. Балан, проф. Любомир Милетич проф. Иван Шишманов, проф. Стоян Романски, проф. Кирил Мирчев. Акад. Балан обаче съсредоточава вниманието си преди всичко върху РНБ, а в областта на литературознанието записва името си като родоначалник на историята на българската литература. В 1896 г. той публикува монографичното си изследване „Българската литература“, в което като пръв опит анализът не е на особена висота и е изпъстрен с множество библиографски цитирания, които всъщност са своеобразна библиография на българската литература от времето на старобългарския ѝ период до най-ново време. (От втората половина на XIX в. терминът *литература* започва да се употребява и в смисъл на *художествена* литература.) Веднага обаче отново ще изтъкна, че литературоведът Балан категорично различава литературната история от библиографията, не ги възприема като синкретична форма, както една колега твърди. В останалите области на младата българска наука изпъкват имената на ботаника Николай Стоянов, на географа проф. Анастас Иширков, на зоолога акад. Иван Буреш, на лесовъда проф. Тодор Хр. Димитров и ред други. И това е напълно естествен процес, тъй като именно тези учени познават най-добре изследванията в своята област – чужди и наши. Но тук блести името на акад. Никола Михов, който се нагърбва с непосилната задача за един библиограф: да издири и опише чуждестранните исторически извори за българската история, респективно и за историята на Турция – немски, френски, английски, италиански, за да осигури информационно проходащата българска историческа наука! И успява, което ми дава основание да открия акад. Михов като втория, по хронология, **колос на българската библиография** в цялата ѝ история до момента. Междувпрочем званието „академик“ му е дадено именно за библиографските приноси.

Като резултати практическата библиографска дейност на акад. Михов далеч надхвърля тази на акад. Балан, а и на следващите колоси, които ще представя. Това сравнение в никакъв случай не намалява значимостта на останалите библиографи, които определям като колоси, нито пък постиженията им. Както изтъква проф. Т. Боров, библиографската дейност на акад. Михов по същността си далеч

надхвърля библиографските параметри, тя по своята същност е и високо научна и законно се вписва в историческото изворознание. Тук само ще вметна, че плод на дългогодишния му труд са четири библиографски поредици от по няколко тома, на които ще отдели специално внимание и че за тяхното съставителство е издирил и прегледал *de visu* над 80 000 източника, за да открие написаното за България и българите на немски, френски, английски и италиански език! Рядък енциклопедист и полиглот, **акад. Н. Михов е най-големият библиограф** на България, тъй като борави с десетки стотици първични и вторични документални източници. А това е огромен духовен труд! Както ще бъде изтъкнато по-нататък, неговият труд е съизмерим с този на световноизвестните библиографи Т. Бестерман и Н. Ал. Рубакин. В ХХІ в., век на електронните технологии, вече не е възможен подобен библиографски подвиг.

През разглеждания период активно се развива и **издателско-книготърговска библиография**. Нещо повече, тя достига най-високите си постижения в историческото си развитие именно през този период, тъй като след 1947 г. и печатници, и издателства са одържавени и рекламата на книгите под печат и на продаваните книги се свежда до минимум. Най-видните ѝ представители са **възрожденецът Хр. Г. Данов** и неговите наследници: **Драган Манчов** и **Тодор Ф. Чипев**. Четвъртият вид, след националната, научно-спомогателната и издателско-книготърговската библиография – **препоръчителната**, остава в латентното си състояние. Тя се развива много активно след 1944 г.

Паралелно с практическата библиография се развива и библиографската наука, чието начало, както бе отбелязано, поставя акад. Балан през 1885 г.

2. Важни моменти в развитието на библиографската наука

Библиографската наука, библиографознанието, е третата съставна част на основните науки, създаващи знанието за книгата, а те са: *книгознанието*, *библиотекознанието* и *библиографознанието*. Независимо от „родството им и многото им пресечни точки“, всяка една от тях има своя вътрешна траектория на развитие, въпреки че в определени исторически моменти се схващат като припокриващи се в една или друг степен. Но тези времена отдавна са отминали, историята на всяка една по своята същност е метанаука и у нас и трите вече са историографирани.⁹

Аспектната структура на библиографската наука, аналогично на други хуманитарни науки, се изгражда от следните съставни части:

а) **теория на библиографията** (има се предвид тесния смисъл на понятието *теория*, а не от гледна точка на опозицията *практика – теория*);

б) **история на библиографията** (на практическата и на библиографската наука);

⁹ Гергова, Ани. Книгознанието в България. София: Наука и изкуство, 1987. 236 с.; Младенова, Мария. Библиотекознанието в България от Освобождението до 40-те години на ХХ век: Теория, история, практики. София: За буквите – О писменехъ, 2007. 316 с.; Правдомирова, Донка. Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 година. София: За буквите – О писменехъ, 2010. 352 с.

в) методика и технология на библиографирането;

г) организация и управление на библиографската дейност.

В хода на своята библиографска дейност акад. Балан полага основите на първите три направления. Вече бе посочено, че е автор на първата теоретична статия, предхождаща библиографската рубрика в бр. 16 на сп. „Периодическо списание“ от 1885 г., чрез която цели да създаде у българския читател представа за библиографията и да покаже значимостта ѝ за развитието на българската книжнина; да докаже, че тя е своеобразен измерител на духовния напредък на всеки народ. Балан е **самобитен теоретик**¹⁰, но въпреки това в немалко случаи стига до детерминации, присъщи на съвременната библиографска наука. Той е филолог славист по образование, но при специализацията си в Лайпциг придобива и философски познания, които му помагат в анализите, не само в литературознанието и езикознанието, но и в теоретичните му библиографски разсъждения. В статията си „Книгопис“ Балан прави и първия опит за класификация на библиографските „производи“, произведения. (Известен е особеният език на академика, старещ се да възроди и съхрани старата българска лексика и слог и да се „изгонят най-вече турцизмите.) Теоретичните публикации на Балан са около десетина и в тях той постепенно формира и **понятийния апарат**, но върху българската калка „книгопис“, която приема като родов термин и от него извежда: книгописен труд, книгописец – в смисъл библиограф, книгописно градиво, книгописни дати, равно на книгописни факти, книгописни условия, книгописно описание, т.е. библиографско описание, книгописна техника, книгописни помагала и пр. Всъщност българската калка *книгопис* е жива и днес и даже с нея се назовава основният бюлетин в системата на ТНБ, а именно „Български книгопис“.

Случва се така, макар и по известна случайност, че през 1905 г. Балан записва името си и като **първия сериозен историк на отечествената библиография**. За пръв неин историк е приет акад. Никола Начов, който през 1904 г. публикува очерка си „Из историята на новобългарската библиография“ в основаното и редактирано от Балан първо българско библиографско списание „Книгописец“. Очеркът е твърде кратък и описателен, но за да го „дотъкми“ от страна исторична, и от страна критична, Балан пише обширната си студия „Книгописният труд у българите“, разположена върху 66 страници¹¹. Студията не е изгубила значимостта си и до днес.

Акад. Балан поставя **основите** и на методиката, и на технологията на библиографиране. Неговите методически знания и умения са изложени систематизирано в предговора на капиталния му труд „Български книгопис за сто години 1806–1905“. Заключение е особено важно, тъй като гласи: „Такъв о б и ч а е н

¹⁰ Подробно за Балан, като първостроител на българската библиографска наука, както и за цялостното ѝ формиране и развитие до 1944 г. вж. **Правдомирова**, Донка. Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 година. София: За буквите – О писменехъ, 2010. 352 с.

¹¹ **Теодоров-Балан**, Ал. Книгописният труд у българите. – В: Год. Соф. унив. [за] 1905–1906, 1906, с. 142–208.

и научен книгопис е бил за мене лучата при тоя труд“. А това още веднъж потвърждава, че Балан е различавал теоретичната от практическата страна на библиографията и се е ръководил, доколкото е могъл, от вече наложените в Западна Европа методически правила. Две години преди това, през 1904 г., Балан основава и редактира и **първия печатен орган** на българските библиографи – сп. „Книгописец“, което също е усилие за поставянето на практическата библиография на научни основи.

Неуморим в усърдието си за модернизиране на отечествената библиография, т.е. за усвояване на европейските образци, през 1918 г. Балан се опитва да **основе и Български библиографски институт**, институцията, в която да се съсредочи целокупната библиографска дейност, за да се професионализира, но не успява поради отсъствието на средства. След този неуспех, в навечерието на 60-годишнината си, изчерпал всичките си идеи и духовни възможности, Балан се оттегля от библиографското поприще. След него се нареждат немалко следовници, но изведениите тук негови приноси дават пълно основание да бъде признат за **първостроител на българската библиографска наука**.

Извън многопосочната дейност на акад. Балан е важно да се отбележи, че 1910 г. е **особено значима в процеса на формирането на библиографската наука до началото на 20-те години на XX в.** Представителите на утвърдилата се в началото на века плевенска библиотечно-библиографска школа в лицето на Ячо Хлебаров, Иван Данов и Петър Ненков, основават като продължение на Балановия „Книгописец“ сп. „Книжовник“, което също излиза само една година, но изиграва важна роля в процеса на формиращата се библиографска наука. Плевенчани поддържат активна връзка с основания през 1895 г. в Брюксел Международен библиографски институт от белгийските библиографи Пол Отле (1868–1944) и Анри Лафонтен (1854–1943). Ето защо не е учудващо, че с всеки написан ред в сп. „Книжовник“ **Я. Хлебаров (1887–1951)**, теоретик в групата, демонстрира висока библиографска култура, вписваща се и по език, и по изказ, и по използваната терминология в тогавашната парадигма на европейската библиографска наука. Именно той въвежда в **активна употреба у нас международно утвърдения термин библиография** и производните му като *обща библиография, специална библиография, библиографски методи* и др., цяла съвкупност от библиографски понятия, както и **първ** използва термина *национална библиография*. Усвоил и приел възгледите на Пол Отле, Я. Хлебаров поднася и **първата у нас дефиниция** за понятието **библиография**, популяризира също така и Десетичната класификация, създадена през 1876 г. от американския библиотековед Мелвил Дюи (1851–1931). Именно плевенската библиотечно-библиографска група включва активно българската библиография в системата на международното библиографско сътрудничество, но преди всичко на личностна основа.

1910 г. е **значима** в историята на библиографската наука по още една причина: формиращата се **българска библиографска наука** се включва **официално** в международното библиографско сътрудничество. В Брюксел се провежда Международният конгрес по библиография, на който присъстват българските пред-

ставители д-р Н. Михов и П. Ненков от плевенската библиотечно-библиографска група. Бъдещият акад. Н. Михов е брюкселски възпитаник и е свързан с работата на Института още от студентските си години, но на личностна основа. На конгреса той изнася доклад на френски език на тема „История и съвременно състояние на библиографията в България“, в качеството си на официален български представител, като зам.-директор на Народната библиотека в София.

От началото на 20-те години на XX в. като духовен лидер на отечествената библиография и в частност на научната библиографска дейност се утвърждава младият **Тодор Боров**. Впечатляващо е, че още с първите си стъпки в библиографията той проявява афинитет към най-доброто от немската и руската библиографски практики и теоретични виждания. От 1924 до 1927 г. той получава възможността да специализира не само литература, но и библиография в Берлин, и то при най-известните тогава западноевропейски библиографи Йорис Форстиус и Георг Шнайдер. След завръщането си Боров е в изолация по политически причини, обвинен е, че е комунист и до 1929 г. е интерниран в родния си град Лом. От „усмирителната риза на политическата власт“ българската библиография печели най-предания си духовен лидер за малко повече от 30 години напред, до 1964 г.! От януари 1930 г. младият Боров, със свои съмишленици, цяла кохорта от най-изтъкнатите учени и творци, започва да списва и редактира знаменитото си списание „Българска книга“. То излиза само една година, но чрез своя редактор и сътрудниците си оставя червена линия в историята на целокупния книжовен и библиографски процес. Образец за Боров е Германия, която е „една от страните“, по думите му, „с образцово развита и уредена библиография“. Утвърждавайки се като авторитет и лидер, Боров привлича и обединява около списанието най-видните български учени, изявявали се и като библиографи: Божан Ангелов (1873–1958), Стилиян Чилингиров (1881–1962), Велико Йорданов (1872–1944) – директори на Народната библиотека в София, д-р Никола Михов – бивш поддиректор и вече утвърден като един от колосите на нашата библиография, Стоян Аргиров (1870–1939) – директор на Университетската библиотека при Софийския университет, Ценко Цветанов (1904–1960) – брат на Боров, бъдещ историк на отечествената библиография, д-р Никола Бобчев (1863–1938), брат на С. С. Бобчев (1853–1940), който е изявен библиограф в областта на правото и др.

По-горе бе отбелязано, че Я. Хлеббаров поднася първата дефиниция за библиографията, заимствана от възгледите на П. Отле, но сп. „Българска книга“ има много по-голям принос за формирането на българската библиографска наука. Редакцията поръчва на световноизвестния руски библиотекоевед и библиолог, на бащата на библиопсихологията, Николай Ал. Рубакин да напише специална статия за същността на библиографията на достъпно равнище за българската читателска аудитория. Той се отзовава и статията, озаглавена „Какво е библиография и каква трябва да бъде тя?“ е преведена и публикувана в кн. 4–5 на списанието¹². Това е първата у нас **концептуална статия** за същността на **библиографията** като

¹² **Рубакин, Н. Ал.** Какво е библиография и каква трябва да бъде тя? Кратки бележки по теория и практика на библиографията. – В: *Бълг. книга*, 1930, № 4–5, с. 351–363.

социокултурно явление, написана от световноизвестен специалист професионалист. С нея се поставя началото на прехода от емпирично към експликативно обяснение на библиографията.

Най-големият принос на Т. Боров обаче е, че чрез сп. „Българска книга“ създава **българска библиографска школа – школата Боров**¹³, която е жива и днес. В края на 1930 г., поради липса на средства, сп. „Българска книга“ спира да излиза, но библиографската дейност на Боров за по-активно модернизиране на отечествената библиография на професионално равнище продължава и така се стига до 1941 г., когато произнася знаменитата си сказка „Защо ни е нужен Български библиографски институт: Беседа пред приятели“¹⁴, в която пледира за учредяване на такъв институт и чертае дългосрочна програма за бъдещото развитие на българската библиография. Институтът е учреден чрез специален закон и започва да функционира от началото на 1945 г.

През учебната 1940–1941 г. Т. Боров поставя началото на **педагогическото направление** в българската библиографска наука. Той е частен доцент и чете лекционен курс по библиография във висшите търговски училища в Свищов и във Варна. Това означава, че по отношение на субекта си, утвърждаващата се библиографска наука има не само първия професионалист, но и първия университетски преподавател, който подготвя систематизирано научно-приложно изложение, което представя основните характеристики, видовата структура и участието на библиографията в информационно-комуникационния процес. Този факт показва, че от 1940 г. **библиографската наука се превръща в университетска дисциплина**.

През 1942 г. Т. Боров публикува лекционния си курс под заглавие „Пътя към книгите: Увод в библиографията“¹⁵, което е метафора, изразяваща системата *книга – читател* в документалните комуникации. Заедно с „Беседата“ и „Пътя към книгите“ той поставя **началото на институционалния и професионален период** в развитието на **българското библиографознание**. „Пътя към книгите“ е заключителния акорд в процеса на формиране на българската библиографска наука до 1944 г.

Представих малко по-подробно зараждането на библиографската наука, тъй като при практическата библиография историческият ход, освен видовото обособяване на крайните продукти, се характеризира преди всичко с натрупване на библиографски издания.

Развитие в ритъма на европейската библиография (1945–1989)

Следващият, **трети**, етап обхваща периода 1945–1989 г. И ще подчертая, че благодарение на духовното и организационно лидерство, на модерните и изключител-

¹³ По-подробно *вж.* Правдомирова, Донка. Формиране и развитие на библиографската наука в България до 1944 г. София, 2010, с. 196–218.

¹⁴ Боров, Т. Защо ни е нужен Български библиографски институт: Беседа пред приятели. София: Бълг. библиогр. инст. [Елин Пелин], 1941. – 30 с.

¹⁵ Боров, Т. Пътя към книгите: Увод в библиографията. София: Бълг. библиогр. инст. [Елин Пелин], 1942. – VIII, 156 с.

но активните действия на проф. Т. Боров българската библиография се включва в ритъма на европейската библиография, независимо, че изпитва негативи на съветската библиография. Това е времето, когато интензивно придобива всички професионални характеристики на световната библиографска дейност, по-конкретно на западноевропейската, а те са:

- институционализация и професионализация;
- стандартизация на видовете библиографски описания (БО), съобразно световните стандарти;
- активно включване на всички равнища в системата на международното библиографско сътрудничество;
- създаване на самостоятелна библиотечно-библиографска образователна единица – Държавен библиотекарски институт (ДБИ), днес Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), основан през 1950 г., а също така и съответни катедри към Софийския и Великотърновския университети, в които се подготвят и библиографи.

По политически причини през този период българската библиография притежава още една характеристика, но с отрицателен знак – **идеологизация**, отнасяща се преди всичко до препоръчителната библиография, използвана по съветски образец като важен инструмент за налагане на социалистическо мислене в съзнанието на обществото. Тя не е присъща на онтологичното развитие на световния библиографски процес, а произтича от констелацията на обществените системи, конкретно на социалистическия режим. Дори в научно-спомагателните библиографски указатели в различните области на знанието на първо място се поставят трудовете на представителите на марксизма-ленинизма, а след тях следват проучванията на учениците от съответната област на знанието.

Определено може да се твърди, че до средата на 70-те години на миналия век, българската библиография се развива изключително интензивно и възходящо и като информационно-технологичен процес, и по обем на създадената БИ, интензивно се развива и библиографската наука, осигуряваща научните основи на практиката. Но от този момент започва да изостава по отношение използването на новите електронни информационни технологии – закъснение, което ще трябва да преодолява в следващия си етап на развитие. Що се отнася до горната хронологична граница на този трети етап, няма никакви съмнения, че съвпада с водоразделната за целокупната българска история 1989-а година. Глобалните обществени промени и най-вече активното навлизане на новите информационни технологии пряко резонират върху цялостния библиографски процес.

По-важните качествени промени в развитието на библиографията през третия ѝ период, също ще очертая съобразно вътрешната ѝ структура.

1. Важни моменти в развитието на практическата библиография

На първо място поставям **институционализацията** ѝ, която е основата и фундаментът, върху който ще догонва постиженията на западноевропейската библиография. А институционализацията, от своя страна, осигурява **професио-**

нализацията на библиографската практика и теория. Както бе подчертано, до учредяването на ББИ през март 1941 г. отечествената библиография се развива основно като лично дело на най-видните български учени, само ТНБ от 1897 г. е институционална дейност на Народната библиотека в София, която е задължена да издава „Библиографически бюлетин на книгите, вестниците... и пр. документи, депозиран в Националната библиотека“. Т. Боров има пред себе си най-малко модела и опита на германския библиографски институт в Лайпциг „Дойче Бюхерай“, основан през 1912 г. Въсъщност представителят на плевенската библиотечно-библиографска школа Иван Данов има специална статия в сп. „Читалище“ от 1929 г. за дейността на „Дойче Бюхерай“ и за Книжната палата в Москва. Преди да бъдат изложени успехите на ББИ, мисля, че би трябвало да се признае, че институцията и сътрудниците ѝ работят под силен политически натиск на новата социалистическа власт. На нас, по-старите поколения библиографи ни е известно, че първите сътрудници, формирали са като елитни библиографи в ББИ, са от групата, определена след 1944 г. като *политически неблагонадеждни* хора. За тях вратите на БАН и на Софийския университет са затворени. Пожради това отечествената библиография печели изключително много. Като немски и американски възпитаници, те намират работа именно в ББИ – институция политически по-неутрална, не работеща с млади хора, но затова пък високо духовна, имаща за предмет българската книжнина, респективно познанието. Такива са и д-р Д. Иванчев, завършил философия в България, а защитил дисертация в Германия, а след признаването на ББИ за научен институт, получил званието *доцент*, Хр. Тренков, получил званието *професор*, и бъдещият историк балканист проф. В. Трайков. В тази група се вписва и швейцарският възпитаник, също завършил с докторат, д-р М. Стоянов и ред други видни учени от ранга на проф. Ив. Дуйчев. Не случайно в юбилейната си статия „Генезис и парадигма на Българския библиографски институт“ проф. Ал. Куманова и доц. Н. Казански обособяват параграф „Слава и мъченичество на българската библиография“¹⁶...

Програмата на ББИ за предстоящото развитие на практическата библиография е начертана от Т. Боров още в „Беседата му пред приятели през 1941 г. На първо място, утвърдилият се от началото на 30-те години на века като втори, след Балан, духовен лидер на цялостния библиографски процес Т. Боров, подобно на своя предшественик, отново поставя на първо място **проблема за националната библиография** – ретроспективна и текуща, тъй като репертоарите на Балан, на Ю. Иванов и на В. Погорелов съдържат доста пропуски, при това носят отпечатъка на любителската библиографска техника, не отговарят на новите информационни потребности и не са пригодни за използване в международното библиографско сътрудничество, а бюлетинът на ТНБ по време на войната престава да се подготвя. В ББИ е създаден отдел „Ретроспективна библиография“, началник на който до закриването на Института е **д-р Димитър Иванчев**. Разбира се, директорът на ББИ Т. Боров с пословичната германска пунктуалност и прецизност следи органи-

¹⁶ Куманова, Ал., Казански, Н. Генезис и парадигма на Българския библиографски институт. – В: Библиотека, 2022, № 1, с. 66–76.

зацията на съставителството и редактира готовите вече репертоари. А те в своята съвкупност съставляват информационно-библиографската система, регистрираща и представяща българската печатна книжнина в библиографски образи от началото ѝ, поставено през 1806 г., та до 1969 г. Първата група са с горна хронолична рамка 1944 г., а продълженията им са с обхват 1944–1969 г.

Периодът 1944–1969 г. не е фиксиран случайно, той отразява книжнината за първите 25 години на социалистическия строй. Всъщност репертоарите обикновено правят библиографски отчет за 25, 50 или 100 години. Най-ранният, първият готов репертоар отразява възрожденската книжнина и е разработен самостоятелно от д-р Маньо Стоянов, който от 1948 г. до 1973 г. завежда отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ при НБКМ. Това е двутомният репертоар „Българска възрожденска книжнина. Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания. 1806–1878“, отпечатан през 1957–1959 г., отразяващ близо 30 000 библиографски единици. Целокупната възрожденска печатна книжнина е представена диференцирано в самостоятелни редици на авторите, на периодичните издания, аналитично на статиите, дописките до дребните бележки, поместени във възрожденските вестници и списания. Не е пропусната и най-малката бележка. Репертоарът е плод на 10-годишната индивидуална работа на д-р М. Стоянов. Репертоарите от подобен ранг се изработват от колективи, затова д-р Д. Иванчев е доста критичен, но аз не приемам всички негови забележки, а твърдя, че това е изключително функционален репертоар.¹⁷ Д-р М. Стоянов прилага конкретно-историческия подход и се съобразява с характеристиката на самите исторически явления, с вида документ, който отразява. Справочният апарат също е богат и функционален. Репертоарът би могъл да отговори на всеки въпрос, свързан с времето на Възраждането. Ето защо, определям д-р М. Стоянов като един от **петимата колоси** на отечествената библиография, които разпознавам в цялостното ѝ развитие и по-нататък ще му посветя специално внимание. Преди да посоча останалите репертоари, ще припомня, че някои от тях са довършени в НБКМ, тъй като от 1.1.1964 г. ББИ е закрит и ликвидиран, както изтъкват проф. Ал. Куманова и доц. Н. Казански¹⁸, най-безцеремонно със съвсем сталински мотиви, въпреки уж провежданата фиктивна *десталинизация* от 1956 до 1964 г. След закриването на ББИ библиографската му дейност се възлага изцяло на НБКМ, където са преназначени и библиографите, които продължават дейността си по завършване на системата от репертоари, отразяващи диференцирано видовете документи. В НБКМ първоначално се създават по-малки библиографски отдели, които във времето прерастват в авторитетния Център за национална библиография, към който е и отделът „Специална и препоръчителна библиография“ до 90-те години на XX в.¹⁹ РНБ реги-

¹⁷ По-подробно *вж* **Правдомирова**, Донка. Маньо Стоянов – един от исполините на българската библиография. – В: *По следите* на българската книга. Описи, находки, библиология: Нац. колоквиум, посв. на 100-год. от рожд. на д-р Маньо Стоянов. Пловдив, 2004, с. 73–81.

¹⁸ **Куманова**, Ал., Казански, Н. Цит. съч., с. 71.

¹⁹ У нас и до днес научно-спомогателната библиография се назовава още и *специална библиография*. – Бел. авт.

стрира всички основни видове документи, даже Т. Боров планира в беседата си да се състави и репертоар на статиите от периодичния печат, но тази амбициозна задача не е реализирана и до днес, тъй като е изключително трудоемка, а и методиката и технологията ѝ са по-специални. Готовата вече система на РНБ се изгражда от 12 репертоара, отразяващи в отделни поредици книгите, периодичните издания, библиографските издания, както и българската екстериорика, т.е. публикации в другите страни за България и публикациите на българите в чужбина, включително и дисертациите, защитени от българи в чужбина от 1878 до 1968 г., които се назовават с обобщаващото понятие „Булгарика“. След репертоара на д-р М. Стоянов „Българска възрожденска книжнина“ във времето следват **репертоарите** на д-р Д. Иванчев „Български периодичен печат 1844–1944“, в 3 т.; и на М. Спасова „Български периодичен печат 1944–1969“, в 3 т.; репертоарите на книги, подготвени от колектив, „Български книги. 1878–1944“, в 10 т.; непубликуваната азбучна поредица от В. Ковачев и др. „Български книги. 1944–1969“, в 14 т. Третата група са репертоарите на библиографските издания, които са библиографии от втора степен, първият на проф. Хр. Тренков и др. „Библиография на българската библиография. 1852–1944“ и на доц. З. Петкова „Библиография на българската библиография. 1944–1969“. Четвъртата група са репертоарите, отразяващи българската екстериорика: „България в чуждата литература 1944–1953“, „България в чуждата литература 1954–1963“, „Българската художествена литература на чужди езици. 1823–1962“, съставени от проф. В. Трайков и др.²⁰

Паралелно с РНБ се развива и **ТНБ**. Под прякото ръководство на проф. Т. Боров и на неговата следовница доц. Кремена Зотова, които прилагат и изпълняват всички препоръки на библиографските секции към ЮНЕСКО и ИФЛА, както и на Международния конгрес по национална библиография, проведен в Париж през 1977 г., към втората половина на 70-те години на XX в. ТНБ достига оптималния си модел на оперативна информационно-търсеща система. Специфичната ѝ структура се изгражда от 8 серии бюлетини, които регистрират диференцирано 33 подмасива документи, отговарящи на третото, най-високото ниво на международната тристепенна скала за обхват на документите в ТНБ. Особено постижение на българската ТНБ е годишната регистрация на периодичните издания и на статиите, с които се постига необходимия максимум в тази насока.²¹

От началото на 1951 г. **институционалният** обхват на българската библиография значително се разширява, респективно и библиографската продукция. Със специално Министерско постановление се учредяват по съответните окръзи, днес области, окръжни библиотеки, днес регионални, в които впоследствие се струк-

²⁰ По-подробен списък *вж* **Филипова**, Силвия, Петрова, Р. Тодор Боров – основоположник на съвременната визия на Националната библиография в България. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 124–136.

²¹ Подробно *вж* **Зотова**, Кремена. Оптимальная модель текущей национальной библиографии Болгарии. София: Нар. библ. Кирил и Методий, 1981. – 258 с.; **Филипова**, Силвия, Р. Петрова. Тодор Боров – основоположник на съвременната визия на Националната библиография в България. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 124–136.

турират и библиографски отдели, които трябва да изработват препоръчителни и краеведски библиографии. А ПМС № 167 от 17.VII.1957 г. възлага на Централната библиотека на БАН специалната, научно-спомогателната библиография във всички отрасли на науката.²² С тази институционална структура българската библиография започва да се развива с бързи темпове и създава огромна библиографска продукция, чрез която обслужва на различни нива многообразните потребности на българското общество от БИ. В резултат на тези действия, паралелно с националната, с бързи темпове започват да се развиват и **научно-спомогателната, и препоръчителната библиография.**

Научно-спомогателната библиография не би могла да се разглежда, подобно на НБ, като глобална система, тъй като се реализира под формата на независими една от друга отраслови системи, съобразно информационните потребности на съответната научна област. Веднага трябва да изтъкна, че научно-спомогателната библиография в областта на историческите науки изживява своя апогей през първата половина на миналия век чрез няколко поредици на акад. Н. Михов. През разглеждания период особено високи са постиженията в областта на медицината, селското стопанство и техническите науки, а отново също и в областта на историческите науки, където са създадени модерни отраслови информационни системи. Към тях се добавят и двете поредици персоналии – „Персоналии за български учени“ и „Персоналии за български писатели“, реализирани съответно в библиографските звена на ЦБ на БАН и на НБКМ. Тъй като в този случай не е възможно да се изброяват конкретни издания, само ще спомена, че текущата специална БИ през 80-те години на XX в. се поднася под формата на близо 200 библиографски бюлетина!

С не по-малък интензитет през същия този период се развива и **препоръчителната библиография.** Първите си стъпки този вид прави в ББИ, под строгата редакция на проф. Т. Боров. Разбира се, още от самите заглавия се констатира, че по-голямата част от изданията са с идеологически характер. Например: „Ленин на български“, „Сталин на български“, „Марксистко-ленинската книжнина в България“ и ред други.²³ Бившите окръжни, днес регионални библиотеки, са специално натоварени да подготвят препоръчителната и краеведската библиография. Затова не е случаен фактът, че до 1963 г. вече са издадени около 600 самостоятелни по-малки и по-обемни препоръчителни библиографски книги. Естествено, те са основно в областта на обществените науки и на художествената литература. Отделът „Специална и препоръчителна библиография“ към НБКМ също подготвя редица самостоятелни издания. Освен по-фундаменталните библиографски указатели, отделът подготвя и издава бюлетина „Нови книги“, който препоръчва подходящите книги за т.нар. тогава масови библиотеки – читалищни (градски и

²² По-подробно *вж* **Найденова**, Силвия, Георгиева, Г. Централната библиотека на БАН – Национален център по специална библиография. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 119–123.

²³ По-подробно за препоръчителните библиогр. изд. на ББИ *вж* **Камбурова**, Илияна. Кратък библиографски указател на изданията на Българския библиографски институт „Елин Пелин“ в НБКМ. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 143–150.

селски) и училищни. Поради прекалената си подвластност на тогавашната политическа система, т.е. силна идеологизираност, препоръчителната библиография не успява да се изгради като стройна и балансирана информационно-търсеща система, респективно да изпълнява пълноценно онтологично зададените ѝ образователни и педагогически функции. Стига се дотам, че през втората половина на миналия век у нас повсеместно се възприема, че този вид е зададен от социалистическата система, а неин първи идеолог е Н. К. Крупская, спътницата на В. И. Ленин. На този факт съвсем наскоро отново обърна внимание проф. Ал. Куманова²⁴. А аз ще припомня тук, че първите прояви на този вид датират от XVIII в. в Германия и началото на XIX в. във Франция. Дори в България първият опит е направен от възрожденеца Андрей Цанов през 1873 г., завършил *Hamilton College* в Ню Йорк (1871). Той се ползва от англо-американската практика и затова опитът му е с класически характер.²⁵ За съжаление след 1878 г. примерът му не е продължен.

Що се отнася до **издателско-книготърговската библиография** – определено може да се твърди, че е в силен упадък, поради одържавяването на издателствата и книжарниците през 1947 г. и централизираното и идеологически контролирано разпространение на книгата.

Паралелно с практическата библиография, респективно и априорно, през този период европейско равнище достига и библиографската наука.

1. По-важни моменти в просперитета на библиографската наука

Професионалното начало на библиографската наука, както вече стана ясно, се бележи с разработките на проф. Т. Боров „Защо ни е нужен Български библиографски институт“ (1941) и „Пътя към книгите. Увод в библиографията“ (1942). Те са успешен старт и солидна основа за бъдещи подобни изяви. След 1944 г. обаче както практическата, така и теоретичната библиографска мисъл попадат под силното влияние на руската съветска наука. Определено може да се твърди, че от този момент българската библиографска наука се развива като **резонансно явление на съветската библиографска наука** и носи във времето и положителните, и отрицателните ѝ характеристики; просто следва нейния ход. Щедро заимства от нея теории, дефиниции, терминология. Възприема и създадената през 1950–1960 г. концепция, наречена *съветската библиография – библиография от нов тип*, чийто основополагащ принцип е принципът на партийността. Разбира се, този факт не би могъл да се разглежда само с негативен знак, тъй като през това време съветското библиографознание има своите изключително задълбочени и високоерудирани изследователи – библиографоведи от най-висок ранг, познаващи и т. нар. „капиталистически опит“. Всъщност през този период западноевропейските

²⁴ Куманова, Александра. Професор Тодор Боров: Фасетният модел на ситото на библиографията като ноосферична структура на информацията през XXI в. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 26.

²⁵ По-подробно *вж* Правдомирова, Донка. Българската библиография до Освобождението. София, 2001, с. 182–190.

библиографи почти не разработват теоретично библиографската проблематика, остават на теориите, създадени в началото на века.

Българската научна библиографска общност е твърде ограничена по състав и до днес, но за собствените ѝ мащаби постиженията ѝ съвсем не са малко. **Първите библиографоведи професионалисти** се изграждат под ръководството на проф. Т. Боров в ББИ „Елин Пелин“. Повечето от тях, като „политически неблагонадеждни граждани, са високообразовани и изключително всеотдайни към библиографията, която им носи високо духовно и професионално удовлетворение. Наскоро проф. Ал. Куманова и доц. Н. Казански отново припомниха имената им и аз също ще повторя някои. Наблюдава се една закономерност и до днес: най-добрите практики са и най-добрите теоретици. И това не е случайно, според мен, защото библиографската практическа дейност по характер е високодуховно занимание, зная го от дългогодишния си личен опит и не казвам нещо ново. Повечето от предходните поколения са и добри практики, и отлични теоретици – от акад. Балан до нашите днешни библиографи, като ерудитите проф. Ал. Куманова и доц. Казански. Но това е тема за духовната магнетичност на библиографията, изискваща друг ракурс. Ето и имената на някои от школата на проф. Т. Боров, чието начало е отбелязано със сп. „Българска книга“ и достигнала апогея си в ББИ: д-р Хр. Тренков(1912–1971), д-р Д. Иванчев (1910–1990), проф. В. Трайков (1921–2011), доц. Кремена Зотова (1928–2015), Ценко Цветанов (1910–1960) и др. Трибуна на техните разработки е органът на ББИ „Годишник на Българския библиографски институт“(1948–1963), излязъл в 9 тома до закриването на института.²⁶ В Годишника са отпечатани около 90 студии и статии, десетки рецензии за новоизлезли библиографски издания, реферати и публикации от чуждестранни библиографски издания. Годишникът е явление в историята на отечествената библиография! След „Беседата“ и „Пътя към кигите“ на проф. Т. Боров, първите значими самостоятелни издания на ББИ са с характер на учебници за библиотечно-библиографските курсове, които ББИ организира от 1949 г., целящи да подготвят първите професионални библиотечно-библиографски кадри. Това са разработките преди всичко на проф.²⁷ Хр. Тренков: „Библиография: Лекции, изнесени на летния курс...“, 1949, 31 с.; „Справочно дело: Лекции, изнесени на летния курс...“, 1949, 35 с.; и др.

След учредяването на ДБИ, днес УниБИТ, през 1950 г., отново с учебен характер, са публикувани книгите на Ц. Цветанов „Българска библиография. Исторически преглед и съвременно състояние(1955) и сборникът „Материали по история на българската библиография до Освобождението (1955), които не са загубили своята стойност и до днес, както и монографичното изследване на проф. Хр. Тренков „Специална библиография. Теория, организация, методика“ (1958).

Нова стъпка в прогресивното развитие на българската библиографска наука са и **първите дисертационни трудове** на доц. д-р Любен Атанасов (1935–1999) – на

²⁶ По-подробно *вж* Куманова, Ал., Казански, Н. Генезис и парадигма на Българския библиографски институт. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 66–76.

²⁷ Трябва да титулуваме Хр. Тренков *професор*, тъй като той е получил това научно звание в ББИ.

тема „Българската библиография по история на България“ (1976), и на доц. д-р Татяна Янакиева (1944) – на тема „Българската литературоведска библиография до 9.IX.1944 г. (1977). И двете са разработени под научното ръководство на проф. Т. Боров и се опират на току-що появилите се съветски монографии²⁸, разчупващи смело наложените от съветската власт догматични представи за същността на библиографията. По-нататък в годините са защитени и ред хабилитационни трудове, даващи званието „доцент“ на видни библиографи от Централната библиотека на БАН и от НБКМ: на Лиляна Велинова, Цв. Стайкова, Велчо Ковачев, Мария Кайнарова и др. А хабилитационният труд на Кремена Зотова „Оптимална модель текущей национальной библиографии Болгарии (1981) е явление не само в българската библиографска наука, а и в социалистическите страни от цяла Източна Европа.

През 80-те години на XX в. съветската библиографска наука бележи неимоверен ръст и получава световно признание, а както бе отбелязано по-горе, българското библиографознание се развива като нейно резонансно явление по времето на социализма до 1989 г. Тази руска активност амбицира доц. Кр. Зотова и през 1985 г. тя създава първата българска цялостна теория в студията си „Същност и методи на библиографията“²⁹. Трябва да признаем, че тя не се прие с охота, а аз лично изобщо не я приемам и се придържам към постановките на руските теоретици проф. Е. К. Беспалова, акад. А. В. Соколов и проф. В. А. Фокеев, които прилагат дейността подход и в началото на новото хилядолетие създадоха нови, още по-модерни теории, основаващи се на съвременните философски и информационни науки. От тезисното изложение дотук и въз основа на моето цялостно познание и участие в този процес до 2012 г., когато приключва активния ми професионален път, стигам до няколко основни извода.

В периода 1944–1989 г. българската библиографска наука не само се институционализира, но достига и високо професионално равнище, следвайки руските академични теории, опиращи се на съвременната модерна философия. Със задоволство констатирам, че Сектор „Библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация“ към НБКМ е започнал създаването на дигитална колекция „Български библиографи и библиотекари“, която ще дигитализира трудове на видни библиографове от началото на миналия век до най-ново време: на акад. Стоян Аргиров, на проф. Т. Боров, на проф. Хр. Тренков, на доц. Кр. Зотова и др.³⁰ Този проект е стъпка в процеса на електронизация на българската традиционна библиография.

²⁸ Имам предвид монографиите на проф. А. И. Барсук „Библиографоведение в системе книговедческих дисциплин“ (1975) и на проф. О. П. Коршунов „Проблемы общей теории библиографии“ (1975).

²⁹ **Зотова**, Кр. Същност и методи на библиографията. – В: *Библиография* [за] 1985, 1986, с. 19–46.

³⁰ По-подробно *вж* **Бранкова**, Мария. Първата дигитална колекция „Български библиографи и библиотекари“. – В: *Библиотека*, 2022, № 1, с. 154–156.

А заключението ми за цялостната българска библиография в историческия отрязък 1944–1989 г. е, че успешно преодолява своето **закъсняло развитие** и заема **равнопоставено място** в световния библиографски процес. Най-големите ѝ постижения и като практика, и като теория са в областта на РНБ и на ТНБ; в акта на стандартизацията на библиографските записи; в международното библиографско сътрудничество и включването ѝ в двете системи на Универсалния библиографски контрол на световната печатна продукция – ISSN за отчет на периодичните издания и ISBN за световен отчет на книгите. От началото на 90-те на миналия век, макар и по-бавно, целият библиографски процес успешно навлиза в своя период на електронизация.

Четвърти период – период на електронната библиография (1990–)

За да не остава празно пространство във времето, донякъде условно поставям 1989 г. Бъдещите библиографи ще анализират и уточняват началото на същинската електронизация у нас. Веднага бързам да призная, че квалифицирайки този период, изпадам в известно противоречие, защото на понятието *електронна библиография* (ЕБ) съответства понятието *традиционна библиография* (ТБ). На пръв поглед няма нищо смущаващо. Но дотук периодизацията бе направена върху основа на културно-исторически и професионален принцип именно на традиционната библиография. Опозицията *ТБ – ЕБ* обаче се основава на технологичен принцип. От възникването си през III в. пр.Хр. до средата на XV в. – до откриването на книгопечатането, по този признак библиографията изживява ръкописния си период, а след това до началото на 60-те години на XX в. – печатния. Това съвсем не означава, че и днес не се издават книжни библиографии. И най-вероятно както няма да изчезне книжната книга, няма да изчезнат и печатните библиографии. Освен това десетките стотици печатни библиографии, издадени досега, остават във времето и в пространството за вечни времена, както клиширано се изразяваме. Само една част от тях ще бъдат дигитализирани. Особеното е, че печатната технология по никакъв начин не се отразява на същността, формите и крайните продукти на библиографията, затова логично е прието печатната библиография да се назовава *традиционна*. Като продължение по този технологичен принцип във времето се разпознава електронна библиография. Проблемите произтичат от факта, че новите информационни технологии оказват силно въздействие върху цялата парадигма на библиографската система и това затруднява експликацията на електронната библиография. Например ЕБ е вид, чиито технологически възможности премахват ограниченията, свързани с обема на библиографските ресурси, осигуряват неограничен във времето и пространството достъп до тях и оперативно търсене... Освен това при периодизацията се нарушава конотацията, по която бяха определени първите три етапа, разгледани дотук. Българските теоретици до този момент не са разисквали активно тези проблеми. Ако отново се обърнем към руските корифеи, се вижда, че някои са склонни да приемат ЕБ като нов, самостоятелен вид, а други смятат, че би трябвало ЕБ да се изучава в познатите четири аспекта: теория, история, методика и технология и организация и

управление на библиографската дейност. Ето защо аз няма да се впускам в разяснения и ще потвърдя, че според мен четвъртият период трябва да се определи като **период на електронната библиография**. Изкушавам се само да отбележа, че българската библиография започна да въвежда модерните автоматизирани системи малко хаотично, което създава известни проблеми. Например ЦБ на БАН въвежда системата ALEPH 500, а НБКМ – системата COBISS. Очаквам днешните модерни теоретици проф. Куманова, доц. Н. Казански, проф. Цв. Панчева впоследствие да охарактеризират този период и да представят становищата си. Всъщност проф. Панчева отдавна е погледнала към този проблем³¹.

Моето твърдо становище е, че не би следвало в настоящия исторически преглед да анализирам този не толкова отдавна настъпил етап, нямаме историческа отдалеченост, ето защо ще пристъпя към заключението си, но по особен начин.

Колосите в историята на българската библиография

След бързия тезисен преглед на 170-годишното битие на отечествената библиография бих искала да отдам специална почит и поклон към петима библиографи, които определям като **колоси в цялостното развитие на българската библиография**, не само до днес, а и за далечното бъдеще, тъй като тяхната библиографска висота не е възможно да се повтори в новата електронна среда. Това, по мое дълбоко убеждение, са: **акад. Ал. Теодоров-Балан, акад. Н. Михов, д-р М. Стоянов, доц. д-р Д. Иванчев, проф. д.и.н. В. Трайков**. До тях блести името на **проф. Т. Боров**, но неговите заслуги са с друго измерение. И за петимата е написано немалко, отбелязвани са неведнъж техни годишнини, особено за акад. Балан, но същевременно трябва да призная, че сме им длъжници, тъй като за нито един от тях не сме подготвили и публикували до този момент пълна биобиблиография. Нещо повече, едва преди няколко години бе издаден ръкописът на автоперсоналията, която акад. Балан сам си е съставил.³² С този си акт акад. Балан записва още едно свое първенство: той е първият български библиограф, който сам си е съставил биобиблиография, т.е. автобиобиблиография, автоперсоналия. Малко преди да завърша този преглед обаче, с радост научих, че НБКМ подготвя биобиблиография за акад. Михов.

Във връзка със 170-годишнината на българската библиография бих искала да открия **невероятната библиографска евристичност** на посочените наши предшественици; няма да е пресилено, ако покажа техния библиографски героизъм спрямо българската национална печатна книжнина, а също и спрямо чуждестранната историческа българистика, спрямо цялостната литература: „Булгарика“! С известна национална гордост бих искала да изтъкна, че техните имена достойно се нареждат до имената на малкото библиографи от подобен най-висок ранг

³¹ **Панчева**, Цв. Електронната библиография – идеи и проблеми. – В: *Библиотечни дискурси*. София: НБКМ, 2006, с. 51–61.

³² **Теодоров-Балан**, Ал. Книжевни залиси. Книгопис (лична библиография). Хронологички показалец на статии, бележки, вестии, оценки и книги. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2011. – 227 с.

в историята на световната, преди всичко на западноевропейската библиография от най-ново време. Ще посоча само двама от тях – световноизвестния английски учен и библиограф **Теодор Бестерман** (1904–1976) и световноизвестния руски библиотековед и библиограф, бащата на библиопсихологията **Николай Ал. Рубакин** (1862–1946), който е в приятелска връзка с проф. Иван Д. Шишманов и когото, както по-горе бе посочено, редакцията на сп. „Българска книга“, начело с проф. Т. Боров, в 1930 г. моли и той написва първата у нас експликативна статия за същността и функциите на библиографията. И двамата видни библиографи са съвременници на акад. Балан и на акад. Н. Михов и са автори на монументални библиографски репертоари. В продължение на 30 години като учен, библиограф и общественик Т. Бестерман съставя универсалния световен репертоар „Всемирна библиография на библиографията“, който по характер е библиография от втора степен и съдържа 117 000 библиографски записа, систематизирани в 16 предметни рубрики. Забележително е, че са включени и 18 български библиографии, начело със „Списъка“ на първия наш библиограф Ив. В. Шопов. Този репертоар има няколко издания, първото е от 1947 г., а последното от 1966 г. От същия порядък е и не по-малко известният труд на Н. Ал. Рубакин „Среди книг“. Той по характер е универсална препоръчителна библиография, на която второто издание от 1911–1915 г. съдържа 20 000 записа на книги, подредени по трудност на няколко нива, подходящи за самообразование на руското общество. Макар и зародила се в средата на XIX в., българската библиография, в лицето на акад. Балан и акад. Н. Михов, догонва в тази насока западноевропейската практическа библиография и ражда библиографи от този най-висок европейски ранг.

Питам се: дали днес българската читателска аудитория би осъзнала какъв огромен духовен труд са положили двамата колоси на европейската и руската библиография, разбира се и българските петима колоси? Най-младите колеги много трудно биха си представили какво означава да се издирят и опишат „ръчно“, ръкописно, толкова огромен обем печатни документи – всяко издание на отделен фиш, дори да се анотират толкова книги!³³ Какъв огромен интелектуален труд е положен! В допълнение ще конкретизирам главните критерии, по които определям като колоси българските библиографи от знаменитата петорка:

- **способността, търпението и всеотдайността** им да издирват, описват и систематизират закъснялата с появата си българска печатна книжнина и то при твърде неблагоприятни „книгописни условия“, по думите на акад. Балан;

- **физическото усърдие** да обхождат библиотеките и книжарниците в страната, за да открият и последното печатно листче;

- **да преглеждат *de visu*** стотиците хиляди открити документи и **да ги описват ръкописно** по библиографските правила;

- **да боравят** с десетките стотици библиографски записи, които собственоръчно са създали;

³³ Лично аз съм достигала само до 1500 източника при съставителството на един библиографски труд: биобиблиографията „Димчо Дебелянов“, с хронологичен обхват от сто години, останалите няколко хиляди са сбор от БО на следващите ми указатели.

- да ги **систематизират** по най-функционалните критерии и по този начин да оставят репертоари с възможно най-пространни информационни възможности, отговарящи на разностранните потребности на широката читателска публика и на историографията;

- да се **разполагат свободно** в предходните две-три столетия и да „плуват“ свободно в океана на познанието.

Ще изтъкна, че акад. Н. Михов работи повече от десетилетие в най-големите и богати европейски библиотеки, за да издирва изворите по историческа българистика на немски, френски, английски, италиански и други езици. Изброените действия, от една страна, са израз на **най-висок библиографски професионализъм**, а от друга, на **патриотичен духовен подвиг**. Дватама колоси изпълняват по собствена инициатива, в личното си време, без държавна поръчка две национални задачи с културно-историческо значение за възкръснатата българска държава в края на XIX и началото на XX в. Българското книжовно дружество (от 1911 г. БАН) поема единствено ангажимента да издаде трудовете им, но за съжаление и двамата имат редица проблеми при отпечатването им.

Не е пресилено, че определям дейността на акад. Балан и на акад. Михов като национална задача. Тази задача произтича от самата същност, характер и функции на НБ, в случая на РНБ. Още в началото на XIX в. един от първите видни теоретици на библиографията – немският библиограф Фридрих Адолф Еберт (1791–1834) определя НБ като *най-надежден измерител на писмената култура на страната*. Сто години по-късно акад. Балан прави аналогичен извод, но не допускам да е познавал теорията на Еберт. А проф. Т. Боров определи българската НБ като *визитната карта на българската култура*. Както става ясно, не е случаен фактът, че и **петимата колоси, които откроявам, работят в областта на българската национална библиография**. НБ заслужава апологията, която ѝ се прави, тъй като тя е едно от средствата за културна самоидентификация на формиращите се нации, по тази презумпция тя възниква в края на XV и началото на XVI в. в Западна Европа под формата на РНБ. По тази класическа причина се заражда и отечествената библиография, с такава нагласа младият книжовник Ив. В. Шопов съставя своя „Список на Болгарски книги...“ през 1852 г.

Накрая ще изтъкна и един момент от личностното научно развитие на петимата библиографи, което ги обединява: всички те са **западноевропейски възпитаници** и са имали възможността да ползват **библиографските източници** като основен инструмент още в първите си научни изследвания. Първите четирима, до проф. В. Трайков, завършват висшето си образование с дисертационни трудове. **Ал. Теодоров-Балан** следва славянска филология в Пражкия университет и е първия чужденец, дипломирал се с дисертационен труд и респективно започва да се титулува д-р Балан. **Н. В. Михов** следва социология и биология в Брюкселския университет и завършва с дисертационен труд на тема „История на статистиката“, дипломира се като д-р. **М. Стоянов** учи паралелно теология в Берн и философия във Фрайбург, Швейцария, и се дипломира с два дисертационни труда като д-р М. Стоянов. **Д. Иванчев** завършва философия в Софийския университет, но защита-

ва дисертация в Тюбингенския университет, Германия, и започва да се титулува д-р Д. Иванчев. По-късно в ББИ, където работи до пенсионирането си, д-р Иванчев придобива, по днешните стандарти, званието *доцент*, но няколко поколения библиографи го назоваваме просто д-р Иванчев. Малко по-друг е случаят с **В. Трайков**. Син на дипломата и библиографа от ББИ Никола Трайков, той учи във френския колеж в Атина, а след това завършва право в Софийския университет. В ББИ, където работи от 1945 до 1963 г. и се утвърждава като един от първите библиографи професионалисти, едновременно практики и теоретици, също получава званието *доцент*, а след това се прехвърля в Института по балканистика към БАН, където получава званието *професор* и се утвърждава като един от видните познавачи на балканските народи. И петимата знаят по няколко чужди езика, преди всичко немски и френски, а акад. Н. Михов и проф. В. Трайков са полиглоти. Не е случайно, че именно те разработват библиографията „Булгарика“.

Библиографските постижения на петимата колоси³⁴

Акад. Ал. Теодоров-Балан (1859–1959)

Акад. Балан се нагърбва **сам** да състави максимално пълен репертоар на българската печатна книжнина за първото столетие на нейното битие (1806–1905). Днес в началото на ХХІ в. следва да си зададем въпроса: каква отговорност е изпитвал първият ректор на първата ни Алма Матер пред своето отечество, за да *изделя от личното и академичното си време* в продължение на 20 години, за да издири, да прегледа *de visu*, да опише и да систематизира БО в азбучен ред на българските печатни издания от първото столетие на отечественото книгопечатане. Общо 15 258 книги, вестници, списания, географски карти. Отдавна сме признали акад. Балан за патриарх на българската модерна библиография, за духовен лидер на библиографския процес у нас от края на ХІХ в. до началото на 20-те години на миналия век, а също и за родоначалник на българската библиографска наука. Патриотичен библиографски подвиг е съставителството на репертоара „Български книгопис за сто години: Материали. – София: Бълг. книж. д-во, 1909. – 1667 с. С този репертоар България заема свое място в световния библиографски процес и международното библиографско сътрудничество за обмен на БИ още в началото на ХХ в.. Ще припомним един любопитен факт за репертоара. След дългогодишното му използване в Конгресната библиотека на САЩ екземплярът доста се похабява и библиотеката е принудена да му направи фототипно издание. „Книгописът“ вече е бил библиографска рядкост³⁵, тъй като до края на 50-те години на миналия век, когато започват да се публикуват първите обновени репертоари, единствено той е представял българската печатна книжнина за първото ѝ столетие пред света.

³⁴ Ще ги представя във възможно най-синтезиран вид и ще открия само техните библиографски подвизи.

³⁵ Публично ще свидетелствам, че библиотеката на УниБИТ притежава 3 или 4 екземпляра, за да обърне внимание за опазването им, защото „Книгописът“ на Балан е с характер на рядко и ценно издание отдавна.

БО в корпуса, отразяващи над 15 000 източника, са подредени по азбучен ред, затова акад. Балан снабдява репертоара със систематичен показалец по отрасли на знанието. Той е мислил още по-модерно за времето си. Констатирайки, че ние, закъснели в своето културно развитие, нямаме биографични речници за видните българи, каквито на Запад активно се изработват още през XVIII и XIX в., е имал намерение да запълни тази празнота, като снабди своя „Столетник“, както по-късно сам нарича „Книгописа“, с анотиран именен показалец на авторите. И е събирал сведения, но Българското книжовно дружество е прекратило репертоара след подаването на систематичния показалец. Нека за момент да се замислим и да си представим какъв интелектуален труд е трябвало да положи акад. Балан, за да систематизира по отрасли на знанието тези 15 000 печатни документа! Много бих искала най-младите днес библиографи да се опитат да издирят, без да използват електронните бази данни на НБКМ, стотина заглавия отпреди 1944 г. по някаква тема. Всъщност до края на първото десетилетие на новото хилядолетие студентите от УниБИТ получаваха подобна задача на упражненията по дисциплината „Национална библиография“, която им преподавах, и свидетелствам, че работеха с огромен интерес и ентусиазъм. Усещаха магнетизма на библиографията към познанието, отразено в писмените документи.

Като споменах по-горе думата „Столетник“, се налага да напомня за одисеята на репертоара и некоректността на Българското книжовно дружество, в лицето на проф. Л. Милетич, тогава негов секретар, да постави под заглавието „Български книгопис за сто години. 1806–1905“ подзаглавието „Материали“. Милетич е провокиран от факта, че като прецизен библиограф, Балан допълва репертоара със сто страници забелязани грешки, които всеки библиограф знае, че е могъл да премълчи. Библиографската прецизност му донася това дълбоко огорчение, което носи в душата си до края на живота си, и той бърза да го сподели още в първия том на „Годишника на ББИ“, да изрази болката си и да изрече за библиографията: „...духоморен, че и неблагодарен труд“.³⁶ Времето категорично опровергава модернизатора на отечествената библиография от края на XIX и началото на XX в. Той винаги е заемал и ще заема достойното си място, нещо повече, акад. Балан е един от **петимата колоси** в историческото развитие на българската библиография не само до днес, а и за в бъдеще, тъй като в новата електронна среда, според мен, **не е възможно** да се родят подобни библиографски титани.³⁷

³⁶ По-подробно *вж.* **Теодоров-Балан**, Ал. Рождение и отречение на един столетник. – В: *Год. ББИ*, Т. 1 [за 1945–1946], 1947, с. 9–15; **Правдомирова**, Донка. Ретроспективната национална библиография от Освобождението до 1944. Пловдив, 2001, с. 19–38.

³⁷ Цялостен синтезиран портрет на езиковеда, библиографа и общественика Балан *вж.* **Правдомирова**, Донка. Александър Теодоров-Балан. 160 години от рождението, 60 години от смъртта му и 110 години от публикуването на монументалния му труд „Български книгопис за сто години. 1806–1905“. – В: *Библиотека*, 2019, № 6, с. 47–76.

Акад. Н. Михов (1877–1962)

Още по-необятна е задачата, която акад. Н. Михов също сам си поставя: да осигури изворова основа на току-що прощаващата българска историческа наука, т.е. да издири, да прегледа *de visu*, да прочете и да извлече сведенията, които се отнасят за България и българите, съдържащи се в западноевропейските исторически изследвания от XVIII и XIX в.; да ги систематизира и публикува, а от една част да извлече дословно цитати и да състави по този начин библиография на цитати, за да се спести време на младите български историци! **Тази задача е с национален исторически характер, тя е структурен елемент на следосвобожденското културно и научно строителство.** Специално ще отбележа, че акад. Н. Михов е притежавал цитирания вече труд „Среди книг“ на Н. А. Рубакин, тритомно издание от 1911 г. Тук подреждам откритите петима колоси според техния жизнен път, но още през 2012 г. изтъкнах, че акад. Михов стои според заслугите си начело на великата петорка.³⁸ Трябва да призная, че ако и много да е писано за неговия библиографски подвиг, включително и от проф. Т. Боров, досега не е направен обстоен анализ на библиографските му трудове от гледна точка на библиографската наука. В настоящия кратък исторически преглед само ще се опитам, чрез силата на числата, да очертая, подобно на графичен портрет, титаничната библиографска работа на този библиографски гений, с надеждата, че най-младите поколения библиографи, и не само те, ще прозрат какъв огромен интелектуален труд е положил акад. Михов за подготовката на своите 18 монументални библиографски книги, отразили не само в библиографски образи, но и във фактографски сведения западноевропейската историческа българистика на немски, френски, английски, италиански и други езици за XVIII и XIX в., а един, тук третият по ред труд за няколко века, за периода 1394–1910 г.! Конкретно, с най-краткото им БО, това са:

1. Библиографски източници за историята на Турция и България : Т. 1–4. – София : БАН, 1914–1934. – 119 с. ; 133 с. ; 166 с. ; 223 с.

2. Населението на Турция и България през XVIII и XIX в. Библиографски издирвания със статистични и етнографски данни : Т. 1–5. – София : БАН, 1915–1968. – 434 с. ; 379 с. ; 486 с. ; 557 с. ; 170 с.

3. България и българите според чужденците: френски и немски автори : Т. 1–2. – София : БАН, 1918–1929. – 256 с. ; 374 с.

4. Принос към историята и търговията на Турция и България : Т. 1–6. – София : БАН, 1941–1971. – 162 с. ; V, 699 с. ; VII, 813 с. ; 461 с.³⁹

Освен тези четири поредици с особена значимост е и още един труд:

5. Библиография на статиите на немски, английски, френски и италиански език върху Турция и България. – София : БАН, 1938. – XIII, 687 с.⁴⁰

³⁸ Правдомирова, Донка. Библиографът Никола Михов. Навършват се 135 години от рождението му. – В: Библиотека, 2012, № 1, с. 5–13.

³⁹ Т. 4 е публ. в сп. „Народностопански архив“ от 1946 и 1947, а т. 5 – в „Изв. на висшия фин. стоп. инст., Свищов“ от 1953–1957 г., затова не посочваме общия оброй на страниците им.

⁴⁰ Заглавните страници на цит. библиогр., с поредни номера 3, 4 и 5, в самите издания са на

Този последен труд е с хронологичен обхват 1715–1891 г. и отразява 10 044 заглавия на посочените езици, малко повече от половината от общоиздирените от библиографа източници по българска историческа екстериорика!

Започвайки от библиографското оформление на изданията, лично мен ме впечатлява факта, че на заглавните страници на всички томове авторът винаги е добавял след името си: „Бивш поддиректор на Народната библиотека в София“⁴¹. Следват предговорите, които носят богата информация за мотивацията, историческите познания по съответната тематика, методиката на работа, библиотеки-те, в които е работил д-р Михов, трудностите и несподобите, които е трябвало да преодолява...⁴² Ще си позволя настоятелно да препоръчам на всички читатели да прочетат най-малко предговора на първия том на „Населението...“ и да прелистят страниците му, за да си дадат сметка какъв героизъм е извършил българският учен статистик и библиограф! Освен това държа да подчертая, че в почти всички предговори ученият библиограф не пропуска да изтъкне, че стриктно спазва основното, „желязното правило“ на библиографа за лично запознаване, преглед *de visu* на всеки документ. Ще цитирам откровението му от втория том на „Библиографски източници...“, а то присъства в почти всички останали томове и думите му са идентични:

„При изработването **и на тая книга** [подч. Д.П.] съм се придържал о същия принцип, както и при всичките си библиографски работи: н и т о е д н а к н и г а да н е б ъ д е ц и т и р а н а о т в т о р а р ъ к а. Всяка книга, всяка статия е подробно описана от мене...“⁴³ Неговият изследователски морал е на изключителна висота, както и в личния му живот. За още по-голяма достоверност в архива му са запазени множество заемни бележки от различни библиотеки, които лично съм видяла. Всъщност акад. Михов извършва своите издирвания не като библиограф професионалист, а като **свободен учен енциклопедист хуманитарист, като родолюбец**, възделеец за утвърждаването на младата българска историческа наука по европейски образец. За да бъде в още по-голяма услуга на учените историци, акад. Михов добавя в някои от трудовете си сведения и за библиотеката, която притежава съответния труд, а също и сигнатурите на документите, което придава на библиографиите му и форма на своден каталог. Той прилага и друг необича-

френски и немски език. Тук са посочени, както и в други публикации, в превод на български език и с по-кратко БО. За пълните описания, а също и множеството рецензии за тях, от които немалко, идващи от други страни, *вж*: **Тренков**, Хр. и др. Библиография на българската библиография 1852–1944. София: НБКМ, 1981. – 312 с.; **Петкова**, З. Библиография на българската библиография 1944–1969. София: НБКМ, 1971. – 602 с.

⁴¹ Акад. Н. Михов е заемал този пост (1908–1911) по покана на поета Пенчо П. Славейков, директор на Народната библиотека в София тогава. След уволнението на Славейков Михов пише статия в негова защита и си подава оставката.

⁴² В първите две пор. загл. са на бълг. ез., а в останалите – на фр. или на нем. ез., според документите.

⁴³ **Михов**, Н. В. Библиографски източници за историята на Турция и България: Т. 4. София, 1934, с. VIII.

ен, отново високоморален научен подход: **добавя като приложения в една част от томовете списъци на източниците, които не е успял да прегледа *de visu*, но мисли, че съдържат сведения по дадената тема.** Например в предговора на втория том на „Населението...“ отбелязва, че в приложение дава списък на 451 съчинения, които не е успял да прегледа.⁴⁴ Друго **своеобразие**, което е известен недостък е, че в нито един том не номерира БО. Сам отбелязва в предговорите колко е общият им брой. В повечето предговори предлага и малки статистически таблици, които отчитат броя на източниците по езици, от които изчислява и общия брой на БО в целия труд. Например в току-що цитирания предговор на втория том на „Населението...“ се вижда, че книгите и статиите на немски език са двойно повече от тези на френски език, което потвърждава факта, че германските историци пишат най-много върху българската история. От тези таблици се констатира и общият брой на включените източници в тома, а в цитирания том те са 1304 заглавия. **Всички трудове на акад. Н. Михов са библиографии със сложна структура, корпусите са със справочен апарат,** изграждащ се обикновено от именен и втори показалец, съобразен със тематиката. В „Населението...“ показалецът е географско-етнографски, а в „Библиографски източници...“ е още по-трудният за изработване предметен показалец. Изкушавам се да задам въпроса: какви познания и колко време е изисквала само подготовката на тези показалци, особено на предметния и на географско-етнографския? А преписаните ръкописно цитати на различните езици, някъде по няколко страници? В цитираната библиография, в „Търговията на Турция и България...“ и в „България и българите според чужденците...“, която изцяло представлява библиография на цитати? Най-общите приблизителни изчисления, направени по собствените сведения на акад. Михов в предговорите и в библиографския преглед, направен тук, биха се свели до следните важни параметри:

1. По изчисления на проф. Т. Боров – неговият най-талантлив следовник и приятел, „бачо Кольо“, т.е. акад. Михов, прави проучванията си „плътно 12 години в периода 1906–1932 г., тъй като участва във войните от началото на века, а и се връща в България за отпечатването на трудовете си. Става дума за конкретното библиографско издирване и съставителство, но нека не се заблуждаваме – тази ангажираност е била част от битието на учения библиограф до края на живота му, защото един от томовете излиза посмъртно. Ще вметна, че този акт не е протичал безпроблемно и не всички трудове са издадени от БАН, какъвто е бил ангажиментът.“⁴⁵

2. Акад. Н. Михов извършва издирванията си в **15 големи библиотеки на Западна Европа:** Библиотеката на Международния библиографски институт в Брюксел; Белгийската кралска библиотека; Мюнхенската библиотека (тогава Баварска кралска библиотека, а днес Баварска държавна библиотека); Берлинската

⁴⁴ **Михов, Н. В.** Населението на Турция и България през XVIII и XIX в.: Библиографски издирвания със статистически и етнографски данни: Т. 2. София, 1924, с. VIII.

⁴⁵ *Вж* за един конкретен проблем само при отпечатването на: **Михов, Н.** Населението на Турция и България... т. 2. София, 1924, с. VII.

библиотека; Националната библиотека на Австрия във Виена; Дрезденската градска библиотека; Националната библиотека на Франция в Париж; Британският музей в Лондон; Публичната библиотека в Женева и др.⁴⁶ Поради прекратените дипломатически отношения между България и бившия СССР през 30-те години на миналия век, не получава виза, за да работи в руските библиотеки и да издири руските източници, а по-късно е вече много изморен и стар.

3. Източниците, които е издирил, са на повече от **5 езика**, на английски, френски, немски, италиански, румънски, чешки, латински.

4. **Общият брой на издирените документи, отразени в библиографиите му, е приблизително 20 000 заглавия!**

5. За да отсее този огромен брой документи по темите е прегледал *de visu* около **80 000** книги, статии и библиографии. В предговора на т. 4 на „Библиографски източници...“ акад. Михов съобщава, че е „прелистил за целия този труд **12 000 тома**, който по неговите изчисления **съдържа 1585** съчинения и статии, т.е. библиографски записа.

6. Монументалните трудове на акад. Михов са **гениална симбиоза** между западноевропейското библиографско и първично историческо познание в обхвата XVIII–XIX в., а в един от трудовете той започва от XIV в.

7. Трудовете на акад. Михов, разбира се, и самият той, са **явление за тогавашния световен научен елит**. Те са обект на близо **80 рецензии**, немалко и чуждестранни – от Чикаго (САЩ), Мюнхен, Прага, Париж, Букурещ...

Всички тези факти ми дават пълно основание да заключа: **българският библиограф акад. Н. Михов се нарежда сред няколкото колоси на световната библиография** от първата половина на XX в., до такива библиографски гении като Т. Бестерман и Н. Ал. Рубакин. Той е българският учен енциклопедист и библиограф, неговите трудове не са класически формални библиографии, а библиографии с висок научен заряд! Акад. Михов е гениален класик на библиографската трансформация на хуманитарното знание, представящ библиографското и първичното историческо знание в хармонична симбиоза. **Акад. Н. Михов е българският библиограф от световна величина!**

Следващите трима колоси работят вече като професионалисти в НБКМ и в ББИ след 1944 г., но отново със същия патриотичен дух, със същата амбиция на своите предходници, със същия мащабен хронологичен поглед към други полета на българската книжнина.

Д-р Маньо Стоянов (1903–1986)

Д-р М. Стоянов си поставя не по-малко мащабна задача: да представи библиографски целокупната възрожденска печатна книжнина от възникването ѝ през 1806 г. до 1878 г., до Освобождението, в разнообразната ѝ пестрота: книги, периодични издания, картографски издания, аналитично статиите, поместени в 103-те вестници и списания, до най-малката бележка от няколко реда. Целта е да се обнови и

⁴⁶ Вж по-подробно: **Михов**, Никола. Библиографски източници за историята на Турция и България. т. 1. София, 1914, с. 7–8.

допълни „Книгописът“ на акад. Балан, да се създаде по-нов, професионално изработен репертоар. Д-р М. Стоянов се заема със задачата **сам**, без сътрудници, за което по-късно д-р Д. Иванчев остро го критикува.

Плод на десетгодишния му труд е знаменият репертоар с характер на РНБ „Българска възрожденска книжнина: Аналитичен репертоар на българските книги и периодични издания. 1806–1878 : Т. 1–2. – София : Наука и изкуство, 1957–1959. – 664 с. ; 958 с. Регистрирани са 30 000 библиографски единици. От тях само 2500 представят самостоятелни издания – книги, вестници и списания. Останалите около 28 000 библиографски единици отразяват статиите и по-малките публичистични форми, та до кратките бележки и дописки от по няколко реда, поместени във вестниците. Отново ще повторя: да се опитаме днес да си представим какво означава да подредиш теченията на 103 периодични издания, особено вестниците, брой по брой; да ги опишеш и да ги систематизираш по година на основаването им! Като се има предвид, че по онова време възрожденската книжнина, особено вестниците и списанията, още не са били доокомплектовани и подредени.

Специално ще подчертая, че библиографията на периодични издания се съставя най-трудно. Достатъчно е да се погледне БО на едно издание, излизало например 5 или 10 години, как изглежда! Да се забележи кои са редакторите, през кои години са се сменяли... А на следващ етап да ги прелистиш, да опишеш аналитично всяка публикация, да я прочетеш, да й направиш кратка справочна анотация и да й намериш мястото във обобените систематични раздели.

Д-р М. Стоянов съставя репертоара в продължение на повече от десет години, като колеги от онова време свидетелстват, че е отивал в библиотеката към 5 ч. сутринта и оставал до 21–22 ч. След отпечатването трудът е подложен на остри критики, особено от страна на д-р Д. Иванчев.⁴⁷ С немалко от критиките лично аз не съм съгласна и съм изразила становището си и възхвалата през 2004 г.⁴⁸ При рецензирането на библиографските трудове обикновено се прилагат формализираните методически библиографски правила, а аз твърдя, че: първо, д-р М. Стоянов работи преди всичко като учен, който отлично познава възрожденската книжнина; второ, наистина работи самостоятелно и независимо – право на всеки изследовател; трето, анализира и моделира обекта на своето изследване, според собствените си убеждения, а те произтичат от историческото му мислене и са подчинени на информационните потребности на историческата наука. Той прилага конкретно-историческия подход последователно, съобразно възрожденското авторство, голяма част от документите са неподписани, анонимни, вида на документите, възрожденското своеобразие на жанровете и ред. др.⁴⁹ Систематизацията на БО в

⁴⁷ **Иванчев, Д.** Българска възрожденска книжнина... – В: *Год. ББИ „Елин Пелин“*, т. 6, 1959, с. 265–269.

⁴⁸ **Правдомирова, Донка.** Маньо Стоянов – един от исполините на българската библиография. – В: *По следите на бълг. книга. Описи, находки, библиология*. Пловдив, 2004, с. 73–82. В този доклад за пръв път споделям идеята си за петимата колоси в българската библиография, но използвам думата *исполини*.

⁴⁹ *Вж* още: **Правдомирова, Донка.** Репертоарът „Българска възрожденска книжнина“ –

корпусите и на двата тома е изключително функционална, тук ще открия най-важните моменти, които свидетелстват за библиографския подвиг и историческото мислене на д-р М. Стоянов. В корпуса на т. 1 първо място заема делът „Български книжовници. 1806–1878“, който по своята същност е биобиблиографски речник. За да се види, какви институции си създават българите през Възраждането, преди да има българска държава, вторият дял е „Служебни издания, анонимни книги и географски карти“. В самостоятелна редица са представени и чуждите автори, превеждани на български език, а хронологично и периодичните издания, но моята задача тук е не да правя анализ, а да изтъкна историко-библиографския героизъм на д-р М. Стоянов, затова само ще посоча няколко факта. Например д-р М. Стоянов в т. 2 систематизира 8500 анонимни статии в 200 тематични групи и по този начин показва проблемите, които са вълнували възрожденските публицисти. А за да покаже зараждащата се комуникативно-гражданска активност на възрожденското население, представя дописките в самостоятелна редица по азбучен ред на селищата, от които са изпращани. Може би вече се осъзнава каква библиографска и историко-познавателна дейност е извършена! Ще допълня, че справочните апарати и на двата тома са достатъчно богати, въпреки че д-р Иванчев отправя критика и към тях, с която аз не съм съгласна. Двата тома са снабдени, всеки сам за себе си, със самостоятелни справочни апарати и към това решение е отправена критиката на колоса Иванчев, която според мен, също е неоснователна. Например всеки един от предметните показалци към двата тома съдържа около 500 предметни рубрики. А можем ли да си представим днес как се изработва подобен показалец, без компютър, а само с ум и библиографски фиши?! Опитах съм се да изчисля на колко директни въпроса може да се отговори с този репертоар – на 1500! Спирам дотук, защото невероятните библиографски и духовно-исторически характеристики на колоса д-р М. Стоянов са очертани. Те са ярка илюстрация на симбиозата *библиография – наука*! Повече от 60 години научната общественост у нас възприема името на д-р М. Стоянов като олицетворение на възрожденската книжнина, независимо че делът за книгите вече е ретроинверсиран. Всъщност той и до днес остава най-добрият ѝ познавач.

Д-р Димитър Иванчев (1910–1990)

Д-р Иванчев⁵⁰ стъпва на библиографското поприще с известна професионална подготовка в областта на библиотекознанието и десетгодишна научна философ-

непреходен извор за историографията на възрожденската епоха. – В: *Тр. КБИТ*, т. 2, 2003, с. 161–170; **Правдомирова**, Донка. Анонимността в книжовната практика на Българското възраждане. – В: *Книгата – бъдеще време в миналото?! [сб.]*. София, 2004, с. 86–92.

⁵⁰ По-новите статии за живота и библиогр. му приноси, които ползвам, са: **Шуманова**, Нина. Непознатият Димитър Иванчев. Сто години от рождението на библиографа и философа. – В: *Библиотека*, 2010, № 6, с. 19–23; **Шуманова**, Нина. Библиографските картотеки на Димитър Иванчев – пропуснати ползи и нанесени щети. – В: *Библиотека*, 2013, № 5, с. 128–133; **Панчева**, Цветанка. Щрихи към портрета на библиографа д-р Димитър Иванчев. – В: *През призмата на информационната наука* : Сб... София, 2016, с. 68–85.

ска практика, с изразени научни интереси към философията на Фр. Ницше. При това през 1943 г. се подготвя за конкурс за доцент по философия в новооткрития по инициатива на правителството на Б. Филов университет в Скопие, след присъединяването на Македония към България по време на войната – сбъдната надежда за кратко. Философът отива на фронта и конкурсът отпада, както пропада и идеята за университет. Година преди това, в 1942 г., Д. Иванчев защитава дисертация по философия в Тюбингенския университет, Германия, като един от докторантските му изпити е по библиотекознание. След 1944 г. заради всичко това се оказва в групата на политически неблагонадеждните млади хора, но библиотечният докторантски курс му дава възможност да се насочи към новоосновения ББИ. Също немски възпитаник, директорът на ББИ Т. Боров веднага го назначава със заповед № 1 и така д-р Д. Иванчев става първия сътрудник на института. До пенсионирането си през 1974 г. тук получава и званието *доцент* по днешните стандарти и реализира най-големите си библиографски постижения, които ми дават повече от пълни основания да го причисля към групата *колоси на българската библиография*. Както Балан и М. Стоянов, д-р Д. Иванчев работи на първо място в областта на РНБ. Резултатът е знаменитият репертоар, известен с нарицателното си име *репертоарът на Иванчев*, а именно: „Български периодичен печат 1844–1944 : Анотиран библиографски указател : Т. 1–3. – София : Наука и изкуство, 1962–1969. – 504 с. ; 520 с. ; 479 с. Изработен също в продължение на десет години, той е вторият завършен репертоар, след този на д-р М. Стоянов. Без колебание го определям като монументален, в реализацията на който участват и други сътрудници от ББИ, но огромният духовен подвиг принадлежи на д-р Д. Иванчев. Години по-късно той сам ще признае: „...Казваха, че моята идея за репертоара била утопия и не би могла да се осъществи за 100 години! Но... ето, че аз я осъществих... Аз създадох репертоара по мое разбиране. РПП [репертоарът на период. издания – Д.П.] е това, което аз исках да направя...“.⁵¹ Известно е, че немалко велики дела са извършени под някакъв натиск, д-р Иванчев е бил критикуван остро от тогавашното Министерство на културата, конкретно от Цв. Матеева, която е настоявала подготвящите се нови репертоари на българската печатна книжнина да регистрират обектите си подборно, т.е. да не се отразяват т.нар. *фашистки издания*, методически подход, който не се прилага при източниците на НБ, за да се създаде реална, истинска библиографска картина. Тя обаче е метакартина на цялостния живот на съответната нация, отразен в книжнината. Д-р Иванчев като ръководител на отдел „Ретроспективна библиография“ към НБКМ отстоява твърдо тази позиция. Затова всички репертоари са отразили обективно българската печатна книжнина.

Вече изтъкнах, че библиографията на периодичните издания се подготвя най-трудно, а доц. д-р Иванчев с пълно основание е приел репертоарът да е със стогодишен обхват, независимо че изданията до 1878 г. са регистрирани в ре-

⁵¹ Цит. по: **Шуманова**, Нина. Непознатият Димитър Иванчев. Сто години от рождението на библиографа и философа. – В: *Библиотека*, 2010, № 6, с. 21.

Д-р Иванчев критикува д-р М. Стоянов, но и той е работил според собствените си разбирания, както постъпват големите учени.

пертоара на д-р М. Стоянов. Репертоарът е регистрирал общо 10 800 заглавия – всичките, преминали през погледа, ума и ръцете на д-р Иванчев. В корпуса те са разпределени в три раздела: 8120 заглавия, азбучно подредени, са на български език; 520 издания на 20 чужди езици, са подредени по азбучен ред на езиците; в самостоятелна група са и единичните листове, които са 1122. При това БО са придружени с кратки анотации. В случая отново бих призовала да си представим днес какво означава да се съставят толкова огромен брой анотации и то на вестници и списания! Да преценим дали бихме могли, какво широко, даже енциклопедично знание се изисква за този акт? Според мен анотациите са правени внимателно, защото лично аз установявам известна идеологизация. Но... в практиката е така: успешните, големите постижения обикновено са критикувани, а тривиалните са отминавани с мълчание. И д-р Иванчев критикува остро д-р М. Стоянов... Огромна духовна работа е положена също и за един от елементите на справочния апарат, за предметния показалец. И отново да задам въпрос: „Бихме ли могли да си представим каква компетентност, какво търпение и прецизност и колко време е отнел този показалец?“. Ще спра дотук за репертоара, защото той е **видимия грандиозен труд** на д-р Иванчев. Доц. Н. Шуманова свидетелства и описва няколко **непознати библиографски труда**, останали в ръкопис под формата на библиографски картотеки, състоящи се от каталожни фиши, всеки един фиш носещ БО на един документ, какъвто бе първоначалният ръкописен образ на всеки библиографски указател, бил той и репертоар, преди да се наложат електронните информационни технологии. Донесли на автора си само огорчения, недооценяване, казано просто, пренебрежения, тези непубликувани указатели са работени паралелно по време на съставителството на репертоара. От личния си опит и на дългогодишен библиограф практик зная колко идеи се раждат при прегледа на старите периодични издания, как се оформят темите, които биха били полезни за науката и обществото. И д-р Иванчев не само се е изкушавал, но и реализирал няколко тематични библиографии, но с репертоарен характер. Не е уточнен хронологичният им обхват, но безспорно са с този на репертоара – 1844–1944 г. Тук ще ги изброя и представя най-общо, защото те са допълнително доказателство за колосалния библиографски подвиг на своя автор: „Библиография на литературата по журналистика“, над 5000 заглавия; „Библиография на биографските материали из българския печат“ над 10 000 фиша, заглавия; „Романът в българския периодичен печат“, около 800 заглавия. Четвъртият, нереализиран изобщо труд, е отразявал БО на около 2000 статии от периодичния печат, посветени на библиотечното и читалищното дело. Д-р Иванчев сам унищожава картотеката си, след като ст.н.с. Анелия Вълчева не проявява интерес и му я връща. Пряко свързана с основната му специалност е репертоарната картотека „Библиография на българската философска книжнина. Книги и статии. 1806–1944“, с над 15 224 заглавия. С репертоара и още една-две по-малки картотеки общият брой на прегледаните и описани документи се приближава до **50 000 заглавия**, достатъчни и по количество, и по тематика, поради което доц. д-р Д. Иванчев също заема **достойно място** не

само сред няколкото български колоси на библиографията, но и до цитираните вече европейски първенци от първата половина на XX в.

Проф. д.и.н. Веселин Трайков (1921–2011)

Той също е от групата на „неблагонадеждните“ млади образовани хора след 1944 г. и случаят също го отвежда в ББИ, където през 1951 г. е назначен за асистент-библиограф. Именно в ББИ израства като един от колосите на библиографията. В Института той се формира и като отличен библиограф практик, и като теоретик, за което получава научното звание *доцент* по съвременните стандарти. В ББИ остава до 1967 г., всъщност до края на 1963-а, когато е закрит, а следващите три години работи в отдела „Ретроспективна библиография“ към НБКМ, ръководен от д-р Иванчев. През 1967 г. постъпва в Института по балканистика към БАН, където израства като един от най-видните познавачи на балканските народи. Библиографът В. Трайков⁵², който от дете познава акад. Н. Михов, е негов пряк продължител на библиографската му дейност по българска *exteriorica*. И това не е случайно, проф. Трайков е **полиглот**: владее френски, немски, английски, руски, италиански, румънски и гръцки език.

ББИ стриктно следва начертаната програма от директора проф. Т. Боров, но за библиографията *Bulgarica* взема решение да се реализира по обратно-хронологичен ред, а също и да се започне с художествената литература, за да се види интересът към нея по света. Така се ражда първата крупна библиография на проф. В. Трайков: Българската художествена литература на чужди езици. 1944–1957. Библиогр. указ. – София : Наука и изкуство, 1958. – 160 с. с ил. Бих искала да обърна внимание, че проф. Трайков е трябвало да преглежда източниците на чуждите национални библиографии на страните от целия свят, които подготвят този вид. Библиографията съдържа **655 самостоятелни издания на 41 езика!** Подобно на акад. Михов, следовникът му е трябвало да прелиства и да чете десетки стотици библиографски източници. Следващото с репертоарен характер издание е: Българската художествена литература на чужди езици. 1823–1962. – София : Наука и изкуство, 1964. – 381 с. Редактор и на двете е проф. Т. Боров. То отразява песни, приказки, поговорки, творбите на българските писатели от най-старо време до наши дни, преведени на чужди езици. Общо **5742 заглавия на 65 езика!**

Съобразно програмата на ББИ, проф. Трайков разширява периметъра на самите издирвания. След като завършва репертоара на художествената литература, той започва комплексно библиографиране на литературата *exteriorica* – т.е. издирва и написаното от чужденците за България и българите, и преведените на други езици български произведения. До Освобождението този вид публикации са обхванати в библиографиите на акад. Н. Михов, затова ББИ разработва план за попълване на следващите десетилетия, но отново взема решение за обратно-хронологичен порядък. Съставителството е поверено на В. Трайков. Така той става автор на още

⁵² По-подробно за библиографа В. Трайков *вж. Правдомирова, Донка*. Библиографът Веселин Трайков. – В: *Изследвания в чест на проф. Веселин Трайков*. София : Акад. изд. Марин Дринов, 2003, с.18–22.

един солиден труд: България в чуждата литература. 1954–1963. Библиогр. указ. – София : НБКМ, 1965. – 220 с. Трудът регистрира 3022 заглавия на книги, части от книги и статии на 36 езика, разпределени в два основни дяла: *Чужденци за България и българите* и *Български автори на чужди езици*. На останалите с аналогичен характер няма да се спирам, тъй като в тях проф. Трайков е съавтор, но не бих подминала библиографските му приноси като историк. Той участва в списването от 1967 до 1989 г. на годишния библиографски бюлетин *Bibliographie d'Études balkaniques*, издаван от Института по балканистика при БАН. Проф. Трайков подготвя първите две годишнини, в които са регистрирани по близо 2000 заглавия на чужди езици, отнасящи се до балканските народи във всички аспекти на обществения и културния живот. Мисля, че тези няколко заглавия и числа не оставят никакво съмнение, че проф. В. Трайков достойно заема своето място във великата петорка в историята на българската библиография от възникването ѝ през 1852 г. насам.

Заклучение

Бих искала да изразя надеждата си, че съм успяла да докажа, че **акад. Ал. Теодоров-Балан, акад. Н. Михов, д-р М. Стоянов, доц. д-р Д. Иванчев, проф. д.и.н. В. Трайков** са колосите в 170-годишната история на отечествената библиография, които остават единствени и недостижими със своя библиографски и научен подвиг.

Елена Нерлих–Златева: като името си – СВЕТЛИНА

АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Elena Nährlich–Slateva: As her name – LIGHT

Alexandra Kumanova

Summary

Commemoration of Assoc. Prof. Elena Nährlich–Slateva, Ph.D. (25.V.1941, Sofia, Bulgaria–19.VII.2022, Jena, Germany) – literary critic and historiographer of the German spirituality. Personal photo. Obituary, published with family's consent.

Key-words: Elena Nährlich–Slateva, commemoration.

*Alles Vergängliche
Ist nur ein Gleichnis;
Das Unzulängliche,
Hier wird's Ereignis;
Das beschreibliche,
Hier ist's getan;
Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan.[1]*

*Явното, знайното
всеки ден бива,
тука най-тайното
нам се открива:
своя Божествен мост
в тоз рядък час
Вечната Женственост
спуска към нас.[2]*

В безсмъртието прекрачи една от най-знаковите преподавателки на Държавния библиотечарски институт – *днес*: Университет по библиотекознание и информационни технологии – **Елена Нерлих–Златева (Nährlich–Slateva, E.)** – титуляр в учебното заведение на западноевропейската литература, въвела в България **компаративистичното й историографиране**, като **планетарна картина без езикови и пр. ограничения на литературно-историческите движения**, като *естествен диалектически процес*.

Елена Нерлих по време на своите лекции **цитира в оригинал (на немски, френски, английски)**, с което *езиковото* ниво на интерпретация става *естествено съпътстващо историографското* в основата си *литературоведско* изложение на съдържанието.

Европейската античност – древногръцката литература (Омир, Ксенофонт, Софокъл, Есхил) и римската литература (Овидий, Сенека, Тацит), както и **средновековната литература на Западна Европа** („*Легенда за Тристан и Изолда*“), – са **триединен корен** в интерпретациите ѝ, който поражда **магистрала в световния историко-литературен процес**.

Курсът на Елена Нерлих–Златева започва с **историографски обзор** на епохите на **Ренесанса, Класицизма и Просвещението** като **общ западноевропейски процес на взаимообвързаност и взаимодействие**.

Колаж със снимка от гимназиалните години на Елена Нерлих–Златева към първата ѝ прижизнена биобиблиография, публикуван в „Апостоли на инфосферата“, с. 44[10]

Централно място в лекциите ѝ заема литературата след Френската революция, т.е. западноевропейската модерна литература, до епохата след 1945 г.

Задълбочено се представя от нея творчеството на отделни автори (П. Б. Шели/Shelley, Р. В., Д. Н. Г. Байрон/Byron, J. N. G., У. Скот/Scott, W., Х. Хайне/Heine, Н., Х. фон Клайст/Kleist, Н. von, В. Юго/Hugo, V., Стендал/Stendhal, О. дьо Балзак/Balzac, О. de, Г. Флобер/Flaubert, G., Ч. Дикенс/Dickens, Ch., Х. Дж. Уелс/Wells, Н. G., Е. Зола/Zola, Е., Г. дьо Мопасан/Maupassant, G. de, Дж. Б. Шоу/Shaw, G. B., Х. Ибсен/Ibsen, Н., Г. Хауптман/Hauptmann, G., А. Франс/France, A., Х. Ман/Mann, Н., Т. Ман/Man, Th., Е. М. Ремарк/Remarque, E. M. R., Л. Арагон/Aragon, L., А. Зегерс/Seghers, A., Б. Брехт/Brecht, В., Фр. Дюренмат/Dürrenmatt, Fr., Х. Бьол/Böll, Н., А. дьо Сент-Екзюпери/Saint-Exupéry, A. de.

Включват се и избрани автори от САЩ (М. Твен/Twain, М., У. Фокнър/Faulkner, W., Е. М. Хемингуей/Hemingway, E. M.).

Преподаването на Елена Нерлих–Златева е съобразено с наличните преводи на български език:

- **латинската литература** (П. Абелар/Abaelardus, Р.);
- **английската, ирландската и шотландската литература** (балади, У. Шекспир/Shakespeare, W., Дж. Суифт/Swift, J., Ф. Д. С. Честърфийлд/Chesterfield, F. D. S., Д. Н. Г. Байрон/Byron, J. N. G., П. Б. Шели/Shelley, Р. В., Л. Карол/Carroll, L., Г. К. Честъртън/Chesterton, G. K.);
- **испанската литература** (М. де Сервантес Сааведра/Cervantes Saavedra, М. de, Лопе де Вега/Lope de Vega);
- **френската литература** (Фр. Рабле/Rabelais, F., М. дьо Монтен /Montaigne, M. de, Ж. дьо Лафонтен/La Fontaine, J. de, Ж. Расин/Racine, J., Ж. Ж. Русо/Rousseau, J. J., П. Шадрло дьо Лакло/Laclos, P. Ch. de, А. М. Шение/Chénier, A. M., А. В. де Вини/Vigny, A. V. de, О. дьо Балзак/Balzac, O. de, В. Юго/Hugo, V., П. Мериме/Mérimée, P., Ш. Бодлер/Baudelaire, Ch., Е. Зола/Zola, Е., Г. Аполинер/Apollinaire, G./).

Кредото на Елена Нерлих–Златева, като изследовател и педагог, се изразява в *идейно-структурен анализ на литературните произведения с цел – развитие на способности за самостоятелен прочит.*

Патриотичната идея на Елена Нерлих–Златева е освобождение от „робско преклонение и благоговение“ пред „западните ценности“¹, **изграждане на самочувствие, на съзнание за собствена ценност посредством обширна солидна информираност и способност за самостоятелен прочит/оценка на литературните произведения.**

Врх на лекциите на Елена Нерлих–Златева е германската литература като част от културата – един от световните феномени на съвременната **философско-антропологична интердисциплинарна когнитологична школа** („Лесен за Нибелунгите“, немски вълшебно-сатирични приказки, Еразъм Ротердамски/Erasmus v. Rotterdam, Г. Е. Лесинг/Lessing, G. Ephr., Й. В. фон Гьоте/Goethe, J. W. von, Й. Фр. Шилер/Schiller, J. F., Фр. Хьолдерлин/Hölderlin, F., Новалис/Фр. фон Харденберг – Novalis: Hardenberg, Fr. von, Х. фон Клайст/Kleist, Н. von, Е.

¹ Изрази на Е. Н.–З. – Бел. А. К.

Т. А. Хофман/Hoffmann, Е. Т. А., Х. Хайне/Heine, Н., Р. М. Рилке/Rilke, R. M., Т. Ман/Mann, Т., Ст. Цвайг/Zweig, S., А. Швайцер/Schweitzer, А., Л. Фойхтвангер/Feuchtwanger, L.).

Връзките на немската, английската и френската литература в позицията на **Елена Нерлих–Златева** се извеждат многопосочно в кондичия със **световния историко-литературен процес**:

- **италианска литература** (Дж. Бокачо/Boccaccio, G., Л. Пирандело/Pirandello, L., Ч. Павезе/Pavesi, C., А. Моравиа /Moravia, A., Дж. Родари/Rodari, G., Дарио Фо/Fo, D.);

- **скандинавски литератури** (Х. Ибсен/Ibsen, Н., А. Стриндберг/Strindberg, А., Х. Кр. Андерсен/Andersen, Н. Ст., С. Лагерльоф/Lagerlöf, S.);

- **белгийска литература** (Ш. де Костер/Coster, Ch. de);

- **австрийска литература** (Фр. Кафка/Kafka, F.);

- **американска литература** (Е. А. По/Poe, Е. А., Х. Мелвил/Melvil, Н., Х. Джеймс/James, Н., У. Уитман/Whitman, W., Х. Тробел/Traubel, Н., Дж. Лондон/London, J., Ск. Фицджералд/Fitzgerald, S., У. Фокнър/Faulkner, W., Е. М. Хемингуей/Hemingway, Е. М., Дж. Е. Стайнбек/Steinbeck, J. E.).

В калейдоскопа „**историко-културна цялостност на западноевропейската литература, трансформираща се до световен историко-литературен процес**“ концепцията на **Елена Нерлих–Златева** освобождава максимум пространство за третирането на отделните представители на литературната мисъл в ноосферата като **неповторими индивидуалности**.

В съзнанието на намиращите се на лекциите на **Елена Нерлих–Златева**, към които с признателност осъзнавам себе си и споделящия впечатлението ми интердисциплинарен кръг от учени – информатици, библиографи, историографи, езиковеди, литературоведи, с които творим съвместно (проф. д.ик.н. Стоян Денчев, доц. д-р Красимира Александрова, доц. д-р Никола Казански, д-р Николай Василев, ас. Силвия Филипова, Диана Ралева, Марияна Максимова), възникват неизбежно **паралели с музиката** (Й. Хайдн/Haydn, J., В. А. Моцарт/Mozart, W. A., Р. Вагнер/Wagner, R.), които осмислят литературоведската концепция на лектора до **ГОЛЕМИЯ МАЩАБ** на пълния контекст на **творчеството на Л. ван Бетовен/Beethoven, L. van: „ОДА НА РАДОСТТА“** (текст: Й. Фр. Шилер) – феномен, който ни приканва да си подадем ръце, да станем **братя**, щом „**радостта, това дете на рая, повече с крилото си**“ (прев. Асен Разцветников).

...Особено въздействие поражда съзнанието, че разпространявана от **Елена Нерлих–Златева** в старите немски университети от края на 70-те години на XX в., нейната концепция стана достояние на професионалната общност архитекти на инфосферата в България преди пет десетилетия...

...Тази концепция прокарва пътя на авангардната в наши дни **когнитивна идея за ментална (концептуална) натовареност на информацията, генерираща идеалното информационно пространство като културна реалност на човечеството – неговата интерактивна ризоматична информационна среда**.

...Естествена от дистанцията на времето е връзката на защитената в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ от Елена Нерлих–Златева дисертация за Й. В. фон Гьоте и тази за Е. Т. А. Хофман в Университета „Фридрих Шилер“ в Йена...

Финалните думи на изведения в качество на *епиграф* на *настоящото* изложение, произнесени от *Мистическия хор* (*Chorumysticus*), чрез които **онтологичното ниво на познанието** неописуемо (*букв.: Unbeschreibliche*) се съотнася с **Вечната Женственост** (*Ewig-Weibliche*) – **образа на Пресвета Дева Мария**, могат изключително точно да илюстрират впечатлението (!) от лекциите на Елена Нерлих–Златева, съхранено дълбоко в сърцето и в паметта на пишещия тези редове.

Тази, *космогенична* в основата си, представа за връзките между порядъците и нещата (**Вечната Женственост – образа на Пресвета Дева Мария**) се корени в т.нар. идея „*космическа симпатия*“ (термин на древногръцката философия, означаващ *съчувствие, общност на чувствата, съответствие на предметите или явленията, тяхното взаимодействие, съучастие ...* – *лат.: consensus, conjunctio* – *срв.: „Тимей“* на Платон (Platon, 428 или 427 г. пр.Хр.–348 или 347 г. пр.Хр.) и др.[3].

wenn ihr mich sucht,
sucht mich in euren Herzen.
Habe ich dort eine Bleibe gefunden,
lebe ich in Euch weiter.
(Rainer Maria Rilke)

Nach schwerer Krankheit
entschlief meine geliebte Ehefrau,
Mutter, Oma und Tante

Priv. doz.
Dr. habil. Elena Nährlich
geb. Slateva
* 25.05.1941 † 19.07.2022

In tiefem Schmerz
dein Ehemann Max Nährlich
dein Sohn Marthin Nährlich
sowie im Namen aller Angehörigen

Die feierliche Urnenbeisetzung findet am Samstag, dem
13.08.2022, um 11.00 Uhr auf dem Nordfriedhof in Jena statt.

Jena, im Juni 2022

Публикация на некролога – с разрешение на семейството
на Елена Нерлих–Златева в Германия

Развитието на идеята „космическа симпатия“ се проследява в **натурфилософията** на Ф. В. Й. Шелинг (Schelling, F. W. J., 1775–1854) като органична част на **трансценденталния идеализъм**, което показва как развитието на природата се увенчава с появата на **съзнателното „Аз“**[4] и **етико-философската система на Владимир Соловьев** (1853–1900)[5].

Самият оригинал на Й. В. фон Гьоте (1749–1832), цитиран в оригинал и в превод като мото, е квинтесенция на неговите **пантеистични** (от *гр.* – всичко + Бог: учение, отъждествяващо Бога и света) **възгледи**[6], – идеи, отразени блестящо чрез рисунките с перо на **Фр. Щафен**[7].

Възвишена, влюбена в германската духовност, сияйна, най-интелигентната между интелигентните, вискателна към себе си и благородна към другите, **Елена Нерлих–Златева** и **днес** е с нас, защото *това*, което е *било*, когато е *истинско* – *съвършено* – *като нея*, – е вечно – каквито са и творбите ѝ[8–12], и научните ѝ консултации по „*Трудовете на Студентското научно общество при УниБИТ*“[13], и издигнатият навеки на крилете на душата ѝ **невидим безсмъртен мост между родната ѝ София и приелото я небе на Йена...**

А скръбта – тази милост на Всевишния безкрайно *да оживява* в нас отминалите дни с негата по любимите ни хора – ни прави родствени – братя и сестри – на сродната душа, преминала ОТВЪД и очакваща ни ТАМ...

Като името си – СВЕТЛИНА, съзвучно на космическите пулсации на **едно и също време: минало – настояще – бъдеще**, Елена Нерлих–Златева някак си винаги ни припомня възприеманите като предсмъртен призив към човечеството последни думи на **Й. В. фон Гьоте**, сам дълбоко възхищавал се на **физичните и метафорични свойства на СВЕТЛИНАТА** (и считащ научния си трактат „*Теория на цветовете*“ за *най-важното* си творение[14]): „**Mehr Licht!**“[15]...

Защото от Елена Нерлих–Златева струи онази СПАСИТЕЛНА КРАСОТА НА ПРОСВЕТЛЕНИЯ ДУХ, която – според измеренията на това КАК ТИ, САМИЯТ, ЖИВЕЕШ (а нейният живот Е ПРОНИЗАН ОТ ДУХОВНА ОТДАДЕНОСТ НА ЛЮБОВТА – ЗНАНИЕТО) – я поставя по *естественото ѝ intentio* (*мислите на човека са най-човешкото в него!*) в *културната вечност* редом с главните герои на нейните изследвания – самите **Й. В. фон Гьоте** и **Е. Т. А. Хофман**, в беседите ѝ, с които сме въведени лично от нея като в **СВЕТЛИНЕН ПОТОК**, разпръскващ всяка тъмнина.

И **днес** сме заедно с Елена Нерлих–Златева не само в *общата ни Първа девическа гимназия* (където преподаването на **чуждестранните литератури** се водеше на **ЕЗИЦИТЕ НА ОРИГИНАЛА**), в която учителите ни са *едни и същи*, но и в широко разтворената аудитория на **Университета по библиотекознание и информационни технологии**, в която **новите генерации студенти**, изучаващи **СВЕТОВНА – МЕЖДУНАРОДНА УНИВЕРСАЛНА БИБЛИОГРАФИЯ**, са **НАШИ**[16]...

Момина сълза, ти си светлина.
В моето сърце твоето лице
носи на криле цялото небе.
Ликове лазурни, вечни и причудни,
с теб в безсмъртния хорал
са триумф на живота – мадригал
за духа – на любовта себе си отдал.
Бог – Слово в теб струи.
Заревото от искри – сълзи
е от самите Божии очи.

А. К.

Любимите й цветя – **момините сълзи** – ни напомнят *неизменно и заветно*, че само **чистото сърце, чистият ум и чистата съвест** отключват тайните на света – призиванието на човешкия живот...

Източници и бележки

1. Goethe, J. W. von. *Faust* : Tragodie [: Т. 1–2] / Mit Ill. von **J. Hegenbarth**. – Leipzig ; Dresden, 1961–1963. – Т. 2. – 1963, S. 305.
2. Гьоте, Й. В. фон. *Фауст* : Трагедия : В 2 ч. / прев. от нем. **В. Петров** ; ил. **Фр. Шафен**. – София, 2001, с. 559.
3. *Comp.*: **Reinhardt**, K. Kosmos und Sympathie. – München, 1926.
4. *Comp.*: **Jahnig**, D. *Schelling*. – Bd 1–2. – Pfullingen, 1966–1969.
5. *Comp.*: **Gleixner**, H. *V. Solovjev's Konzeption vom Verhältnis zwischen Politik und Sittlichkeit*. – Frankfurt-am-Main, 1978.
6. *Comp.*: **Dilthey**, W. Gesammelte Schriften. – Bd 2. – Leipzig ; Berlin, 1921.
7. Goethe, J. W. von. *Faust* : Tragodie : Т. 1–2 / Mit 163 Federzeichnungen von **F. Staffen**. – Berlin : Verl. Anst. für Vaterlandische Geschichte und Kunst, 1920. – Т. 1. – 207 S. – Т. 2. – 322 S.
8. **Куманова**, А. Апостоли на инфосферата : [Т. **Топалова**, Л. **Георгиев**, С. **Ленкова**, **Е. [Нерлих–]Златева**, Б. **Десев**, Т. **Бончева**, М. **Василев**] : Онтолог. наблюдение на ценностите (В чест на 55-год. юбилей на Държ. библиот. инст. – *дн.*: Унив. по библиотекознание и информ. технолог.). – В: Библиотека (София). – ISSN 0861-847X. – 2005, № 5, с. 58–75. – Библиогр. : лит. и бел. : 68 ном. назв., [153 неном. библиогр. опис.]. – *Рез. на англ. ез.*
9. **Куманова**, А. **Е. [Нерлих–]Златева**. – В: **Куманова**, А. Апостоли на инфосферата : Наблюдение на ценностите : Увод в онтологията на триединството „Информ. – наука – школа“ : Учебник за студенти по когнитивна библиотечна портретиране на персоналии в дисциплините от информ.-комуникативния цикъл на знанието: [Т. **Топалова**, Л. **Георгиев**, С. **Ленкова**, **Е. [Нерлих–]Златева**, Б. **Десев**, Т. **Бончева**, М. **Василев**, В. **Младенова**, С. **Кравлев**, Т. **Арабаджиева**, Б. **Паунов**, Е. **Георгиева**] / науч. ред. С. Денчев ; обща ред. Н. Василев ; терминолог. ред. Н. Казански. – София, 2010. – ISBN978-954-8887-69-4 ; ISBN978-954-2946-25-0. – с. 44–47 ; 101–102.

10. Куманова, А. Елена Нерлих–Златева : En Grand (В чест на 50-год. от първата ѝ публикация в списание „Библиотекар“) : Биобиблиогр. [: Систематично-хронолог.-азб. биобиблиогр. и класификация на планетарния ареал по нац. литератури и авт.]. – В: *Издател* (София). – ISSN 1310-4624. – 2019, год. 21, кн. 1, с. 12–33 : с портр. : 65 ном. загл. ; имен. показалец ; систематика на западноевропейската лит. – отг. ред. С. Денчев ; науч. ред. Н. Василев ; библиогр. ред.: К. Александрова, Н. Казански, С. Филипова. – *Рез.на англ.ез. – Разиир. публ.*

11. Куманова, А. Доц. д-р Елена Нерлих–Златева : En Grand : (В чест на 50-год. от първата ѝ публикация в списание „Библиотекар“) [: Систематично-хронолог.-азб. биобиблиогр. и класификация на планетарния ареал по нац. литератури и авт.]. – В: *Библиотека* (София). – ISSN 0861-847X. – 2019, № 4, с. 44–59 : с портр. : 65 ном. загл. ; систематика на западноевропейската лит. – Библиогр. ред. К. Александрова, С. Филипова ; науч. ред. Н. Василев. – *Рез. на англ. ез. – Редуц. публ.*

12. Куманова, А. Елена Нерлих–Златева : En Grand : (В чест на 50-год. от първата ѝ публикация в списание „Библиотекар“) : Биобиблиогр. [: Систематично-хронолог.-азб. биобиблиогр. и класификация на планетарния ареал по нац. литератури и авт.]. – В: *Тр. на Студентското науч. о-во при Унив. по библиотекознание и информ. технолог.* (София). – ISSN 1314-2526. – Т. 15 (2020), с. 472–485 ; 66 ном. загл. ; имен. показалец ; систематика на западноевропейската лит. – отг. ред. С. Денчев ; науч. ред. Н. Василев ; библиогр. ред. К. Александрова, Н. Казански, С. Филипова. – *Осн. публ.*

Датиране на публ.: към 25.05.2019.

Разд.: I. Встъпление (2019); II. Ескиз на лекциите на Е. Н–З. в Държ. библиотекарски инст. (2005–2010–2019); III. Биобиблиогр. (1969–2019) : в осем разд. (I. Дис. ; II. Авт. на кн. ; III. Публ. в период. изд.: III.I. Статии и студии; III.II. Превод ; IV. Рец. ; V. За нея).

Биобиблиогр. е композирана по информ. решетка за авто- и биобиблиогр., създ. в Катедра „Библиотечни науки“ на УниБИТ.

13. *Трудове на Студентското научно общество при Университета по библиотекознание и информационни технологии = Proceedings of the Student Scientific Society of the State University of Library Studies and Information Technologies* (до 30.09.2010: СВУБИТ) : Т. 1– / отг. ред. С. Денчев ; ред. кол.: А. Куманова – глав. ред. ... [и др.] ; състав. А. Куманова, Н. Василев ; науч. ред. Н. Казански ... [и др.] ; ез. и граф. ред. Н. Василев ; техн. ред. В. Велев. – София : За буквите – О писменехъ, 2008 – .

Изброеният състав на творческия екип на изд. е постоянен за вс. т. *По-долу* са отразени само присъединяващите се към екипа дейци и трансформациите на авт. отговорност.

ISSN 1313-4566 (т. 1–5 : СВУБИТ) (print) ; ISSN 1314-2526 (от т. 6 : УниБИТ) (print) ; E ISSN 1314-6793 (от т. 6 : УниБИТ) (online)

От 2008 год. изд. – От т. 3 (2009) – ред. кол. Р. Бургер ... [и др.] ; техн. ред. В. Стефанова ; др. състав.: Д. В. Ричардсън, Е. Р. Сукиасян, В. В. Зверевич ; др. ред.: Ч. Грибъл, И. Л. Линден, П. Полански, Б. Шафнер, Я. Л. Шрайберг, Н. Василев, М. Максимова, Ц. Найденова, С. Бойчева, А. Даскалов, Р. Симеонова, Т. Дерменджиева, Д. Ралева, Б. Николова ; др. граф. ред.: Б. Николова, Б. Апостолова ; др. рец.: Н. Казански, М. Младенова, Д. Христозов, С. Илиева. – От т. 4 (2009) – зам.-глав. ред. С. Василева, С. Бойчева ; ез. и граф. ред. Б. Апостолова ; техн. ред. Д. Бояджиев, И. Костова, П. Петрова. – От т. 5 (2010) – зам.-глав. ред. Л. Цветкова, Т. Тодорова ; науч. ред. Е. Недева

; ез. и граф. ред. Б. Апостолова. – От т. 10 (2015) – зам.-глав. ред., обща, научна, ез. и граф. ред. Н. Василев. – От т. 12 (2017) науч. ред. К. Александрова ... [и др.]. – **От т. 15 (2020) науч. консулт. М. Бирман, Е. Нерлих–Златева, С. Алшухри, Д. Сингх.** – От т. 16 (2021) науч. консулт. А. Кенън. – От т. 17 (2022) науч. консулт. Л. Найдич.

Т. 15. [Петнайста] XV Юбилейна Студентска научна конференция / обща, ез., науч. и граф. ред. Н. Василев ; рец. И. Петева ... [и др.]. – 2020. – 1062 с. : с ил., табл., сх.

Др. рец.: Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова. – Юбил. изд., посв. на 70- год. на УниБИТ и 15-год. на Студентск. науч. о-во при УниБИТ.

Т. 16. [Шестнайста] XVI Студентска научна конференция / обща, ез., науч. и граф. ред. Н. Василев ; науч. ред. К. Александрова и др. ; рец. И. Петева ... [и др.]. – 2021. – 1320 с. : с 90 ил., 9 табл., 15 гр., 14 сх., 2 к.

Др. рец.: Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова. – Юбил. изд., посв. на 70-год. на УниБИТ и 65-год. на проф. А. Куманова.

Т. 17. [Седемнайста] XVII Студентска научна конференция / обща, ез., науч. и граф. ред. Н. Василев ; науч. ред. К. Александрова и др. ; рец. И. Петева ... [и др.]. – 2022. – 686 с. : с 63 ил., 2 табл., 11 гр., 2 сх.

Др. рец.: Ж. Стоянов, Д. Христозов, И. Павлова, Т. Тренчева, Х. Богова. – Юбил. изд., посв. на 300-год. от рожд. на св. о. Паисий Хилендарски (1722–1773 г.) и 260-год. от създаването на „История славяноболгарская...“ (1772 г.).

Т. 18. [Юсемнайста] XVIII Студентска научна конференция / обща, ез., науч. и граф. ред. Н. Василев ; науч. ред. К. Александрова и др. ; рец. И. Петева ... [и др.]. – 2023. – *Под печ.*

14. **Goethe, J. W. von. Zur Farbenlehre** : Bd. 1–2. – Tübingen : Cotta, 1810. – 757 p.

15. „Повече светлина!“ – *прев. от нем.*

16. **Герова, Вилиана. Е-библиотека „HOFFMANNIANA“** (Структуриране на библиографско изражение и основа на пълнотекстова база на творчеството на **Ернст Теодор Амадеус Хофман**) : Дипломна работа / Унив. по библиотекознание и информ. технол. Катедра „Библиотековедение и библиография“ ; науч. рък. А. Куманова ; рец. Н. Василев; *Посв. ... Елена Нерлих–Златева.* – София, 2022. – 148 с. : с 17 ил.

Случаят Людмил Стоянов: ранното творчество на поета и мистичните увлечения в България през първата четвърт на XX в.

ЕЛЕНА АЗМАНОВА-РУДАРСКА

The case of Lyudmil Stoyanov: the poet's early work and the mystical passions in Bulgaria during the first quarter of the twentieth century

Elena Azmanova-Rudarska

Summary

The article examines the early work of L. Stoyanov (1910–1930), written under the influence of Masonic ideas. Proof of this is contained in previously unexplored archival materials. The analysis of the works is based on both documentary material and rich mystical symbolism. The conclusion is that L. Stoyanov knows the mystical dimensions of fictional literature, but uses them in a non-mystical way – in themes and motives outside the uplifted-celebratory rhetoric of occult societies.

Key-words: L. Stoyanov, mystical symbolism, freemasonry, archives, poetry.

Людмил Стоянов е противоречив образ в българската литература. Когато се разглежда литературното му наследство, не може да не се забележи ясната отчетливост на етапите в творческия му процес. Повлиян от събитията на своето време, творчеството на Л. Стоянов е своеобразен барометър на тях – той непрекъснато има нужда да измерва стойностите на своето писане и да го коригира, така че да бъде в унисон с времето. Този стремеж към хармония и баланс рязко и недвусмислено показва времето на промяна. В поетическия му свят промените са категорични и необратими – така, както лесно влиза в контекста на някоя творческа инвенция, така непосредствено променя стил и тематика. Промяната в убежденията винаги е породена от вътрешната потребност за надграждане на постигнатото. Резките смени в творческия план се отразяват на два пъти – до 1910 г. и в края на 20-те години на XX в.

Творбите му, създадени през първия етап, са по-слабо познати – отбелязвани са като своеобразна дан към развоя на българския символизъм и са възприемани като момент на растеж и развой, подстъп към „истинското“ му амплуа в лоното на социалистическите идеи. Неговите биографи определят това като предходно, първично време, – когато Л. Стоянов пробва различни творчески идеи и насоки, опитва се да изработи собствен стил. Самият творец го налага по този начин,

вероятно под силното влияние на социалистическата идеология, но това остава и за идните поколения – дотолкова, че творчеството му се чете само през така зададената призма.

Обект на изследване в настоящата статия е неизвестното за Л. Стоянов и за творческия му период от първите си публикации до около 1930 г. Целта е да се представят ранните му произведения, които притежават своя идеен център, различен от соцреализма, и изграждат своя символика, заимствана, напластявана и развивана под влияние на мистичните учения от първата половина на XX в. Основание за това дават както публикациите му, така и неогласени факти от биографията му. Творбите му разкриват множеството знаци, характерни за патетичния словоред на езотерична опитност, но употребени независимо и извънмистично. Събрани заедно, те пряко се съотнасят с масонската тематика, и то откъм нейната окултност. Непубликувани факти за битието му подкрепят тази хипотеза. Това всичко предполага нов прочит на ранния му период и различен поглед към жизнения опит на популярния иначе културен деятел от времето на социализма. Предмет на анализ са творби, поместени в стихосбирките „Видения на кръстопът“ (1914), „Меч и слово“ (1916), „Святая святых“ (1926), както и части от поемата „Боян Магесник“ (1929).

Дори самият творец заявява тези свои два вододела – за първия това става в предговора на „Видения на кръстопът“ (1914)¹, а за втория се разбира от неговите спомени и интервюта в по-късно време². Макар сам да твърди, че „истински завой към реализма си остава този разказ“³, голяма част от творбите му продължават да носят религиозно-мистичния заряд и открояват по специфичен начин неговата авторска нагласа и творческа реализация почти до 1930 г., по-специално до „Боян Магесник“ (1929).

Ранните му стихове от цикъла „Замръзнали цветя“, публикувани в сп. „Художник“ (бр. 8–9, 1905–1906 г.) са изцяло потопени в декадентско-символистична драматичност – пейзажът на късната есен се редува с мрачното състояние на лирическия субект. Есента, отлитащите жерави и самотната душа на лирическия герой се превръщат в лайтмотив на цикъла. Детайлите от стихотворните откъси наслагват или образи на природната картина, или настроения на лирическия субект. Първото и второто стихотворение разкриват драматизма чрез раздялата – сбогуването с есента е в унисон с раздялата с любимата. Този момент е видян като „кръстопът“, където се събират и разделят спомени и желания. В третата творба светът изцяло е потопен в трагично усещане за умиране – небето е „саван надгробен“. Докато в първата и втората част на цикъла лирическият герой се изяснява в Аз-форма, то в третата част е в неутралното 3 л., ед. ч. – „пътник“. Това създава усещането за всеобхватност на събитието – настъпила е смъртта, която властва

¹ Стоянов, Людмил. Видения на кръстопът: Елегии, песни, послания. София: печ. Гутенберг, 1914.

² Людмил Стоянов: Изследвания и статии за творчеството му. сб. по случай 70-год. на писателя. София: Изд. на БАН, 1961, с. 312–313.

³ „Милосърдието на Марса“ от 1923 г. – Бел. авт.

над вселената (свят, природа, човек). Следващите стихотворни части отново са в изповедна форма и дооформят драматизма на изживяването, но детайлите вече не са част от декора на природата, а състояния. Така последната седма част е своеобразен завършек на трагичното звучене с образа на замръзналите цветя. Всички тези компоненти от изграждането на цикъла са свидетелство за наличието на символистична поетика, която ще се изрази най-ярко в следващите творби.

През 1914 г. излиза първата му стихосбирка, „Видения на кръстопът“, и именно тя отбелязва преломът в художествено-символистическата образност за Стоянов спрямо по-ранния цикъл „Замръзнали цветя“. В предговора към изданието, реализирано от „Гутенберг“, е изрично подчертано, че „почти всичко, що съм писал преди годините 1909–1910 г., аз съм изоставил като свършено несполучено“⁴. Малка част от творбите са публикувани из периодичния печат преди това – предимно в „Художник“, „Съвременна илюстрация“, „Съвременна мисъл“, „Звено“, „Смях“, „Людосос“⁵ и др.

Някъде там, до 1914 г., той се запознава не само със символизма, но и с неговото мистично направление. Първи маркери за възможно приближаване до модерните за времето тайни учения дават творбите му. За да се провери тази хипотеза, необходимо бе да се потърсят документи и свидетелства за това. В началото търсенията в архивите не обещаваха много – те са добре „подредени“ и дисциплинирани: наличните материали в НА на БАН започват от 1946 г., а онова, което е преминало този праг и връща назад във времето, се свързва или с пределно еднозначна за социалистическата идеология фигура, или пък е творба, непротиворечаща на цензурата след 1945 г. Изключително трудно, но не невъзможно, се оказва издирването на документи, удостоверяващи неговата принадлежност и тежнения в посока на тайните учения, разпространявани в България през първата половина на XX в. Една от причините е приемането на псевдоним, различен от родното, но наподобяващ достоверно име. Така Георги Стоянов Златарев е по-трудно откриваем, а като се прибави фактът, че баща му известно време се подписва „Златев“, не само личното, но и фамилното име се изплъзват.

Сведения за принадлежността на Л. Стоянов към структури на масонското учение има в архивите на МВР⁶, където се съдържат множество имена на български интелектуалци. Името му се среща в протестно писмо⁷ от 1940 г. на група български интелектуалци масони, отправено до министър-председателя проф. Богдан Филов, с копие до председателя на Народното събрание Никола Логофетов, по повод подготвяното Допълнение на ЗЗН. След 1944 г., като председател на СБП, пише и подписва писмото от 10.XII.1946 г. с предложение за амнистия на проф. М. Арнаудов⁸ и, както се разбира от подробното изследване на Ем. Ив. Димитров,

⁴ Стоянов, Людмил. Видения..., с. VIII.

⁵ Людмил Стоянов. Пак там, с. 339.

⁶ Архив на МВР, VI, Л-719, с. 1–133.

⁷ Богданов, Иван. Синовете на вдовицата: Масонство и масони. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 1994, с. 123.

⁸ ЦДА, ф. № 264к, оп. 5, а.е. 100, л. 1.

дори е „посредник между засегнатите и властта“⁹. Тези три документа, както и познанствата, които изгражда, свидетелстват по различни пътища и в различно време, че творецът Л. Стоянов поставя по-високо от творческите изяви отношенията си с личности на своето време и не би било пресилено да се допусне, че има своите принципи, които не се подчиняват докрай на политическите конюнктурни, или може би – че успява да вплете своите принципи в идеологизирана одежда, което да възпроизведе необходимия краен резултат.

Че е запознат с особената символика и тайните на масонството индиректно потвърждение за това сведение са неговите творческо-приятелски кръгове, в които попада.

В периода между годините 1910 и 1930 няколко неща белязват неговия живот и намират израз в творчеството му. Участник е в Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война, а своите впечатления отразява в романа си „Холера“, публикуван едва 1935 г. След завръщането си от фронта известно време работи с Г. Милев върху списването на „Вezni“. През 1923 г. е един от основателите на театър „Студия“, съвместно с Исак Даниел, Д. Немиров, Т. Траянов¹⁰ и др., както и списва едноименното издание към драматическата школа заедно с проф. М. Арнаудов, Ем. Попдимитров и Т. Траянов. Това предопределя и трайния му интерес към драматическите форми, което намира израз както в неговите преводи, така и в самостоятелните му издания. В периода 1923–1924 г. се включва в литературна задруга „Хиперион“ – своеобразна платформа на българския следвоенен символизъм, където се публикуват множество текстове на мистична тематика (поезия, проза, критика). Заедно с Т. Траянов и Ив. Радославов организират списанието, като същевременно публикува и много свои творби. Като самостоятелни издания към „Хиперион“ излизат седем негови книжки: брошурата „Трагедия на живописца“ (1922), посветена на художника Борис Георгиев, литературно-биографичната книга „П. К. Яворов. Поет на любовта и на смъртта“ (1924), драмите „Аполон и Мидас“ (1923) и „Гибелта на Раковица“ (1924), поемите „Земя“ (1923), „Син човечески“ (1923) и „Томирис“ (1924). През 1924 г. участва в тържествата и организирането на сборник по случай 100-годишнината от смъртта на Байрон заедно с проф. М. Арнаудов, Ив. Грозев, Конст. Стефанов, Конст. Гълъбов и Т. Траянов¹¹. През 1928 г. става част от Обществото на драматичните писатели и театрални критици в България, заедно с Иван Грозев, Конст. Сагаев, Конст. Мутафов и др.¹² От изброените фигури в този абзац само Т. Траянов и Конст. Мутафов не са принадлежали към някое от мистичните учения през първата половина на XX в. М.

⁹ **Димитров**, Емил Ив. Вожд и филолог: Михаил Арнаудов през 1944–1954 г.: Докум. изследване. – В: *LiterNet*, 20.04.2004, № 4 (65). [онлайн]. [прегледан 30.07.2022]. <https://litenet.bg/publish2/eivdimitrov/vozhhd.htm#6>

¹⁰ **Стефанов**, Васил. Енциклопедия на българския театър: Актьори, режисьори, драматурзи, сценографи, композитори, педагози, хореографи, критици, театри, институции, печат. 2. прераб. и доп. изд. София: КК Труд, 1998, с. 464.

¹¹ **НА на БАН**, ф. № 58к, оп. 1, а.е. 1142, л. 15.

¹² **ЦДА**, ф. № 516к, оп. 1, а.е. 1976, л. 82.

Арnaudов е масон, Ив. Грозев – теософ и масон, К. Стефанов – теософ и масон, К. Гълъбов – масон, Конст. Сагаев – теософ и масон¹³. Или, по думите на Ж. Назърска, масонството е „обхванало до средата на XX в. почти целия мъжки политически и стопански елит“¹⁴.

От оскъдната информация не става ясно дали Л. Стоянов е бил деен член или е бил пасивен участник в масонското движение, но така или иначе се е чувствал съпричастен към обстановката, в която попада. По-важното е, че той е осъзнавал масонството като концепция и обмислено е използвал богатата символика на философско-религиозната му страна.

Тук се налага да се въведе едно уточнение – дали масонството е, или не е, мистично учение. По въпроса има различни хипотези, особено в съвремието. За първата половина на XX в. е характерна една двуделност – част от масоните приемат философско-религиозната основа на това учение, повлияно от немската литература¹⁵. Други пък се основават на теоретичните разработки за масонството¹⁶ и примиряват неговия мистичен характер с прагматичните схващания за обществено-културна идентичност и развитие¹⁷. И двете страни на тази монета приемат безспорно, че масонството има двойствен характер – социологически и философски, като се изразява чрез система от символи, които носят специфично означение и се употребяват в особена, специална поредност и съвкупност. Или, по думите на Вл. Левчев, това е „своеобразна морална система, завоалирана в алегии и илюстрирана със символи“¹⁸.

На това се базира подредбата на един масонски храм – в него всяко нещо има определено място, защото изразява символика, то не присъства само за себе си, а като част от цялото. Основните символики (велики светлини) на всеки масонски храм са Свещеното писание (Библията), пергелът и ъгломерът (прав ъгъл). Но Библията е част и от църковната утвар, а пергелът и триъгълникът могат да се видят във всяко чертожно бюро. Затова не сами по себе си, а в своята хармония и допълване те започват да означават нещо друго. В масонските подредби триъгълникът трябва да сочи на изток, където са изобразени слънцето и луната. Пергелът се насочва към вътрешността на храма, към трите колони. Те пък кореспондират с огрубения камък и длетото, а те, от своя страна, са свързани с двете входни колони. От друга гледна точка, подредени едно върху друго, основните символи (Библия, триъгълник и пергел) образуват двоен триъгълник с противоположни върхове, които кореспондират и с представи на други символични мистични уче-

¹³ Повече *вж.* **Азманова-Рударска**, Елена. Иван Грозев в българската литература: Социални, политически, исторически и религиозно-мистични контексти, полемики и диалози. София: Рива, 2018. 368 с.

¹⁴ **Назърска**, Жоржета. „Свещената планина“ в сакралната география на София: практики на езотерични общества през първата половина на XX век. – В: *Балкани*, 2020, № 9, с. 75.

¹⁵ **Недялков**, Александър. Идеология на свободното зидарство. – В: *Заря*, 1930, № 4–5, с. 3.

¹⁶ **Манолов**, д-р Христо. Масонство и мистицизъм. – В: *Зидарски преглед*, 1931, № 5–6.

¹⁷ **Петров**, Евстати. Идейно и практическо масонство. – В: *Зидарски преглед*, 1935, № 4–5.

¹⁸ **Левчев**, Владимир. Масонството: Митове и факти. София: Enthusiast, 2011, с. 14.

ния. Триъгълникът с вписаното в него око, стоящо над катедрата, свидетелства присъствието на Великия Архитект на Вселената – изображение, което се среща и в ортодоксалното християнство, където изразява мотивът „духовен зрак“. Освен че описват четирите посоки на света, знаците в един масонски храм разкриват в дълбочина идеята за израстване и усъвършенстване (шлифоване на грубия камък). Например сред трите колони, изразяващи мисъл, красота, съвършенство, се намира една по-малка, полу-колона, обработен, шлифован черен блок, който носи идеята за вечността, Сен Жермен и се свързва с планетата Сатурн. В астрологията Сатурн обозначава трудностите, които трябва да се преодолеят по пътя към израстването. За разбирането на тези символики на всеки новопосветен се дава списък с литература, която трябва да прочете. Усвояването на символите минава освен през ритуалността и през тяхното познавателно осмисляне.

По подобен начин масонството променя символиката на образите в литературата, като ги надгражда и разширява. Изображенията, цитатите, атрибутите, знаците и др. се свързват в голям ансамбъл на движение и растеж и дали те се разчитат мистично, или немистично, остава второстепенен въпрос. Мистичното тълкуване води към представата, че светът е скрит като цяло и познаваем за малцина, окултното е термин, означаващ проникването в същността на тези тайни. Езотеричното описва механизмите на проникване, усвояване – най-често наричани „опит“. Опитът може да бъде съзерцание, но и своеобразен транс, след който следват видения. Може да бъде и телепатия, съновидение, дори преместване на обекти (хора, вещи) в пространството. От друга страна, човекът е малка брънка от цялото човечество и от Космоса, който е единен и в хармония. Затова всички космически знаци са важна част от мистичните изживявания. Термините религиозно-мистично и философско-религиозно описват тълкуванията на тези представи – тайни (скрити), мистични, окултни и езотерични.

Стихосбирката „Видения на кръстопът“, както вече бе подчертано, събира най-добрите стихове, писани до войните, като повечето от тях се публикуват за първи път. Заглавието носи ясно послание и е характерно за периода. Поетическите „видения“ се основават на идеята за интуицията на Бергсон – един от „идеолозите“ за българските символисти. Творчеството е интуитивно, прогласява чрез философските си концепции френският мислител. Виденията са специфично състояние за онези масони, които приемат мистичния характер на учението. „Кръстопътни“ разкриват обаче значенията на емблематичните символи, защото се оказва, че Л. Стоянов ги употребява немасонски – творбите са посветени на любовта, а най-честите мотиви са природният пейзаж в унисон с изживяванията на героя и страданието на влюбения, като така изразява не толкова мистичното, а личното чрез ритуални знаци и символи.

В стихосбирката на Л. Стоянов интуицията приема метафизични и мистични измерения. Необходим компонент за интуитивното творчество е поетическото пророчество, а поетът е жрец. Композицията на книгата е строго издържана, като всеки елемент разкрива своеобразния път на лирическия герой. Или по-точно кръстопът, където се срещат ратиото и иреалното, позитивизмът и мистиката.

Състои се от пролог, 12 стихотворни цикъла и 4 епилога, всяка от частите описва някаква опитност. „Видения на кръстопът“ е посветена на Теодор Траянов „в знак на възхищение и сърдечна дружба“, както е уточнено в мотото. Следва стих от Лукреций, който откроява жреческата поза на поета и търсенето като взаимовръзка между природата и нещата. „Пролог“-ът е стихотворен „ключ“ към поетическият свят на виденията и ирационалното. Този ключ носи символиките на цветята, слънцето, нектара, които изразяват душата с неутолената страст, стихът от плам, а лирическият герой е оприличен на пилигрим. Всеки цикъл е симетрично изграден по една и съща схема: заглавие на цикъла – конкретизиране на жанра на творбите от цикъла – епиграф (мото, цитат), функциониращ като своеобразен код към творбите.

Първият цикъл има заглавие „Зарево“, творбите са определени като „елегии“, а мотото е пророчески думи от Давид. Вторият цикъл е „Сребърна приказка“, творбите са наречени „романтически албум“ и започва с цитат от Брюсов. Третият цикъл е „Любов заходяща“, творбите са „старинни естампи“ и е приложен цитат от Хермес Трисмегист. Четвъртият цикъл е „Седем песни за луната“, където са поместени „баллади“, а мотото – цитат от Шекспир. Петият цикъл е „Посвещение“, творбите са „станси“, мотото – цитат от Блок. Шестият цикъл е „Коринтски стълп“, творбите са „сонети и химни“, мотото – цитат от Т. Траянов. Седмият цикъл е „Нощно слънце“, творбите са определени като „amor beatam“, а мотото – цитат от Балмонт. Осмият цикъл е „Лазурни стъпала“, творбите са определени като „антологичен цикъл“, а мотото – от Хераклит Ефески. Деветият цикъл е „Изпитания“, творбите са „офорти“, мотото – цитат от Бодлер. Десетият цикъл е „Сянка“, творбите са характеризирани като „ad morte“, а мотото е цитат по Едгар По. Единадесетият цикъл е „Лесът и равнините“, творбите са наречени „песни на земята“, а мотото е цитат от Т. Траянов. Дванадесетият цикъл е „Изповеди“, творбите са „приветствия и послания“, а мотото е по В. Иванов. Епилозите са обособени в раздела „Последни завети“, а мотото е цитат по Вил де-Лил-Адан. Безспорно, всички те са под влияние на символизма, който като образна система приема в себе си безкраен набор от означения. Стихосбирката представлява своеобразно духовно пътуване на влюбения герой из сетивността и чувствеността. Той се самоидентифицира метонимично – разкрива своите „сърце“ и „душа“. Метонимичното очертаване на любимата е по-богато – очи, вежди, устни, коси, тя е „ангел“, „сирена“, „белонога“ и др. Чувствата, които най-често описват лирическият Аз, са разочарование, самота, душевно страдание. Природата щедро присъства във всеки стихотворен къс, като създава необходимия фон, декор, на който се разкриват изживяванията на героя. Но в същото време природата се превръща в част от художествената система и нейните белези създават дълбинните значения на вещите.

Основните символики, които се срещат във „Видения и съзерцания“, са свързани с голяма част от масонската образност, но са използвани и теософски, кабалистични и алхимични алегии чрез фигури, предмети, космически обекти, растителен свят, скъпоценни камъни и др. Те са посочени по-долу със своите тъл-

кувания, като тези значения са извлечени от „Речник на символите“ от Ж. Шевалие и А. Геербрант¹⁹.

Във „Видения на кръстопът“ се появява Хермес Трисмегист – мистичният учител, Трижди великия, когото голяма част от езотеричните общества почитат като първотворец, но и като симбиоза между гръцкия Хермес и египетския Тот. Друга фигура във „Видения на кръстопът“, свързана с езотериката, е тази на Заратустра – религиозен реформатор и един от предшествениците на гностицизма, християнството и исляма, като тук той е представен чрез Ницшеанската философска трактовка. Изключително влиятелна за всички мистични доктрини се оказва емблематичната книга „Откровение на Йоан“ или по-известна като „Апокалипсис“ – на практика единствената пророческа книга от Библията, а с това – и най-неканоничната, и най-мистичната. В стихосбирката се срещат и тримата вълхви – предсказателите на раждането на Христос, те са обединителната фигура в легенда, която твърди, че Заратустра се преражда в Хермес Трисмегист, а след това и в Христос.

В творбите си Л. Стоянов използва свещени предмети, които са свързани ритуално с горепосочените фигури. Това са скрижали, чаша с причастие, триножник, както и строителни символики – Коринтски стълб, кула, триумфална арка, стъпала, стожер, гранит, камък. Особено важен е Коринтският стълб, който е един от трите основни колони в масонския храм и изразява идеята за вечната сила на красотата. Стълбът разкрива отношенията между небето и земята, извисяването на човека към по-духовни нива. Камъкът е израз на устойчивост, равновесие, завършек, ъгълният камък в храма на Соломон е най-важният, той е най-горният, средният камък в свода, камъкът на завършека и символ на Христос, слязъл от небето. Кулата пресъздава мита за изкачването, връзката между небето и земята, но осъществявана на степени. Триножникът се свързва както с представата за тройката, така и с идеята за триъгълник, а е и образ на огъня и небето.

Калабистичните препратки във „Видения и съзерцания“ са цифрите три и седем. Три е универсално, основно число и изразява интелектуален и духовен ред в Бога, в космоса или в човека. Кабалата извежда закона за троичността – активната, междинната и пасивната страна на човешко проявление, където първата съответства на духа, втората на душата, а третата – на тялото. Седем пък е съвършенство, култ към Аполон, съвкупност на света в движение, в мистиката са познати седем състояния на материята и седем състояния на съзнанието.

Космическите обекти не само описват света и мястото на човека в него, но и обозначават всеки негов елемент с допълнителни значения. Тук се срещат Вселената, Луната и Слънцето, Сатурн, Стожар (съзвездие Плевяди), звезда/звезди. Луната изразява времето, което изтича, промените, които се случват в света на влюбения, в кабалата тя е царкинята, символ на женското начало. Сатурн символизира героя, носител на цивилизация, той е социализиращ елемент, за алхимиците той е оловото, едновременно край и начало, велик стимул на интелек-

¹⁹ Шевалие, Жан, Геербрант, Ален. Речник на символите: Митове, сънища, обичаи, ритуали, форми, фигури, цветове, числа и др. прев. [от фр.] Иво Христов и др. т. 1–2. София: ИК Петриков, 1995.

туалния, моралния и духовния живот. Той е противовес на светлата страна на Слънцето е първичната материя за алхимиците, символ на бащата и на мъжкото начало, Христос. Плеядите представляват малко съзвездие от седем звезди и така олицетворяват мъдри, красиви или знаменити лица. Звездата в масонски аспект произлиза от Питагоровата пентаграма, тя е символ на централната проява на светлината, на мистичния център. Очертана между екера и пергела, т.е. между Земята и Небето, тя изобразява възродения човек. Витлеемската звезда е своеобразна форма за отстъпка на зараждащата се църква пред астрологията.

Символиката на растителния свят (цветя и дървета) е богато заложен в стиховете на Стоянов – срещат се крин, лилия, хиацинт, кипариси, бреза, клен, палма, кедр, дъб. Брезата е своеобразен космичен стълб, подобно на дървото на живота. Кедрът е емблема на величието, благородството, силата и нетленното, кипарисът е дърво на живота, символ на безсмъртието, дъбът разкрива сила и мъдрост, а палмата освен че е знак на победата, извисяването, възраждането и безсмъртието, участва в Елевсинските мистерии и се свързва с масонската акация, като предизвестява Христовото възкресение. Кринът се съотнася с чистия живот, той е обещание за безсмъртие, може дори да означава Христос. Лилията е небесна чистота, хиацинтът (зюмбюлт) има хомоеротичен подтекст, но най-вече се свързва с идеята за трансформацията.

В стиховете са използвани и алхимичните представи за сребро, злато, бисер, елмаз, рубин, топаз. Среброто е луната, като пасивен женски символ е свързан с идеята за чистота, Божията мъдрост, златото се свързва със слънцето, небесната светлина, но и езотеричното познание. От първичната материя, чрез няколко пречиствания, се добива чистият философски камък, посредством който се получават сребро и злато, а в мистичен аспект изразяват съюза между розенкройцери и франкмасони. Рубинът е емблема на щастието, превъзхожда и най-ярките камъни, от него излизат лъчи като горящ камък. Той е един от камъните в портата на Йерусалим от „Апокалипсиса“. Бисерът, перлата е смятан за скъпоценен камък на лунната енергия, а от езотерична гледна точка е символ на скритото познание.

Към тази богата дотук образна символика биха могли да се причислят и фигури с подчертан ритуален и езотеричен характер – Исус, Архангел Михаил, ангели (серафими), жрец, рицари, страж, орач и сеятел. Не е без значение и пространството – душата на лирическия герой се лута между Ада (преизподня) и Рая (райски двери), а голяма част от неговите терзания са разкрити на фона на нощта. Че са употребени в езотеричен, мистичен и масонски знаков ред, си проличава и от съпътстващите ги епитети, метонимии, метафори и сравнения. Ето малка част от тях: „вечния заветен мост“, „безплътни сенки“, „предвечни воали“, „светъл предел“, „виделина нетленна“, „мрачна литургия“, „мир надзвезден“, „огнено море“, „път, насипан с тръне“, „всемирност“, „знаменосен пламък“, „препълнен потир“, „първа стража“, „горчив нектар“, „дух-сърце“, „надзвездни предели“, „небеса бездънни“, „лунен леден топаз“, „храсти надмогилни“, „птици чернокрили“, „Сатурн в мраковете таен трепет замрази“, „таен знак“, „кристална вода“, „магичен път“, „око в вечността“, „звезда в мраковете“, „свето причастие – чаша с призрачни

химери“, „огньовете – пурпурни, вечно-нови“, „сладостни мистерии“, „неведоми звуци и тайни завети“, „лъч неземно чист“. Всички те придават патетично-месианистично звучене на лиричното индивидуално преживяване на любовното страдание. Изведени извън своя контекст, би могло да се възприеме, че описват ритуални действия в социума, но тези художествени елементи са приспособени по един доста сполучлив начин да функционират в личното пространство на Аза.

През 1917 г. Л. Стоянов публикува втората си стихосбирка „Меч и слово“²⁰, която преплита този път мистични елементи с войнишките реминисценции от войните. Това са творби, различаващи се както в тематично, така и в идейно отношение от тези в първата стихосбирка, но и тук образната стилистика силно напомня тържествено-патетичния елемент на масонско-мистичните описвания на света.

Сборникът се състои от стихотворните цикли: „Кървави стъпки“, „Венец“, „Скиталчество“, „При морето“, „Клетви, химни и послания“. Те създават усещането за постепенно изминаване на трудния маршрут на войната. Тази стихосбирка е с посвещение – „На мъдрия воин, победителен мълчаливец, стражът на родината, посвещава сърцето си авторът“. А епиграфи отново са два цитата, и то пак от литература, припознавана и четена през мистически осмисляния – „Заратустра“ на Ницше и „Откровение на Йоан“ (от Библията). Цитатът от „Заратустра“ насочва към борбеност и победа: „Да бъде трудът ви борба и вашият мир – победа“. Цитатът от Апокалипсиса рисува картина на смърт и разруха. Така тези два епиграфа подчертават основната тематика – войната и смъртта.

Още в началните стихове се въвежда образът на войната откъм нейната разрушаваща сила („ярост стремителна“, „нейните страшни светкавици“), символизираща рано покосения човешки живот и безвъзвратно отминалото време на сънища и блянове – „Изгубена, мокра и кална, в нощта/ пианата есен ликува“. Създадена е една нова действителност, която носи белезите на рани, болка и страдание. „По пътища тъмни и сънни блата..“ – това е пространството, където пътува смъртта и нейният образ е едновременно и силно мистифициран, и реален до болка. Нейните „Кървави стъпки“ оставят следи по земята – пресъздадени са и усещанията по време на боя („Война“), и последвалата мрачна картина на погребални обреди („Псалом на земята“, „Последен марш“), и смъртта в най-страшния си образ („Сеятел“), и цветята на гроба на убития („Цветя“), и вечната игра на Живота и Смъртта („Прилив“), и персонализираното присъствие на смъртта („Ангел на смъртта“). Идеята за смъртта е разработена в няколко посоки – пространствено (пейзажна обстановка), образно („Ангел на смъртта“, „Балада на гарваните“, „Майка“), ситуационно (настъпването, псалом, траурен марш).

Мистичните настроения са предадени чрез образи от различни религиозно-митологични явявания (източни, предхристиянски и християнски), изразени и фигуративно – Ормузд (Ахура Мазда, бог на доброто начало), Азраил (Архангел

²⁰ Стоянов, Людмил. Меч и слово: Героични песни за България 1915–1916. София: печ. Напред, 1917. 106 с.

Михаил), Антихрист, Арион, и пространствено – Сennaар (Вавилон), Влахерна, Валхала.

По подобен начин са изградени и следващите поетични цикли. „Венец“ започва с цитат от Апокалипсиса, който се съотнася отново към въпроса за антитетичната напрегнатост между Живота и Смъртта. Тук са включени творби, експлициращи различни аспекти от знанието и образа на родината. Стихотворения като „Към моя народ“, „Трите морета“, „Балканът“ и „Моя страна“ конкретизират картата на родното пространство чрез емблематични топоси. Друга част от творбите акцентират на емблематични образи от българската история – на владетелите Борис, Йоан Владимир, Йоан Шишман, или фигури-емблеми на защитата на родината – „Старите пълководци“, „Ослепените войници“ и др. Третият цикъл „Скиталчество“ отново ситуира образа на лирическия герой в реалността на войната. Такова редуване на митологични и реални картини, на мистично и реално усещане се случва и в следващите цикли – докато „При морето“ представя фантазията свят, то „Песни“ отново приземява поетическото настроение към конкретни символи-ки от българската история.

Последният цикъл „Клетви, химни и послания“ предлага различен поглед към проблематизирането на войната и нейната символика, нейния прочит през възприятието за Чуждия. Такива послания са „Към сръбския народ“, „Към синовете на Рейн“, „Русия“. Както и силно индивидуализирани творби – „Албион“, „Слънцепоклонник“ (на Димчо Дебелянов), „Николай Райнову“. Така този поетичен комплекс от конкретни образи е вплетен в символистични послания. Тези шест творби също са обединени от идеята за покрусата и разочарованието. „Слънцепоклонник“ е посветено на Д. Дебелянов, а „Николай Райнову“ – на модерния мистично-митологичен автор на „Богомилски легенди“.

Приятелството между Л. Стоянов и Дебелянов се формира още около 1910 г., когато съставителят на първата „Българска антология. Нашата поезия от Вазов насам“ включва младия поет с 14 творби. Израз на това е и последвалата книга за Дебеляновото творчество, която Л. Стоянов издава след войните²¹. „Слънцепоклонник“ започва с усещането за отхвърленост и мрачно предопределение – „Аз съм низвергнат, рече той веднъж“. Споделянето изразява близостта между лирически герой и лирически говорител. Вплетени са представите за изток като животворна сила („от изток чакам ... златен дъжд“), а изгарянето е потапяне изцяло в небесната светлина („горя на слънцето в възторга безначален“) и узнаването на ръба на човешкото съществуване като процес на проникване в мистичните светове („Блажен, кой ... неумолимостта на вечното светило/ ... е узнал при прага на смъртта“). В творбата са вплетени и специфични изрази и символи от Дебеляновата поезия, които придават изповедност и съкровеност – „простира черна нощ крило“, „скрити вопли“ и др.

„Николай Райнову“ е последно за цикъла и го „затваря“, като придава тържествено молитвено звучене. Неслучайно е избран акростих, познат най-вече от

²¹ **Стоянов**, Людмил. Димчо Дебелянов: Поет на жизнения подвиг: Спомени и впечатления. София: печ. Право, 1926. 64 с.

„Азбучна молитва“ и превърнал се чрез нея в символен модел на българската литература за славослов, съчетан с молитвен патос. Акростихът препраща и към средновековната литература – един пиетет, който изразява дълбокото разбиране на Райновия свят. Творбата е сонет и тази двойна импрегнираност на жанрови конвенции дисциплинира стиховата организация и придава, от една страна, композиционен завършек на книгата, а от друга – се отваря към целия сборник и кореспондира с идейните внушения за войната, пречупена през личното случване и личното изживяване. Лирическият герой търси връзката между земното и небесното, смъртното и вечното и надмогването на идеята за нетленния човешки дух, стремящ се към съвършенство. Финалните стихове на творбата открояват тези „послания“ – „В грядущето вървиш към царствена Голгота,/ убил в сърце скръбта на земната награда!“. Освен представата за оцеляването и пребъждането на националната идея, тук присъства и идеята за саможертвата в името на бъдещето. Така ритуалното слово приема трансформации и в посока на себеотрицанието, което поставя лирическия Аз в позицията на своеобразна връзка между емпиричното настояще и идеализираното бъдеще.

Тези посвещения в творчеството на Л. Стоянов очертават една невидима на пръв поглед нишка по степен на усвояване на кодовете на родното: Н. Райнов – Д. Дебелянов – Л. Стоянов – Т. Траянов. И четиримата разработват специфични мотиви за българската литература, но и търсят измеренията на проблематичното. Лирическият Аз в творбите им изповядва не само търсенето на модерните поети, но и промяната във възприемането им на света – нов, неподдаващ се на рационалните измерения преди войната, свят, саморазкриващ се чрез мистичната саможертва и духовното съвършенство.

Знаци на мистичното са вложени и в друга стихосбирка на Л. Стоянов – „Святая святых“ (1926)²². Известна като „Лиричен молитвеник“, стихосбирката предлага ансамбъл от образи, които се обединяват от идеята за светостта. Тук молитвеното слово присъства и на макротекстово ниво (заглавието на сборника), и на микротекстово ниво (самата творба, изграждаща цикъла), като молитвени кодове се откриват и вътре в някои от творбите, и като самостоятелни текстове. „Молитва“ е позиционирана към края на стихосбирката – от общо 40-те стихотворения тя е 37-ма. Всички творби в сборника разкриват ритуално слово, ритуална реч, ритуален жест или полисемантичен образ, свързан с митологични първообрази. Стихосбирката няма композиция на мистичен посвещенски ритуал, каквито са „Видения и съзерцания“ на Ив. Грозев, „Сънят на любовта“ на Ем. Попдимитров или „Песен на песните“ на Т. Траянов. Въпреки това, произведенията изразяват втори пласт на значения, не само поради митологическата си натовареност, но и поради леко архаизирания език и стил.

След „Молитва“ творбите сякаш отварят своеобразна врата към таен свят – „Алелуя“ е възглас, изразяващ хвалебство, славослов, възхвала. Следваща е „Скрижали“, която пресъздава мита за заветното слово. Предпоследна е „Възврѣ-

²² Стоянов, Людмил. Святая святых: Лиричен молитвеник. 1919–1923. София: Факел, 1926. 64 с.

щане“, която разкрива образа на пътника, завръщащ се в родната земя и съдържа скрита препратка към библейската притча за блудния син. Последната творба „Притвор“ не просто представя едно пространство от църковния храм, а изразява двойствеността на ситуацията през погледа на човека („оглашен“), стоящ в това „междинно“ пространство – между света и храма, между мирското и свещеното, между обикновеното и тържественото, между ежедневно и ритуалното, между профанното и посвещението. Така „Молитва“ е не в смисъл на „молба“, а на „зов“, тържествено ритуално слово, изричано в ситуация на самовглъбяване. Тя е повече размисъл, отколкото диалог, където търсената връзка е между света на доброто и на злото. Обръщението е към Яма – според йога това е първият стълб, който изгражда универсалните морални примери, буквално означава „юзда“ или „повод“. Така световите на християнството и на източната философия се събират в едно пространство, за да изразят по-ясно намеренията на „молителя“. А неговият зов звучи повече като заклинание – липсват славослова, специфичните изрази-формули за една молитва, от тях е оцеляло само обръщението, нещо характерно и за клетвата. Специфични анафорични форми („тези, що“), наподобяващи Ботевия стих в „Моята молитва“, въвеждат образите на деморализираното общество, а лирическият Аз се оказва своеобразен обвинител, който изисква не пощада, а наказание:

*Нека, подобно трева,
стигнат ги, властни и силни,
твоите, о, Яма, обилни
гръмоподобни слова!*

Но едновременно с това се активира и прошката – като част от заклинателния дискурс, прошката е възможността да бъдеш добър пред себе си заради самия себе си. Едно по-внимателно вглеждане в класическата форма на молитвата „Отче наш“ разкрива точно това – възможността да се прости, както и молещият се също да даде опрощение („прости ни дълговете, както и ние ги прощаваме на нашите длъжници“). Според религиозно-мистичното в какъвто контекст се оказва творбата, отношението към прошката е вид трансформация, прераждане и преминаване към по-висше съзнание. Така Аза едновременно изразява своята промяна и търси трансформацията на общността, което го обвързва със социални регулативни функции.

Трите стихосбирки „Видения на кръстопът“, „Меч и слово“ и „Святая святих“ носят силен заряд на окултни видения и вчувствания. Че посочените дотук символни образи и художествени елементи са мислени от Л. Стоянов в мистична поредност, свидетелства едно писмо на поета до Ем. Попдимитров. То уточнява заглавието на сказки, държани от Л. Стоянов, които съвпадат по тематика с посочените вече мистични присъствия в поезията му. Ето писмото:

1923 г.

Драги Емануиле,

Съобщии, моля те, ще можеш ли да дойдеш за 21 т.м. Вместо теб онзи ден говори Ив. Грозев за „Фауст“ – великолепно. Нареди, от своя страна, за мен три беседи в Кюстендил между 21–28 т.м. (по възможност вторник, сряда и четвъртък) на следните теми: „Между изток и запад“ (за кризата в съвременната култура); 2. Пенчо Славейков и 3. Апостол Павел. Пиши ми и за това. Съобщии също какво точно ще дадеш през втората година, за да се обяви: поне една поема или пиеса, поне една статия и преводи от френски (Метерлинк, Бодлер, Верхарн и пр.). С това побързай, за да могат поканите да се отпечатаат навреме. През втората година ще може да се плаща хонорар.

Твой Людмил²³

Специално внимание заслужава и образът на ап. Павел – една от библейските фигури, която се цитира изключително много от мистиците. Хипотезата за павликяните като последователи на ап. Павел ги представя като разпространители на дуалистически идеи на Балканите и естествени предшественици на богомилското учение. А тази българска еретическа доктрина е възприемана като първооснова на всички мистични учения у нас, включително и масонството. Освен общоизвестните ересиарси поп Богомил и Василий Врач, третата фигура, облечена в изключителна доза мистицизъм и за Средновековието, и за религиозно-мистичните учения от първата половина на XX в., е на Боян Магьосник.

Поемата на Л. Стоянов „Боян Магесник. Житие“²⁴ (1928) като че ли затваря цикъла от творби, изпълнени с индивидуални тежнения към мистичното посредством символистично-неоромантични експликации. Мистичният образ на Боян Магьосника е решаващ за изобретяването на теорията, че българите са с революционен принос в историята на Европа още от X в. В творчеството на Л. Стоянов той е свързан с превъплъщенията от силно вярващ в ортодоксалното християнство към конструиране на еретическото учение като етап на духовно израстване. В началото той е „самоотлъчен доброволен схимник“ и „благочестив монах“. Подложен на изкушенията на Асмодей – изразител на злото, Боян Магьосника устоява и продължава да бъде „свят и благочестив“. Тогава Асмодей се преобразява в жена, успява да го измами и след прегрешението Боян става „невидим“, дава клетва („свят обет“), че ще отвърне на действията на Асмодей. Усамотява се „в таен скит,/ сред стари книги,/ реторти, циркули и карти/ сред жидкости и минерали“. След като успява да проникне в тайните, излиза и започва да проповядва, става лечител, а хората го наричат „магесник“. Трансформацията му преминава бързо към негативни определения – „странник,/ безумен може би, но смел“. Борбата му с Асмодей обаче не е доведена до своя край, Боян Магьосника на Л. Стоянов е обречен на вечно скитане и вечна борба със злото. В тази поема са пре-

²³ ЦДА, ф. 123к, оп. 1, а.е. 97, л. 41.

²⁴ Стоянов, Людмил. Боян Магесник: Житие. София: Факел, 1929. 31 с.

създадени схващанията на т.нар. крайни богомили, според които борбата между доброто и злото е вечна. Именно тази идея – за вечно съществуващия Асмодей, но и за непрекъснато съпротивляващия се Боян Мага – са заложи в мистичните интерпретации на тайните учения от първата половина на XX в.

Именно през мистичното Л. Стоянов засвидетелства и друга тема в творчеството си – темата за родното. Реактуализирана от движението „Българско родно изкуство“, Л. Стоянов я открива за себе си както в сюжети от Средновековието (не само поемата „Боян Магесник“, но и творби от „Меч и слово“), така и във възраждане на първичното, предхристиянското, архаичното – затова и толкова често започват да се наслагват в заглавията словоформи с представката *пра-*: „прамай-ка“, „прародина“, праобрази. Преплитайки тези две теми, Л. Стоянов се движи по най-съществените сюжети за мистиците от този период – любовта към родината и мистичните преживявания по Пътя към Просветлението.

Като се имат предвид тези особености в ранната поезия на Л. Стоянов, не е чудно, че във времето на соцреализма той се дистанцира от нея. Разбира се, не само промяната след 1944 г. е причина поетът да промени своите творчески мотиви и образност. Неговото отдалечаване вероятно се дължи и на конфликт между него и главния редактор на „Хиперион“, д-р Иван Радославов. И това е само един от поводите. В основата на този и други отдалечавания, конфликти и разриви е движението на идеите в полето на литературността и силното олевяване, което се забелязва още през 20-те години на XX в.

Емилиян Станев и Ернест Ренан

РАДКА ПЕНЧЕВА

Emiliyan Stanev and Ernest Renan

Radka Pencheva

Summary

The emphases of the writer Emiliyan Stanev are traced in the second volume of item 2. *The Apostles* by Ernest Renan. A comparison is made of Stanev's use of these quotes when he created his later works. Renan's reading of the biblical texts – critical, resting on the sources, done with great erudition – was necessary for him. The Perception of Faith by Em. Stanev is more in the spirit of Gnostic teachings, critical, polemical.

Key-words: Emiliyan Stanev, Ernest Renan.

Интересът на Емилиян Станев към евангелските и библейските текстове е несъмнен. Особено що се отнася до Възкресението, Апокалипсиса, словото – Бог и т.н. Още през 40-те години на XX в., т.е. в зората на творческото си дарование, той замисля да напише творба за живота на Исус Христос, което се вижда от запазен план от 1942 г., отнасящ се до нея, в архива му. Вероятно промените в социално-политическата система на България след 1944 г., както и вътрешната му автоцензура, са му попречили да осъществи този замисъл, залежал в запазените бележки. Плод на тези му занимания и интереси са новелата „Лазар и Исус“, както и отделни отгласи в романите му „Иван Кондарев“, „Легенда за Сибин, преславския княз“, „Антихрист“, „Тихик и Назарий“.

Какво от коментарите на библейските текстове той ползва – това ще е темата на настоящето изследване. То ще се базира изключително на авторовите отбелязвания и подчертавания в книгата на Ернест Ренан „Апостолите“ от личната библиотека на писателя. Където е възможно, ще се опитаме да дадем и нашите тълкувания към отбелязаните пасажии в нея.

„Апостолите“ е една от най-интересните книги в библиотеката на Ем. Станев. Написана е от големия френски историк и философ Ернест Ренан (1823–1892).

Какво знаем за него?

Автор е на голямото изследване „История на ранното християнство“ в 7 тома: т. 1. „Животът на Исус“, т. 2. „Апостолите“, т. 3. „Свети Павел“, т. 4. „Антихрист“, т. 5. „Евангелията и второто поколение на християнството“, т. 6. „Християнската църква“ и т. 7. „Марк Аврелий“. Започнал следването си в Парижката семинария, той я напуска през 1845 г., защото вярата му е разколебана и продължава образованието си в Сорбоната. През 1848 г. написва книгата „Бъдещето на науката“,

в която излага вярата си в науката. Негови са думите: „Науката е религия... само науката е способна да разреши всички проблеми и с времето тя ще замени религията“. През 1850 г. е назначен за библиотекар в Националната библиотека, а през 1860 г. оглавява археологическа експедиция в Палестина. Ренан е един от най-авторитетните за времето си специалисти по източни езици и история на религиите. През 1852 г. защитава докторска дисертация на тема „Авероес и авероизма“. В многотомната си „История на ранното християнство“ той е на позициите на рационализма, особено в първия том – „Животът на Исус“ (1863), коментирайки чудесата, сторени от Исус. С тази книга той предизвиква не само скандал сред френските католици, но и истинска международна дискусия. Книгата се превръща в бестселър. В нея християнството е очистено от всичките си свръхестествени капани и Исус е представен като „уникална личност“. Тя е най-обсъжданата книга на своето време. Отзвукът ѝ върху общественото мнение е огромен и една от личностите, на които оказва най-голямо влияние е Алберт Швайцер. Ренан не е особено благосклонен към апостол Павел (1869). Той не скрива пренебрежителното си отношение към него, изразява чувството си на възмущение и го упреква за отклоняването на християнството от кроткото и човечно учение на Исус.

През 1862 г. Ренан е назначен за професор по еврейски език в Колеж дьо Франс, но след година е уволнен заради възгледите си, смятани за еретически. След падането от власт на Наполеон III отново заема катедрата по еврейски език (1871).

Към края на живота си Ренан вече не е така оптимистично настроен по въпроса за мястото и ролята на науката в решаването на всички световни проблеми и този скептицизъм личи във философските му фрагменти. Сам вострастен във филологията и историята, Ренан влага в „История на ранното християнство“ неоспорима ерудиция, която го прави сравним в постиженията си с тези на Тюбингенската и Хайделбергската школа, от които и сам се възхищава. В студията си „Критическите истории на Исус“, той откроява две течения: рационалисти (Айххорн и Паулус, които дават на чудесата естествени обяснения) и радетелите на сравнителната митология като Кройцер, които обновяват познанието за древногръцката и древноримската античност и подбуждат изследователите да тълкуват дори Новия завет в светлината на митологията. С творбата си¹ Ренан показва, че и рационалистите, и немските митолози са всъщност теолози, които противопоставят една на друга различни херменевтични системи.

Ренан изгражда едно изследване, критично и следващо източниците. Сам казва в книгата си „Бъдещето на науката“ как трябва да се изгради то:

„За да напишеш историята на една религия, трябва първо да си я изповядвал, иначе не би могло да се разбере с какво тя те е обайвала и удовлетворявала човешкото съзнание; второ, – вече да не ѝ вярваш абсолютно, защото абсолютната вяра е несъвместима с достоверната история. Любовете обаче се запазва и без вяра“.²

¹ Вж. **Ренан**, Ернест. Животът на Исус. прев. от фр. Марина Нитова. София: Нар. култура, 1992, с. 8. По това изд. са и следващите ни посочвания.

² **Пак там**, с. 9.

В изследването си Ренан приема четирите Евангелия като „сериозни документи“, в които легендарното се преплита с реалното. Той е от този тип историци, които днес определяме като романтици, които придават „звучност на мълчанието в историята“.³ Според него историята изисква непрестанно тълкуване, а не просто тълкуване на голите факти. Нему принадлежи и фразата: „Талантът на историка е да изгради достоверно цяло въз основа на черти, които са достоверни само отчасти“.⁴ В повечето случаи подобен метод е опасен, понякога ползващият увеличава признаците на съмнение, защото трябва всяка хипотеза да се коментира поотделно, без да може да се спре на никоя от хипотезите и във всеки от случаите да определя дела на сигурното, на вероятното и на безброя от възможности. Ренан ползва и аналогите, когато писмените свидетелства не говорят достатъчно. Ученик в историята на Огюстен дьо Тиери, за Ренан „историята не е проучване, за което са достатъчни спокоен дух и трудови навици; тя се докосва до най-гълбинните проблеми на човешкото битие, нужен ѝ е цялостен човек с всичките му страсти. При нея душата е тъй важна, както при една поема, при едно произведение на изкуството, и тя трябва да отразява индивидуалността на писателя“.⁵

Изложените възгледи за историята и за начина на реконструкция на миналото попадат на Емилиян Станев и той ги споделя почти изцяло. Нещо повече, той има почти същото отношение към историята, видно от статията му „Възстановете Двореца и Патриаршията!“, макар че е по-умерен. Този текст е всъщност обръщението му към българския народ за възстановяването на старините във ВеликоТърново. Ето и части от него: „Друг много важен въпрос е въпросът за паметниците и реставрацията. Аз изцяло поддържам мнението на хората от народа, които казват: „Възстановете Двореца и Патриаршията, не ни интересува дали ще бъдат автентични или не, защото никога няма да узнаем какви са били в действителност“. Никой от нас не е виждал Отец Паисий, понеже този велик българин никога не се е фотографирал, нито пък е рисуван от някого. Обаче ние приемаме образа, създаден от художника, тъй като това е наша висша потребност. Ако археолози и историци искат да консервират жалките руини, да ги измерват надлъж и нашир и да мъдруват в очакване дано се открие някаква скица, рисунка или описание, та тогава, след като изпишат два тона хартия, след век и половина, ни разрешат да възстановяваме, ние искаме да видим величието на Търновград сега, то да вдъхновява и възпитава децата ни, защото без такива паметници българинът няма да повярва в гения на своя народ и мъчно може да внуши на синовете си какво е бил и какъв трябва да бъде. Историята, казва Юго, не е наука, тя е поема! Народът иска да види възстановен Царевец, доколкото това е възможно, за да не го гложде незадоволеното въображение – това е негова духовна жажда и не бива тъкмо сега, когато интересът му към миналото се разгаря, да я гасим. Щели да ни се смеят учените – нека ни се смеят! Ние пък ще се смеем на тях, ако нямат въображение... Пък и работата не е чак толкова мистериозна, все има откъде да вземем основните

³ Пак там, с. 11.

⁴ Пак там, с. 11.

⁵ Пак там, с. 12–13.

архитектурни форми на някогашния Дворец или Патриаршия – стига да имаме вдъхновение, находчивост и достатъчно въображение“.⁶

През 40-те години на XX в., когато Ем.Станев замисля творба за живота на Исус, у нас са преведени само 2 тома от изследването на Ренан: „Животът на Исуса“⁷ и „Марк Аврелий и краят на древният мир“.⁸ Но в Русия вече е издадено цялото изследване на Ренан в 7 тома. Нещо повече – от 1860 г. той е избран за чуждестранен член-кореспондент на Петербургската академия на науките. Именно това руско издание на т. 2. „Апостолите“ от Ренан Емилиян Станев ползва за творческия си замисъл. То се намира в личната му библиотека, с неговите отбелязвания на ръка по него под Инв. № 16/1990 г. Именно по него ще се опитаме да коментираме подчертаните пасажки, както и да преведем отбелязаните абзаци. Ще следваме текста на Е. Ренан последователно, по глави. След превода ще следва коментар.

Глава I. Възникване на вярата във възкресението на Исус. Явления в Йерусалим

Стр. 39

„Вярата в безсмъртието на душата, станала под влияние на гръцката философия една от основните догми на християнството, примирява лесно вярващите с мисълта за неизбежността на смъртта. Според това вярване разрушаването на тялото само освобождава душата от стесняващите я окови, без които тя прекрасно може да съществува. Но такава теория, предполагаща съществуването в човека на две начала, била непонятна за евреите. Царството Божие, царството на духа, според техните представи се състояло в пълно преобразование на света, в унищожаването на смъртта. (1-то послание към Солуняните, IV, 12 и сл.; 1-то послание към Коринтяните, цялата XV гл.; Апокалипсис, XX–XXII.)

Предположението, че смъртта може да се окаже по-силна от Исус, от Исус, който само за това е дошъл на земята, за да победи господството на смъртта, им се струвало просто нелепо. Нали преди това само мисълта за възможните му страдания възмущавала душите им. (Матей, XVI, 21 и сл.; Марко, VIII, 31 и сл.) И сега им оставал такъв избор: или безнадежно отчаяние, или смело до дързост обяснение на факта на смъртта Му. Всеки проникателен човек още в събота можел да предскаже, че Исус ще възкръсне. И малката християнска община на този ден сторила истинско чудо: тя възкресила Исус в сърцето си, преизпълнена от любов към него. Членовете ѝ решили, че той не може да умре. И любовта на тези страстни души се оказала по-силна от смъртта. (Йосиф, „Ant.“, XVIII, III, 3.) Страстта е изобщо заразителна; като факел тя запалва сходни чувства, които по-късно предизвикват пожар. Разбираемо е, че в известен смисъл, Исус вече е възкръснал

⁶ Станев, Емилиян. Възстановете Двореца и Патриаршията! – В: *Пулс*, бр. 21, 15.X.1968, с. 9–10.

⁷ 1. изд. прев. от рус. Шумен: печ. Искра, 1893; 2. изд. София: Т. Ф. Чипев, 1893.

⁸ Прев. от фр. Кирил Христов. Пловдив, 1898.

на този ден. В този момент бил достатъчен и най-дребния факт на изчезването на тялото от гроба, за да се наложи догмата с възкресението за вечни времена.“

Коментар:

Пасажът е във връзка с догмата на възкресението и влиянието на елинизма за утвърждаването на тази догма в противовес на еврейското неверие. За юдаите страданието и смъртта, а и възкресението на Иисус са безсмислени. За тях той не е очакваният Месия.

Стр. 39–40

„Жените от Галилея още в петък вечер преместили тялото на Иисус, в неделя на разсъмване дошли при пещерата, където Го положили временно. Те били: Мария Магдалена, Мария Йаковова, Саломея, Йоана, жената на Кузи и др. Те дошли по всяка вероятност поотделно, защото, от една страна, според свидетелствата на трите синоптически Евангелия, при гроба дошли няколко жени (Йоан, XX, 2. Тук се посочва, че Мария не е сама през цялото време), а от друга, от двете най-правдиви повествования (Йоан, XX, 1 и сл. и Марко, XVI, 9 и сл.), с които разполагаме, разбираме, че до това събитие се докосва само Мария Магдалина. При всички случаи, в този тържествен миг, тя изиграва огромна роля. Тук трябва да проследим всяка нейна стъпка, тъй като самата тя в известна степен, спасява цялото създаване на християнството и нейното свидетелство решава бъдещето му.“

Коментар:

Пасажът е във връзка с ролята на жената в създаването и реабилитацията на една екстраординарност. Самото преобразяване на Мария, грешницата от Магдала, в ученичка на Иисус е основа на догмата за духовното преображение като предикат на последвалото възкресение Христово. Вероятна е и идеята за интуитивността на женското като пророчество, както и реализация на максимата „Жена ще спаси света“.

Стр. 40

„Да припомним и това, че пещерите-гробници обикновено представляват ниско помещение, изсечено в стените и с вертикални отвори. Входът се затрупва с тежък камък, закриващ плътно самия отвор. Такава гробница не се заключвала: могилата се пазела от крадци и осквернители или с помощта на механическо приспособление, или с общите усилия на няколко души. Всички предания са еднородни, че входът на гробницата на Иисус бил затрупан в петък вечерта.

Когато в неделя Мария Магдалена отишла, камъкът не бил на мястото си. Гробницата била отворена. Тялото изчезнало. В главата ѝ нямало още мисъл за възкресение. Тиха печал изпълвала душата ѝ; измъчвало я желанието да отдаде последна почест на тялото на своя божествен другар. Затова първите чувства, обхванали я при вида на пустата гробница, били удивление и печал. Изчезването на скъпия покойник я лишавало от последната радост, която тя така очаквала. Ръцете ѝ никога повече не ще Го докоснат!... Какво са сторили с него?... Помислила си за обругаване на тялото и се възмутила. Може би тутакси я осенил проблясък на на-

дежда. Без да губи нито минута тя побягнала към къщи, където в това време били Петър и Йоан. „Тялото на Учителя е изнесено от гроба“, възкликнала тя, и „Ние не знаем къде са Го положили“.

Двамата ученика се забързали към гробницата. Йоан, като по-млад, дотичал първи. Навел се и погледнал в пещерата. Мария била права. Могилата била пуста. Завивките, в които тялото било загърнато при погребението, били нахвърляни напосоки. Появил се и Петър. Влезли в пещерата, разгледали завивките, мислейки, разбира се, че ще намерят следи от кръв, и тутакси забелязали, че платното, покриващо главата на Учителя, лежи отделно, в ъгъла на пещерата. Петър и Йоан излезли, дълбоко развълнувани. Макар и да не били произнесли още сакралните думи „Той възкресе!“, мисълта за за това вече се била родила и сложила началото на най-съществената догма на християнството.“

Коментар:

Подчертаният пасаж се отнася за първия свидетел на възкресението. В християнската книжнина съществуват две мнения по въпроса: 1. Наложено от св. Павел в Посланието към Коринтяните: св. Петър е първият свидетел на възкресението. 2. Наложено от св. Йоан в Евангелието: Мария от Магдала е първият свидетел; това евангелие утвърждава догмата за недокосваемостта на възкръсналия Христос: „Не ме докосвай, Мария!“.

Очевидно известните на раннохристиянските автори и историци на Църквата борби между двата лагера сред апостолите – този на св. Петър и този на св. Йоан – са основен фактор за различните тълкувания на възкресението и кой е първия му свидетел: Мария Магдалина или св. Петър. Тези тълкувания оформят две линии: институционална (ритуална) – св. Петър; и екстазно-мистична (гностична) – Мария Магдалина и св. Йоан.

Стр. 42

„Мария е сама пред гробницата:

Женското ѝ сърце ѝ подсказва само едно желание: да докосне още веднъж скъпото тяло. Изведнъж усетила изотзад лек полъх. Видяла някакъв човек. Отначало го приела за градинаря: „О!, възкликнала тя, „Ако ти си го отнесъл, кажи къде; ще отида да го взема“. Вместо отговор, чула името си: „Мария!“. Познатият глас я накара да потрепне. Това бил гласът на Исус. „Учителю!“, възкликнала и поискала да го докосне. Инстинктивно се хвърлила към него и пожелала да целуне нозете му. Видението тихо се отстранило. „Не ме докосвай“, казало то и лека-полека се разсеяло и изчезнало. Но любовта вече извършила чудото. Мария направила това, което не било по силите на Симон-Петър: от пустата гробница изтръгнала живот, чула живото проникновено слово. Не било нужно повече да си блъска главата, нито да прави догадки. Чула Го и Го видяла. Фактът на възкресението имал оттук нататък своя истински очевиден.“

Следва разказ на Ренан как Мария се връща в града и разказва на учениците за видението си, дало им повод да я помислят за жена с разстроен ум. Петър и Йоан също разказали това, което видели. Същото видели и други ученици, отишли до

гробницата. Всички те били убедени, че Иисус е възкръснал. Наистина, някои се съмнявали във възкресението, но вярата на Мария, Петър и Йоан убедила и останалите. Емилиян Станев е подчертал следния пасаж:

„Впоследствие този епизод получил наименованието „Явлението на Петър.“ Така, например, вече Павел, неспоменавайки изобщо името на Мария, започнал да говори, че съдбата предоставила тази висока чест на Петър – да види пръв възкръсналия Иисус. Но съобщението на Павел не е съвсем точно. Петър видял само пустата гробница и разхвърляните погребални одежди. Само Мария с любящото си сърце могла да види призрака на любимия си Учител.

Коментар:

Този текст е твърде интересен от гледна точка за тезата на християнството като учение за любовта. Тя най-вероятно се утвърждава вследствие на Марииното свидетелство. Без любовта и чудото на възкресението изглежда невъзможно. Мъжкото рационално съзнание не е в състояние да произведе чудо.

Стр. 43

„И така, честта за създаването на Легендата за възкресението принадлежи изцяло на Мария Магдалина. На нея също принадлежи главната, след Иисус, роля в полагането основите на християнството. До ден днешен над света се носи призракът, създаден от нежното сърце на Магдалина. Магдалина – тази царица и патрон на всички идеалисти, била убедена в реалността на своята фантазия и чрез силата на екзалтираната си натура, предала своето убеждение и на другите хора. Великото откровение: „Иисус възкресе!“ станало крайъгълен камък на религията по света. Прочее, разумът е безсилен! На мястото на хладните разсъждения – вяра и любов! Щом мъдростта не може да утеши нещастния човешки род, излъган от съдбата, то нека това да стори безумието! И къде е този мъдрец, дал на света толкова радост, колкото му е дала обърканата Мария Магдалина!

По това време, другите жени, също били при гробницата, разпространявали най-противоречиви слухове. Те не видели Иисус, но в пещерата им се явил дух в бели одежди и произнесъл: „Него го няма тук“, върнете се в Галилея и там ще Го видите; Той ще ви изпревари“. Тази халюцинация, по всяка вероятност, била плод от вида на белите одежди, разхвърляни из гробницата. Възможно е жените да не са видели нищо, а да са започнали да разказват за своето видение след свидетелството на Мария Магдалина. От достоверен източник (Марко, XVI, 8) знаем, че те дълго мълчали за видението си, а след това обяснили това мълчание с уплахата си. Както и да било, слуховете бързо се разпространили в безкрайни варианти. Духът в бели одежди се превърнал в ангел; разказвали, че одеждите били бели като сняг и сияели като мълния. Други говорели, че ангелите били два: единият стоял на мястото на главата, другият – на краката, в гробницата ... и т.н.“

Коментар:

Става въпрос за видението на Мария Клеопова, Саломия и другите жени. Те мълчат за видението си на ангела (може би Иисус, но неидентифициран, а упоменат като ангел. Има съмнение, че те въобще са видели фантома. По-скоро се

касае за непредумишлена сугестия от страна на Мария Магдалина. Както казва Е. Ренан, подчертано от Ем. Станев, „Бурните събития от тези дни решили съдбата на християнството“⁹.

Стр. 44

„Печалните събития от петък, страшната картина на разпятието, все още пред очите им, съзнанието, че този, на когото възлагали толкова надежди, приел мъченическото наказание и Небесният Отец не го спасил – всичко това разколебало вярата у мнозина. Разказите на жените и на Петър се посрещали от някои с едва прикрито недоверие. Различните свидетелства си противоречали: жените ходели от къща на къща, разнасяйки най-противоречиви слухове, и се стараели всяка да надмине другата. Най-противоречиви чувства излезли наяве. Едни продължавали да оплакват печалното събитие от петък, други тържествували; всички били склонни да възприемат най-невероятните слухове. Към всичко това трябва да прибавим явната екзалтация на Мария Магдалина, както и безсмисленото дрънкане на останалите без авторитетни жени – това продължавало да поражда недоверие към разказите им. Всички очаквали нови явления, само те могли окончателно да разсеят съмненията. При всички случаи – почвата за разпространение на най-невероятни слухове била подготвена. Възникването на легендата за възкресението би била невъзможна, ако цялата малка християнска община се събере заедно; защото тогава тези, които знаели тайната на изчезването на тялото, вероятно биха могли да разубедят останалите. Но сред царящия смут имало място само за скръбни недоразумения.“

Коментар:

Невъзможността да се изясни ситуацията около изчезването на тялото на Исус, както и факта, че Небесният му Отец не Го е спасил, води до разколебаване на вярата. Нещо повече, Ем. Станев е подчертал (на същата с. 44) една от бележките под линия на Ренан, в която той цитира Юстин I, 50 Dial cum Truph: „В момента на смъртта на Исус, учениците му напълно се отричат от него“.

Стр. 45

„Заразителността, както вече казахме, е такова свойство на душата, в което се раждат екстазът и виденията. Истинността на това твърдение се доказва от историята на всички религиозни революции. На събранията на хора с еднакви вярвания е достатъчно да кажеш на един, че той вижда или чува нещо свръхестествено, за да повярват и останалите, че виждат и чуват същото. Пример: по време на протестантските гонения се разпространил слух, че в развалините на един току-що разрушен техен храм се събирали ангели и пеели псалми. Всички отишли там и действително чули пеенето на ангелите. В подобни случаи правилото се налага от най-лудите глави; те създават общата атмосфера. Екзалтацията от един се предава на всички; никой не иска да изостане, да се окаже по-малко впечатлен. Тези, които действително не чуват и не виждат нищо, смятат, че providението още не ги е

⁹ Пак там, с. 44.

белязало с висшите си дарове, или пък че усещанията им не са достатъчно изтънчени; при всички случаи се боят да признаят открито безсилието си, понеже това може да помрачи тържествуването на едни, да натъжи други и въобще – да доведе до лоши последици. По този начин, когато един от събралите се види призрак, то естествено – и другите го виждат или приемат на доверие. Да си спомним също колко ниско е било интелектуалното ниво на повечето ученици на Иисус. Почти всеки от тях, въпреки доброто си сърце, имал глава, малко способна да разсъждава. Вярвали в привидения, във всевъзможни чудеса, оставайки съвсем встрани от нивото на положителните науки по това време. Изобщо с наука по това време се занимавали само няколкостотин човека, живеещи изключително в онези страни, където е проникнала елинската култура. В това отношение Палестина заемала едно от последните места; в Галилея нещата стояли още по-зле, а учениците на Иисус може да се считат за най-невежите хора в Галилея. Благодарение именно на тази си простота се оказали небесни избраници. В такава среда вярата в чудесата се разпространявала много лесно. Веднъж появила се, вярата във възкресението Иисусово, било неизбежно да се очаква появата му пред очите на мнозина. Така се и случило.

Още в неделя, час след сутрешните случки, когато мълвата, разказана от жените, се разнесла, двама ученици (единия от тях наричали Клеопатр или Клеон), се запътили към селището Емаус, намиращо се недалеч от Йерусалим.“

Коментар:

*Подчертаният пасаж е относно екзалтацията като масова психоза. Достатъчно е свидетелството на един екзалтиран избранник, за да се превърне легендата от видението или представата във всеобща истина. Неслучайно Ренан привежда като илюстрация свидетелството на Сайс за протестанските революционни копнежи. Религиозните революции са резултат на екзалтация. Този пасаж налага и **изключителната роля** на екзалтацията (екстазните преживявания на колективното несъзнавано) и приемането на визията като реалност. Вероятно се търси и връзка между религиозния и творческия гений. Фазите на екстаз при тях доста си приличат. Използва се „резерва в скритата памет“. Връзката все пак доказва известна дуалност: вяра – съмнение, въпреки последвалите препотвърждения на възкресението, резултат от всеобщата хипноза.*

Стр. 48

„Впрочем, имало хора, които все още се съмнявали. Например, апостол Тома, случайно отсъстващ от събранието на учениците в неделя вечер, осъзнал, че чувства някаква завист към тези, на които съдбата отредила висшето щастие да видят раните от копията и гвоздеите. Както е известно, осем дни след възкресението, желанието на Тома е изпълнено. Но завинаги му останало петното от общото осъждане. Името Тома станало синоним на неверие. Провидението доказало, че към идеала не трябва да се подхожда грубо, че той не се нуждае от материализация. *Noli me tangere* („Не ме докосвай“) – това е девизът на всяка велика любов. Грубото съприкосновение убива вярата.“

Стр. 49

„В първите дни след смъртта на Иисус вярващите били, така да се каже, в пароксизъм от силната треска, действаща на всички, заразени с екзалтация, налагащи един на друг виденията и бляновете си, без да слагат предел на фантазиите си. Числото на халюцинациите растяло с всеки изминат ден. Те се явявали най-често по време на вечерните събирания... Веднага след затварянето на вратите, всички се настройвали на тази вълна; достатъчно било един да извика, че е чул поздравя „Шалом“ или „Мир“, за да чуят и другите веднага същото. За тези прости люде най-великата радост била да знаят, че Учителят е сред тях. Всеки бил блажен от това и мислено беседвал с него. Имало явления и от друг характер, като първото явяване по пътя за Емаус. Понякога Иисус се явявал по време на храненето: той вземал хляба, благославял го, разчупвал го на части и го подавал на този, когото искал специално да ошастливи с присъствието си. След няколко дни се разпространила цяла серия разкази, разминаващи се много в подробностите, но проникнати от един и същ дух на любов и на беззаветна вяра. Този, който предполага, че е необходимо много време за да се роди легенда, дълбоко се лъже. В неделя вечерта (16 март–5 април) фактът за възкресението на Иисус бил признат от всички. Осем дни по-късно били установени главните моменти от живота на Иисус след възкресението.“

Коментар:

Вероятно явяването на Иисус (само 2 пъти според Евангелията) и много (според Деянията) по време на вечеря и девизът му „Мир Вам!“, „Приемете Светия Дух“, „На когото простите, простено му е!“ има връзка с напътствията и пророчествата на Тайната вечеря. На „предателската“ целувка на Юда християнството противопоставя съвършенната любов на недокосваемия Иисус, а всъщност се подчинява на класическия модел: съединение на противоположностите.

Общ коментар по Глава I

В различните Евангелия всички факти около възкресението са представени по различен начин.

Относно първото свидетелство:

1. Двете Марии виждат Иисус (Матей, 28; 9:11).
2. Иисус се явява само на Мария Магдалина (Марко, 16; 9:10).
3. Двама ангели възвестяват възкресението, а по пътя за Емаус Клеон пръв говори с възкръсналия (Лука, 24; 4:5). Иисус се явява на всички ученици (Лука, 24; 36:37).
4. Мария Магдалина първа вижда Иисус (Йоан, 21, 14:19). Йоан узаконява догмата „на недокосваемостта“ „Не ме докосвай, Мария!“ (Йоан, 24; 17). Повярването на Тома е отразено единствено в Йоановото евангелие. Очевидно тъкмо Йоан налага дуализма в християнството, узаконявайки фундамента на източното виждане за религията: *вярата чрез любов няма нужда от очевидност.*

Глава II. Отпътуването на учениците от Йерусалим. Вторият живот на Исус в Галилея

Стр. 57

„Отчасти ние само мимоходом загатнахме маловажен, но за сметка на това неразрешим въпрос. Във времето, когато Исус наистина възкръснал, възкръснал в сърцата на любящите го, в същото това време у апостолите се оформило това убеждение и се поставяли основите на религията на целия свят; къде, на кое място червеите са прояждали безжизненото тяло на този, който е бил положен в гроба в петък вечерта? Това никой никога няма да узнае. Естествено е, че християнските предания не дават никакви обяснения на този проблем. „Духът съживява, нямало ни най-малка нужда от жал.“ Възкресението било тържество на идеята над действителността. Щом идеята е обезсмъртена, какво значение има тялото?

В периода 80–85 г.[от Хр.], когато сегашният текст на първото Евангелие бил вече снабден с по-късни добавки, евреите имали определено мнение по този въпрос. Ако им вярваме, учениците сами са похитили тялото през нощта. Този слух възмутил християнската съвест и за да се прекратят веднъж завинаги нападите по този въпрос, те измислили самото запечатване на гробницата и поставянето там на стража. За този факт се споменава само в първото Евангелие, както и в някои, по-малко авторитетни легенди, затова той е твърде неправдоподобен. Но неопровержимото твърдение на евреите все пак осветлява непълно това събитие. Най-невероятното предположение е да се твърди, че тези, които така горещо възвестили възкресението, сами са отнесли тялото му. Колкото и ниско да е интелектуалното ниво на тези хора, за нас е трудно да си представим, че биха се поддали на такава самозаблуда.“

Стр. 58

„Може би тялото било взето от неколцина ученици и пренесено от тях в Галилея.

Възможно е също зад изчезването да стои дългата ръка на евреите. Може би с това те искали да предодвратят хаоса, който би възникнал много лесно пред гробницата на такъв известен човек, какъвто бил Исус. Може би се надявали, че по този начин няма да се допусне тържествено погребение и построяване на паметник. И най-накрая, кой знае, в изчезването на тялото може да са замесени собствениците на градината или самият градинар.“

Коментар:

Пасажите засягат еврейските теории за нарочно изваденото тяло с цел психоза и вяра в чудото от учениците. Тезите, че тялото е пренесено от учениците в Галилея, както и че зад това изчезване седят евреите, са възможни, но практически недоказуеми. Важното е, че съмнението в чудото продължава да произвежда тълкувания и да провокира идеи.

Стр. 59

„Мария Магдалина, ако се изразим с езика на онова време, била „обзета от седем бяса“. Изобщо, трябва да се съобразяваме с ниското интелектуално ниво на развитие на жените от Изтока, с липсата на образование при тях, както и с тяхното особено разбиране за това що е искреност и истина. Убеждението, породено от екзалтация, не допуска никаква проверка със собствения разум.“

„Всички наши старинни храмове принадлежат към най-прекрасните произведения на изкуството в света; пристъпвайки в тях се чувстваме подвластни на величието на безкрайността. Между впрочем всички тези велики чудеса са резултат на една малка лъжа. И какво от това? Важен е резултатът. Вярата очисти всичко. Нима действителната причина за възкресението е реално събитие, породило вярата в него? Не, само любовта е възкресила Исус. Тази любов била толкова могъща, че е била достатъчна само една нищожна случайност, за да се издигне зданието на световната религия.“

Коментар:

Тълкува се екстазността на Мария Магдалина като недоразвито чувство за разумност и образованост, а вероятно и като психическо отклонение. Мария Магдалина не допуска съмнение в чудото, съмнение, породено от собствения ѝ разум. А колкото до доктрината, че „Единствено любовта е възкресила Исус“ – струва ни се, че тя е чужда на Изтока; творческата сила на безумната любов в противовес на доктрината за трите гуни (страсти), т.е. активността срещу тоталното отказване от желания (Буда) – всъщност може би това е разковничето на мощната християнска вълна!? Християнството е морална провокация за източния човек. В този план: душата на твореца е по природа християнска.

Глава III. Завръщането на апостолите в Йерусалим. Край на периода на явленията

Стр. 62

„Към това именно време можем да отнесем „видението на Яков“, за което споменава св. Павел. Яков се оказва брат или в краен случай роднина на Исус. Никъде няма сведения, че той е бил при Исус по време на последното му пребиваване в Йерусалим. Истина е, че той пристигнал с апостолите след напускането им на Галилея. Всеки от великите апостоли имал видение: странно би било неговият „брат Господен“ да няма. Това било, струва ни се, видение евхаристично, т.е. видение на Исус, като даващ и разчупващ хляб. По-късно, тази част от християнското семейство, която се присъединила към Яков – всички т.нар. „евреи“ – принесли това явление в самия ден на Възкресението, твърдейки, че то било първоначално.

Изобщо, забележително е, че семейството на Исус, мнозина от членовете на което, докато бил жив, не вярвали в мисията му и се отнасяли дори враждебно, след възкресението е прието в лоното на нашата Църква и заема в нея подобаващо високо място.

От времето на окончателното въдворяване на апостолите в Йерусалим, ние намираме там майката на Исус Богородица Мария и братята му. Що се отнася до

Богородица Мария, то най-вероятно е Йоан да я е взел под свое покровителство при себе си, мислейки, че така би искал Учителят му.“

Стр. 63

„Чак в Лука се чувства желанието да се подсили значението на Богородица.“

„Доколкото Иисус бил истинският основател на християнството, дотолкова Яков Праведния бил най-опасният му враг. Острият му ум за малко не погубил цялото дело. По-късно се наложило мнението, че Яков бил роден брат на Иисус.“

Коментар:

Проблемът дали християнството се заражда на семеен или на духовен принцип непрекъснато търси обяснение. Съмненията са провокирани от раннохристиянския апокриф „Евангелие на евреите“, известен повече като „Евангелие от Яков, братът Господен“, написано от човек, който се представя за първия глава на Иерусалимската община – патриарх Яков, смятан за истински или заварен брат на Иисус (син на Йосиф Дърводелеца от първия му брак). Това Евангелие, разказващо за раждането и детството на Мария, както и автентични подробности относно венчавката, непорочното зачатие, пиенето на „прокълнатата вода“, преброяването на Юдея и пр. е първият документ, който налага важната роля на Богородица за появата на християнската доктрина. Известно е, че в началото ролята на Дева Мария е била омаловажена. Ранните християни не я почитат. Що се отнася до Лука, той е първият художник – иконописец, първият, който изрисувал Божията майка. Оттам и идеята, че Лука я възвеличава. Дали Яков, първият патриарх, е същински брат на Иисус или просто „брат Господен“, т.е. апостол, не е съвсем ясно. Ясно е обаче, че той поддържа една юдеохристиянска доктрина (за обрезанието, против разпространението на учението и пр.).

Стр. 66

„Мария от Магдала се върнала в своето селце, за да пази там спомените си. По силата на несправедливостта, присъща на всеки мъж, преписващ винаги единствено на себе си всичко свършено, макар и жената да участвала наравно с него, (Симон) Кифа (Петър) оставя в сянка Мария Магдалина и за нея постепенно забравят. Не ще има повече проповеди на планината, ни изцеление на душевноболни, ни каещи се блудници, нито тези удивителни помощници в изкуплението, които Иисус не отхвърлял. Бог наистина изчезнал. Отук нататък историята на Църквата ще бъде преди всичко история на предателството спрямо идеите на Иисус. Но и такава, каквато е, тази история е въпреки това химн на славата му. Словото и образът на Великият Назарянин сред безкрайното невежество на хората си остава висок идеал. Той е толкова велик, защото са толкова нищожни неговите ученици.“

Глава IV. Пришествието на Светия Дух. Пророчески и екстазни явления

Стр. 67

„Ограничени, тесногръди, невежи, без всякакъв опит в проповядването, учениците на Иисус били в пълния смисъл на думата малки, незначителни хора. По-

разителна била простотата на духовния им облик; лековерието – безпределно. Но притежавали едно друго ценно качество: обичали до безумие своя Учител.

Привързаността, която учениците на Иисус изпитвали един към друг приживе на Иисус, се удесеторила след смъртта му. Те представлявали малка, много особена община, водеща свой живот. В Иерусалим били около 120 души. Благочестието им било истинско, страстно благочестие, макар и затворено все още в рамките на юдаизма.“

Стр. 70

„Към всички тези „пришествия на Духа“, случващи се доста често, имало едно, оставило дълбока следа в зараждащата се църква. Веднъж, когато братята били събрани, се разразила буря. Бурите в този климатичен пояс се съпровождат от ярки световни феномени: цели снопове огън прорязвали въздуха от всички страни. Дали затова, защото електрически ток проникнал в помещението или защото лицата на събраните тутакси били осветени от ослепителната мълния, но всички останали с убеждението, че Светият Дух бил слязал при тях и докоснал главите им с огнените си езици. Убеждението, че интуитивно Духът се проявява чрез небесен огън и някакво тайнствено сияние било общоразпространено в уеургическите школи на Сирия. На събралите им се струвало, че виждат целия блясък на Синай, че присъстват при проявлението на божества, подобно на онези, които били в отминалите древни времена.“

Коментар:

Отнася се за общността на учениците на Иисус, които макар и невежи и духовно низки, обичат Учителя си. След смъртта му те са още по-сплотени, защото това ги прави значими. Във втория пасаж – природните феномени от Сирия и Изтока се приемали от невежите като знак за наличие на Светия Дух сред тях.

Стр. 71

„Иерусалим, както и много от големите градове на Изтока, бил многоезичен. Разнообразието на населяващите го народности било даже едно от препятствията за широка пропаганда в тях. Огромното множество от всевъзможни наречия, на които говорели в езическия свят, повече от всичко плашели апостолите при отправянето им да проповядват словото Божие: блъскали си главите над въпроса как да изучат толкова езици. И „дарът на езиците“ станал в пълния смисъл на думата чудесен дар. Проповядването на Евангелието било освободено от преградите, което му създавали различните наречия. Наложило се убеждението, че в известни тържествени случаи всеки от събралите се да послуша апостолската проповед, я чувал на родния си език; казано с други думи, апостолската проповед се самопревеждала на всички езици. Имало впрочем и друго обяснение на този факт: предполагали, че апостолите интуитивно знаели всички наречия и могли при желание да говорят на всяко.

В основата на това вярване лежала либералната мисъл: с този факт искат да кажат, че Евангелието няма свой особен език, че то може да бъде преведено на всич-

ки съществуващи наречия и че преводът се признава за равностоеен на оригинала. Правотоверното юдейство не смятало така. За иерусалимските евреи еврейският език бил „свещен език“; никой език не можел да се сравнява с него. Преводите на Библията не се ценели високо; в преводите се допускали отстъпления от оригинала, смекчавания, изменения; еврейският текст се пазел без промяна. Египетските евреи и елините в Палестина, наистина се отличавали с по-голяма търпимост: те се молили на гръцки и обикновено четяли гръцкия превод на Библията. Но първата християнска идея била още по-широка: според нея словото Божие няма свой индивидуален език; то било свободно, несвързано по никакъв начин с едно или друго наречие; то било достъпно за всички и не се нуждаело от преводачи. Благодарение именно на тази еманципация на езиците, християнството е могло така лесно да се откаже от семитския диалект, на който говорел Иисус, и така лесно да се даде на всеки народ, както това било в началото, да създава своя литургия и свои редакции на Библията на родния си език. Признавало се от всички, че Месията ще обедини всички народи и всички езици.“

Коментар:

Става въпрос за възприемчивостта на християнското слово: то можело да бъде говорено и проповядвано на всички езици.

Стр. 73

„Историята на сектата на илюминатите е доста богата на явления¹⁰ от такъв род. При проповедите в Северн се наблюдавали много случаи на „глосолалии“. Но най-поразителния пример за подобни явления намираме около 1841–1843 г. при шведските „четци“. Произволни гримаси, несвързани, безсмислени думи, съпроводени с припадъци и конвулсии, дълго време били ежедневно и усърдно практикувани от тази малка секта. Заразата бързо се разпространява и родила голямо религиозно движение у народите.“

Коментар:

Пасажът се отнася до мистическото съпреживяване на Божието слово: безсмислени изрази и конвулсии, свидетелства за обладание от Бога, което легитимира отново (!) една екзалтация и разпространяващото ѝ се приемане от различни тайни общества и религиозни секти – илюминати, протестанти и пр.

Стр. 74

„Самият Иисус, колкото и да бил далеч от мистицизма, неведнъж изпадал в екстаз. Неговите ученици, в първите 2–3 години след смъртта му, били съвършено подвластни на подобни идеи.“

Стр. 75–76

„Всички чисти пориви, всички добри чувства, раждащи се в душата ни, без участието на нашата воля, се преписвали на полъх от небесата. Голямо значение придавали на сълзите като особена Божия милост. Този чуден дар – сълзите, бил

¹⁰ ...явления от такъв род – екзалтирани състояния и др.п. – Бел. Р.П.

изключителна привилегия на най-добрите, на най-чистите души, носел безкрайна наслада. Всяка чувствителна натура, особено жените, се отличавали със способността да плачат много, а и кой ли не знае каква сила черпят те от това. Сълзите – това е тяхната молитва и несъмнено най-святата от молитвите. Трябва да се потопим в дълбините на Средновековието, трябва да се върнем към времената на св. Бруно, св. Бернард, св. Франциск Азиски, оросяващи със сълзи любовта си към Бога, за да си представим ясно цялата мъка на ранното християнство, когато буквално сияели в сълзи, за да постигнат радост. Да се плаче, станало акт на благочестие: който не можел да говори на чужди езици, нито да проповядва, нито пък да върши чудеса, той просто плачел. Плачели на молитва, на проповед, плачели пред страха от Божия гняв. Настъпило царството на сълзите. Струвало им се, че човешката душа изхожда от сълзите; струвало им се, че при липсата на език, който да изрази чувствата им, както и цялата им вътрешна същност, се изливала с помощта на този бърз и най-кратък път.“

Коментар:

Подчертаните пасажки от тази глава разглеждат вярата като свръхлюбов, а не вярата – знание; вярата екзалтация (pistis). Подобен тип вяра почива на самовнушение; в случая самовнушението се превръща в масова психоза с последиците от психическото свръхнатоварване – гърчове, безсмислено говорене, плач. Това легитимира тезата, че смехът е антибожествен, а плачът (сълзите) – Божи дар. Тази теза не е християнска, а старозаветна, както и екстазът, присъщ на старозаветните пророци. Всъщност – в основата си – християнството стъпва на юдаизма.

Глава V. Първата Йерусалимска църква като общежителен манастир

Стр. 81

„Все повече се налагало мнението, че Юда Искаротски предал своя Учител и станал причина за смъртта му. Към това се прибавяли легенди, всеки ден ставали известни едно или друго обстоятелство, съгласяващи чернилката от злодеянието на Юда. Той си купил земя до старото Хакелдамско гробище на юг от Йерусалим и живял там в пълна самота.“

Коментар:

Пасажът е във връзка с легендите за предателството на Юда. Явно Емилиян Станев не е приемал съвсем и се е съмнявал в ортодоксалната теория за самообесването на Апостола.

Глава X. Преобръщането на св. Павел

Стр. 128

„Външният вид на Павел бил непривлекателен, неотговарящ, види се, на душевното му величие. Той не бил красив – нисък на ръст, дебел и прегърбен. Сякаш съвсем не на място, на широките му рамене стояла малката му плешива глава. Бледо лице, обрасло с гъста брада, гърбав нос, проникателни очи и черни, страстнали се вежди. Нищо внушително нямало в неговото слово. Нещо боязливо,

смутено, непоследователно – такова било първото впечатление, даващо доволно жалка представа за красноречието му. Като тактичен човек, той пръв посочвал на околните външните си недостатъци и извличал от тях полза. Еврейската раса се отличава с това, че в нея се срещат особи с най-съвършенна красота и такива с най-невъзможно безобразие. Някои от тези странни лица на пръв поглед предизвикват усмивка, но си струва да събудим мисъл и чувство в тях и те придобиват притегателна сила, душевна дълбочина и величие.“

Стр. 129–130

„Той не познавал Иисус и бил индиферентен към драмата, разиграла се на Голгота. Но, както видяхме, взел активно участие в убийството на Стефан и бил в първите редици на армията на гонителите на църквата. Излъчвал ненавист и енергия и като бесен скитал из Йерусалим с указ, разрешаващ му всякакви зверства. Ходел от синагога на синагога, принуждавайки боязливите хора да се отричат от Иисус; а тези, които не били съгласни с това, заповядвал да бъдат бичувани и затваряни в тъмница. Когато разгонили Йерусалимската църква, яростта му се прехвърлила към съседните градове. Успехите на новата вяра го накарали да побеснее. Узнавайки, че в Дамаск се е образувала група от вярващи, той изискал от първосвещеника Теофил, сина на Ана, акредитивно писмо за синагогата в този град, за да задържи всички неблагоприятни хора и да ги докара вързани в Йерусалим.“

Стр. 135

„Той видял самия Иисус, който му казал по еврейски: „Савле, Савле, защо ме гониш?“. Буйните натури винаги преминават изведнъж от една крайност в друга. Те притежават това, което една студена натура не познава – преживяването на тържествения миг, на катарзис, решаващ целия им живот по-нататък. Разсъдъчните хора не се преобразяват: те се изменят постепенно. Обратно, буйните хора никога не се променят, но могат да се преродят... Всички най-съкровени мисли на Павел се събрали в душата му за няколко секунди. Като ярка картина се изправило пред него ужасното му поведение. Видял се опръскан с кръвта на Стефан; този мъченик му се явил под формата на баща и наставник. Сърцето му се преобърнало; той бил потресен до дъното на душата си. Но в същността си оставал фанатик, неговият фанатизъм само променил посоката си. Искреността му, присъщата му необходимост от абсолютна вяра, не му позволявали да спре по средата. Ясно било, че до края на живота си е длъжен да проявява такава пламенност в защита на Иисус, с каквато до този миг го е преследвал.

Три дни Павел се мятал в треска, без да може нито да яде, нито да пие. Не е трудно да се досетим какво се е зараждало по време на този пристъп в пламтящата му глава, обезумяла от потрес.“

Стр. 136

„Учението на новата вяра било така просто, че не му се наложило да се учи. Той веднага станал християнин в пълния смисъл на думата. Пък и кой би могъл да го наставлява във вярата? Явил му се самият Исус. Той имал същото видение на възкръсналия Учител като Яков, като Петър. Познал пътя на непосредственото откровение. И в това пак проличала гордата, неукротима натура на Павел. Повален в прахта, той доброволно се подчинил, но се подчинил единствено и само на Исус, на този Исус, който слязал от висотата на небесния си престол, за да го обърне и наставлява. На това се основавала цялата му вяра; това трябвало да направи с времето изходна точка на възискателността му.

Не без основание впоследствие той така настойчиво твърдял, че умишлено не отишъл в Йерусалим веднага след преобръщането си и не се запознал с тези, които станали апостоли преди него. Неслучайно той говорел, че е получил своето специално откровение и никому с нищо не е длъжен; че той, както и Дванайсетте, бил посветен направо от Исус по волята на Бога...”

Стр. 137

„Наистина, било чудно, че деспотичната, непреклонна личност на този човек не разрушила всичко създадено. И заедно с това какви скъпоценни елементи внесли неговата решителност, смелост, инициативност в средата на светите братя в Йерусалим, нерешителни, боязливи, тесногърди! Ако християнството бе останало в ръцете на тези простодушни хора, затворени в рамките на общността, както тази на илюминатите, то несъмнено би угаснало като есейството¹¹, което не оставило почти никакъв спомен за себе си. Неукротимият Павел, той и само той, решил съдбата на новата вяра, и въпреки всички опасности, смело я извел в открито море. Наред с послушните сектанти, безсловесно възприемащи учението от по-старите, израснал типа християнин, непризнаващ никакви авторитети, вярващ само по собствено убеждение. Пет години след смъртта на Исус се родило протестантството, а негов основател станал св. Павел.“

Коментар:

Тезата за страстната натура на св. Павел, който е истинският основател на Източното християнство, както го знаем днес, а не същинското на самия Исус, легитимира разликата между двата типа мислене – източния и западния. Католицизмът не познава екстазността на св. Павел; той е подчинен на ритуалното състрадание каритас¹², на неизменчивата догма. Явно в очите на Е. Ренан прототип за страстната натура на Лутер е самият св. Павел. Да не забравяме, че в сравнение с католицизма, протестантството е далеч по-екстазно.

¹¹ Есеи (на иврит: עֲסָאִי) – привърженици на течение в юдаизма (между II в. пр.Хр. и I в.). Вж Уайлен, Стивън. Евреите по времето на Исус. София: Витлеем, 2007, с. 218–220.

¹² Каритас (лат.) – благотворителност; една от трите богословски добродетели.

Глава XI. Същност и вътрешно устройство на Юдейската църква**Стр. 144**

„В тези градове, с особено пъстър състав на населението, въпросът за допускането на езичниците до светото кръщение се усещал особено остро. Петър бил много загрижен заради това. Веднъж, молейки се в Йопия на терасата на един кожар и съзерцавайки морето, разбрал, че му е съдено да разпространи новата вяра в цялата империя, изпаднал в пророчески екстаз. В състоянието, което се намирал – на полунесвяст – почувствал глад и поискал да яде. Докато му приготвяли храната, видял отвор на небето и спускащо се от него платно, свързано от четирите му ъгъла. Погледнал във вътрешността на платното и видял различни животни. Сторило му се, че чува глас, който казал: „Заколи ме и яж“. На възражението му, че много от тези животни са нечисти, дяволски, последвал отговор: „Туй, което Бог е изчистил, ти не почитай като нечисто“. Това се повторило три пъти. Петър бил уверен, че тези животни символизирали езичниците, които сам Бог признавал за достойни да се приобщат към Божието Царство.“

Коментар:

Видението на св. Петър променя отношението му към езичниците.

Стр. 150

„И действително, най-вероятно, от Иерусалим Павел заминал за Кесария. Престоил там кратко време и се отправил към Сирия, а след това в Киликия. Несъмнено той заминал да проповядва, но на своя отговорност и без съгласуване с когото и да било. Родното му място – Тарс, било предпочитано от него за пребиваване в този период от апостолската му дейност, който може да е продължил две години. Твърде вероятно е възникването на църквите в Киликия да е свързано именно с него. Все пак начинът на живот на Павел от този период не е такъв, какъвто се оказва впоследствие. Все още той не е приел титлата апостол, която по това време строго се пазела за Дванадесетте. Едва след съюзяването си с Варава (45 г.), започнал попрището си на свещенопоклонничество и проповедничество, което го превърнало в тип странстващ мисионер.“

Коментар:

По отношение на св. Петър битуват различни версии. Първо, знае се, че той поддържа тезата на Яков, брата Господен, за еврейската кауза на християнството (спазване на юдейския ритуален кодекс и неразпространение на идеите на Иисус). Вследствие на това, съществува мнение, че св. Петър не е излизал извън Палестина, т.е. никога не е ходил в Рим. Петър не е тип мисионер. Версията за видението, включена в „Деянията“, може да е намеса на сподвижниците на св. Павел с цел тотално отстояване на новата кауза – превръщането на християнството в световна религия. Това, разбира се, не се дължи единствено на пламенността на св. Павел, а на космическата съобщност между евреи, гърци, палестинци, сирийци и др. Може да се спори дали св. Петър е основател на католицизма (или пък св. Павел), но така или иначе Западната църква приема модела на св. Петър – ритуал с цел власт, умерено състрадание и липса на екстазност.

Глава XII. Основаване на Антиохийската църква

Стр. 151–153

„Антиохия, „столицата на Изтока“, третият по големина град на света, била център на християнството в Северна Сирия. Този град наброявал повече от 500 000 жители, с други думи той почти се равнявал на Париж преди неотдавнашното му разрастване.¹³ В него се намирала и резиденцията на римския наместник в Сирия. Разцвела си Антиохия дължала на Селевкидам, но успяла да извлече изгода и от римското владичество. Селевкидите били далеч по-напред от римляните в изкуството на градоустройството. По всички белези, които характеризирали един град като голям по онова време в Сирия – храмове, водоизточници, бани, базилики – Антиохия не правела изключение. Улиците, украсени с колонади и статуи на кръстовищата, били разположени симетрично и правилно... Но в Антиохия имало не само величествени обществени сградосъоръжения, в нея имало и рядко срещани се в градовете на Сирия, идеални образци на гръцкото изкуство, изключителни статуи, изящни паметници на класическия свят, които по това време вече не могли да бъдат направени. Още с основаването си Антиохия била типичен гръцки град.

Антиохия станала втора родина на гръцката митология, във връзка с което много части на страната започнали да се наричат „свети места“... Браковете между сирийци и гърци били обикновено явление; освен това, според закона на Селевк, всеки чужденец, заселил се в града, ставал негов гражданин. Затова Антиохия, просъществувал три столетия, се оказал единствен град в страната по смесване на расите. Нравствеността била на поразително ниско ниво. Подобен разсадник на нравствено разложение водел към едно и също ниво на разложение на всичките се обитатели. Гнусните нрави на много левантински градове, където господствали интригите, където били разпространени мисли на най-грубо и ниско ниво, едва ли могат да ни дадат представа за онова ниво на разложение, в което тънело населението на Антиохия. Това било диво сборище на шутове, шарлатани, мимове, магове, чудотворци, магьосници, лъже-жреци; град на препускане, гонене, танци, процесии, тържества, вакханалии, безумен разкош, на всички безразсъдства на Изтока, на най-вредните суеверия и фанатически оргии...”

Коментар:

Описание на Антиохия като космополитен град, сплав от различни култури, най-удобно място за проникване на едно ново учение.

Глава XIII. Идеята за обръщането на езичниците. Св. Варнава

Стр. 164

„От всички краища на света трябвало да дойдат волни пожертвования, за да не умрат от глад бедните синове на Църквата. Комунизмът родил в Йерусалим неправима бедност и пълна липса на предприемчивост. Антиохийската църква била избавена от тази беда. В езическите градове евреите живеели в охолство, понякога натрупвали и големи богатства, и встъпвайки в Църквата, новообрънатите често

¹³ Когато Ренан пише книгата си – около 1865 г. – Бел. прев.

разполагали с добро състояние. Антиохия доставила необходимите средства за разпространение на християнството. Не е трудно да се разбере каква огромна разлика в духа на нравите щяло да създаде това обстоятелство между двете църкви. Йерусалим оставал града на нищите пред Бога – „ебионитите“, славните галилейски мечтатели, опиянени от обещанието за Царство Небесно.“

Стр. 165

„Лесно е да се предвиди, че втората столица скоро получила първенство пред първата. Скоро започнал упадъкът на Йерусалимската църква. Това е основно свойство на институциите, основаващи се на комунизма. Блестящи в началото, така както комунизмът винаги се предшества от висока екзалтация, те бързо се израждат, защото комунизмът противоречи на човешката природа. В миговете на подем с добрите си намерения човекът смята, че е по силите му напълно да скъса с егоизма и личните си интереси, но егоизмът си отмъщава, доказвайки, че пълната безкористност поражда още по-големи беди, отколкото тези, които човек мисли да избегне, отказвайки се от собственост.“

Коментар:

Интересното е, че моделът на първата християнска община в Йерусалим, ръководена от Яков и Петър, не съвпада с проповядваното от Христос. Теорията, че християнството е прототип на комунизма, не на учението на Иисус, а на системата в Йерусалимската община, не е вярна. Никъде Иисус не проповядва пълен отказ от собственост, той проповядва правилно разпределение на собствеността. („Ако имаш две ризи, дай едната на ближния си.“) На грешния модел на първата община се базира победата на комунистите над анархистите (Бакунин¹⁴): не малка, но необходима собственост и възможност за предприемачество, а „народът – стадо на обществената ливада“. Явно Ем. Станев е използвал тази максима – прозрение при пресъздаването на обществените сили и отношения в романа си „Иван Кондарев“.

Глава XV. Паралелни движения на християнството или подражаващи му. Симон от Хитин

Стр. 175

„Не бива да ни учудват оскъдните сведения за християнството у Йосиф¹⁵, в Талмуда, у гръцките и римските писатели. Йосиф е стигнал до нас чрез християнските преписи, което било неудобно за вярванията им. Не е трудно да предположим, че той е говорил по-подробно за Иисус и християните, отколкото в достигналото до нас издание. Талмудът също е подлаган на големи съкращения след първото си издание и през Средновековието, тъй като християнската цензура безжалостно извършвала своите операции над текстовете му и огромно количество нещастни

¹⁴ Михаил Александрович Бакунин (1814, Перемухино, Русия–1876, Берн, Швейцария) – руски революционер, теоретик на анархизма, един от идеолозите на народничеството.

¹⁵ Йосиф Флавий. – Бел. Р.П.

евреи били изгорени само за това, че у тях намерили книги, където имало страници, чието съдържание било признато за богохулство.“

Коментар:

Пасажът е относно демагогията на „християнските писатели“ – отци на Църквата. Той е твърде интересен, доколкото засяга изопачаването както на историята, така и на пишещия за историята. Всяка нова и налагаща се идеология е агресивна към интелектуалеца. В много случаи тя омаловажава или открито преиначава идеите на писателя. Християнските спекулации, наред с комунистическите, с право се борят за най-драстичната фалшификация на историята.

Глава XIX. Бъдещето на християнската мисия

Стр. 233

„Накратко казано: светът бил съставен от езичници; християните не били от този свят. Те били малко обособено паство, ненавиждано от всички останали, което смятало света за убежище на греха; стараели се „да не се опетнят с грях“. Оттук нататък християнският идеал се противопоставя на човешкия. Истински християнин е този, който обича унижението, този, който е обладан от добродетелите на нищия беден човек, който не желае да бъде възвеличаван. Но той притежава и обратните на тези качества: да счита за напразно и суетно всичко, което поради справедливост не бива да бъде казвано; да снижава значението на видимия свят, да се превръща във враг на красотата, да я ненавижда. Учението, според което Венера Милоска е само идол, е учение лъжливо или меко казано пристрастно, защото според него само красотата и добротата са почти равнопоставени на истината и доброто. При всички случаи подобни възгледи водят до неизбежен упадък на изкуството. Християнинът не се блазни от славата на архитекта, скулптура, живописеца. Затова той е само идеалист. Не го привличала и науката: любознателността му се струвала проява на суета. Смесвайки духовната наслада, която всъщност е само един от начините за съприкосновение с вечността, с чувствените наслади, той си забранява да се наслаждава изобщо. Затова той е изцяло добродетелен.“

Коментар:

Този анализ е интересен по две причини:

1. Отричането на всяко човешко желание за красота и импулс за творчество, доста наподобяващо крайно „източния модел“ (Дали пък не е истина „Тибетското пътешествие“ на Иисус?) на липса на чувства. Тази теория отново се пропагандира от св. Павел и неговите следовници. При Иисус няма в детайли подобно обяснение, освен главното: „Царството ми не е от този свят“.

2. Подобна постановка е доста плодородна почва за т.нар. гностически ереси: приемането на видимия свят за творение на Сатаната и тоталното му отхвърляне, отхвърлянето на политическата власт като атрибут на видимия свят (оттук и комунистическите заигравания с богомилското учение!). Нищите духом обичащи апостоли си позволяват да вменият неща, които не са разбрали от своя Учител Иисус. Да извращават историята. Резултатът е трагичен.

Как и откъде е попаднала книгата на Ренан у Емилиян Станев?

Не знаем и едва ли ще научим.

Факт са обаче органично включените в много от творбите му заемки от цитираните пасажки в нея. Защото подобно отношение към текста на Библията, възприеман от Ем.Станев и като историческо съчинение, в тълкуванието на Ренан, очевидно е допаднал на писателя. Нещо повече – бил му е необходим точно такъв прочит на библейските текстове – критичен, почиващ на източниците, направен с голяма ерудиция. Нещо, което изобщо е характерно и във възприемането на Емилиян Станев на вярата – по-скоро в духа на гностическите учения, критично, полемично.

Библиотеката на Стилиян Чилингиров и българското книгознание

ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

Librarian on Stiliyan Chilingirov and Bulgarian book science

Petar Velichkov

Summary

Having followed the seance of the rich library of the writer Stiliyan Chilingirov, who is somewhat afraid of sin, the publisher Dobromir Chilingirov. Markt's trace on the writer in 1962, a commission was formed from the department "Culture and Art", some statist: Preserved bits of furniture – an office, etc., representing a memorable place not only from a glorious point on our cultural history, but even more necessary for the citizens at the Literary Museum in Sofia. The commissariat offered archivists and librarians to Stiliyan Chilingirov, so that they would be safe in tyahnata and in sight, they were beaten in some saber, before that they beat him alive and crawled. You offered to organize a museum collection in a non-official name. Presented in 1968, the kashta e was declared for a monument to culture. For the most part, it was collected and a housing block was fenced in the area. An office was installed on the stalls at Chilingirov Prez in 1985.

Key-words: Stiliyan Chilingirov, personal library, National Literary Museum.

Съдбата на сбирките на частните колекционери у нас след смъртта им до 9.IX.1944 г. зависи от отношението на наследниците към покойния и от техните интереси към наследената библиотека.

Трябва да се отбележи и активността на Народната библиотека в София за придобиването срещу заплащане (или като дарение) на библиотеките на известни българи. Една от важните и първи нейни придобивки, например, е библиотеката на Спиридон Палаузов (1818–1872). През 1879 г. Николай Палаузов известил от Одеса Марин Дринов, управляващ отдела за народното просвещение, че вдовичката на Спиридон Палаузов е съгласна за 1500 рубли да продаде книгите му на българското правителство. Дринов отговорил, че княз Александър Дондуков-Корсаков, императорски комисар, оглавил Временното руско управление в България, е съгласен. Библиотеката трябвало да бъде препратена от Одеса до София през Варна, а Одеското българско настоятелство изплатило 1500-те рубли. Понеже книгите се оказали повече от обявените, а и академик Г. Кунига от Санкт Петербург, който бил работил с тях, бил на мнение, че струват повече, поискани били още 500 рубли. При това Българското одеско настоятелство помолило Марин Дринов и за отпускане на стипендия на 8-годишната дъщеря на Спиридон Палаузов. Сти-

пендията била отпусната – по 900 лв годишно. През лятото на 1879 г. в Народната библиотека пристигнали 1000 заглавия в 3500 тома. Сбирката на Спиридон Палазов била наречена „украшение на Софийската народна библиотека“.

След съветската окупация на 9.XI.1944 г., която предизвиква много повече усложнения в опазването на излезлите вече книги – откъм идеология и цензура на пример, те имат следните алтернативи:

1. Да бъдат конфискувани от държавата.
2. Да бъдат запазени от наследниците им.
3. Да постъпят като дарение (или откупка) в държавни сбирки – библиотеки, архиви, музеи.
4. Да бъдат разпродадени от наследниците, а при липса на такива – от възползвали се от смъртта им лица.
5. Да бъдат изхвърлени на боклука (или пратени на вторични суровини).

Случаят с библиотеката на писателя Стилиян Чилингиров попада в т. 2. Има тази щастлива съдба, защото е опазена от сина му, издателя Добромир Чилингиров. След смъртта на писателя през 1962 г. е сформирана комисия от отдел „Култура и изкуство“, която констатира: *„Запазената битова обстановка – кабинет и др., представлява паметно място не само от гледна точка на нашата културна история, но тя ще бъде необходима за изграждане на Литературен музей в София“*.

Комисията предлага архивът и библиотеката на Стилиян Чилингиров да бъдат запазени в тяхната цялост и във вида, в който са били, докато той е бил жив и ги е ползвал. Тя предлага да бъде организирана музейна сбирка на негово име. През 1968 г. къщата е обявена за паметник на културата. По-късно тя е съборена и на мястото ѝ е изграден жилищен блок. На партера му е възстановен работният кабинет на Чилингиров през 1985 г.

Откриването му беше отразено във в. „АБВ“¹ със следния мой текст:

Библиотеката на Стилиян Чилингиров

На мястото, където беше къщата на писателя Стилиян Чилингиров (1881–1962), сега се издига голям жилищен блок. Едва ли някой може да предположи, че е необходимо само да се изкачат няколко стъпала, да се прекосят антре и стая, да се натисне дръжката на боядисаната в тъмно врата, за да се озове човек в един сякаш свършено различен свят. Продълговатата стая, с един прозорец право срещу вратата, ни посреща с дъха, който кара всеки библиофил да трепне. Всъщност дъхът на старите книги тук не може да липсва – в това малко прос-

¹ Величков, Петър. Библиотеката на Стилиян Чилингиров. – В: АБВ, 18.06.1985, № 24, с. 1, 7. За написването на този текст ми съдейства Алберт Бенбасат, тогава уредник на мемориалния кабинет „Стилиян Чилингиров“.

Стилиян Чилингиров

транство са съхранени около 12 000 тома – от старопечатните до излезлите малко преди смъртта на Чилингиров издания.

Няма да се спираме на историята на библиотеката след 1962 г. Достатъчно е само да споменем за усилията, които полага синът на Стилиян Чилингиров – известният книгоиздател в миналото Добромир Чилингиров, за съхраняването ѝ в нейната цялост и на мястото, където година след година тя е растяла и помнила грижовните ръце на своя притежател. Сега, когато някога съществувалата тук невзрачна на пръв поглед ъглова къща не съществува, когато много от най-известните ни културни дейци, обявили се в защита на това неоценимо книжовно богатство, не са между нас, не ни остава нищо друго освен да бъдем реалисти и да оценим усилията на Националния музей на българската литература, който навреме се намеси, за да откупи книгите и осигури създаването на мемориален кабинет „Стилиян Чилингиров“.

Това, което представлява днес прочутата още навремето си библиотека на известния писател, общественик, читалищен деец, учен библиофил, почти не са различава по съдържание от вида, в който е била до смъртта му. По фотоснимки и спомени е възстановена напълно обстановката, наред с книгите сътрудниците на музея са имали щастливото хрумване да запазят и предметите в стаята – на първо място бюрото на Стилиян Чилингиров, както и редица дребни предмети, свързани с неговия живот. Може да се каже вече, че към някои

единствени екземпляри на книги от български автори в Народната библиотека „Кирил и Методий“ се прибавя със сигурност поне още един. И то какъв! Това често е първият или един от първите отпечатани екземпляри, които авторът е подарявал на Стилиян Чилингиров с посвещение. От автограф на Илия Блъсков (1907 г.) до последните автографи от 60-те години – всъщност трудно може да се посочи някой известен наш писател, чийто автограф да не присъства в тази уникална сбирка. Разбира се, много е спомогнало и обстоятелството, че Чилингиров е бил председател на Съюза на българските писатели в периода 1941–1944 г. Но тази библиотека, в която художествената литература органично съжителства с научната, отново показва, че подобна сбирка може да бъде изградена само от всестранно развита личност, която е имала и библиофилски интереси. Доказателство са много старопечатни книги и няколко ръкописни книги, някои от които са единични екземпляри от отдавна несъществуващи вече училищни и читалищни библиотеки. Може да се съжالياва, че писателят не е имал възможност да спаси повече такива издания.

По-внимателният поглед би открил и несъмнени уникати – онези шедьоври, които придават ценност и са гордостта на всяка библиотека. По-моему, ако запазената част от библиотеката на Пенчо Славейков поражда с изящния вид и ценността на чуждестранните издания, то библиотеката на Чилингиров, без да ѝ отстъпва с подобни издания, несъмнено има и своето предимство благодарение на изключителния си български раздел. Не се съдържам да не изброя поне няколко от ценните притежания на библиотеката – два луксозно подвързани сборника „Прослава на Иван Вазов“ и „Помен за Иван Вазов“, на които Чилингиров е съставител, с дарствен надпис и на двата от Стоян Омарчевски, и особено

Кабинетът на Стилиян Чилингиров, с бюрото му и част от библиотеката

Част от библиотеката на Стилиян Чилингиров с негов бюст (горе вдясно)

Значителен дял от тях са на сръбски език или са от сръбски и чужди автори, посветени на историческото минало на Сърбия. Според сайта на Националния литературен музей² „част от тези книги Чилингиров получава в дар от Белградската библиотека в знак на признателност, че е помогнал за спасяването на книжния ѝ фонд по време на Първата световна война. Тези книги са с печати на Белградската библиотека, на библиотеката в Ниш и др.“.

През 1915 г. в Ниш са събрани ценните книги от белградската и на други библиотеки в Сърбия. Със завземането на Ниш от българската войска, те са докарани в Народната библиотека в София. На 11.XII.1918 г. Стилиян Чилингиров аргументирано пише до Министерството на народното просвещение, че понеже сръбските книги никога не са бил част от фонда на Народната библиотека и са били събрани в Ниш, за „да не бъдат похитени от безогледностите на войната“, той предлага да

личния екземпляр на капиталния труд на Чилингиров „Български читалища преди Освобождението“ с ръкописни поправки.

Имаше една фраза: „Виж Неапол и умри“. Без да я перифразираме, в дадения случай може да се каже, че наскоро откритият мемориален кабинет „Стилиян Чилингиров“ е мястото, където и специалистът, и библиофилът затаяват дъх, а изуменият им поглед се движи с възхищение по тези буквално „изградени“ от книги стени.

Покрай написването на текста ми бяха предоставени архивни кадри на библиотеката, както и на къщата, преди тя да бъде съборена. Те не бяха ползвани при публикацията, освен цветен портрет от 1907 г. на Стилиян Чилингиров, нарисуван от Харалампи К. Тачев. Затова публикувам сега част от тях.

Български, руски, сръбски, гръцки, немски и френски са книгите, съхранени в мемориалния кабинет „Стилиян Чилингиров“.

² Вж Мемориален кабинет „Стилиян Чилингиров“. Национален литературен музей, 2020. [онлайн]. [прегледан 12.06.2022]. <http://nlmuseum.bg/index.php/filiali/otdel-ekspozitzi/memorialen-kabinet-stiliyan-chilingirov>

Лавици от библиотеката на Стилиян Чилингиров,

бъдат върнати на Сърбия. От 22 май до 20 юни 1919 г. на Белградската библиотека са върнати 36 604 подвързани и 31 425 неподвързани тома, както и 377 папки с вестници, опаковани в 146 сандъка. „И така, със запазването и връщането на сръбските книги се извърши едно дело“, изтъква Стилиян Чилингиров, „което всякога може да бъде посочвано за пример не само от българската, но и от общочовешката култура, защото въпреки постановленията на Хагската конференция, според която културните богатства не подлежат на обсебване като трофеи през време на война, всички воюващи сега, па и преди, са смятали за гордост да увеличат инвентарите на своите музеи и библиотеки с чуждите богатства.“³ По време на съхранението са похарчени 53 000 лв за времето от ноември 1916 г. до юни 1919 г. за надници (29 128 лв), за осветление, отопление и т.н.⁴ „Постъпката на Чилингиров е спестила на България около 10 мил. лв., колкото са смятали да искат сърбите за библиотечните материали“, пише Татяна Янакиева.⁵

Автографите на книгите от мемориалния кабинет „Стилиян Чилингиров“ към Националния литературен музей са от повечето видни писатели, творили в края на XIX–първата половина на XX в. Константин Гьлъбов си спомня:

³ Цит. по Йорданов, Велико. История на Народната библиотека в София: По случай 50-годишнината ѝ 1879–1929. фототип. изд. – София: Нац. библ. Св. св. Кирил и Методий, 2017, с. 267.

⁴ Янакиева, Татяна. Страница от културната история на Народната библиотека. – В: Библиотеката – минало и настояще: Юб. сб., посв. на 125-год. на Нар. библ. „Кирил и Методий“. – София: Нар. библ. Кирил и Методий, 2005, с. 14.

⁵ Пак там.

От многото спомени, които ме свързват с Чилингиров, ще разкажа само за последните ми две срещи с него, след като той се разболя и не можеше вече да говори свободно, нито да излиза от дома си. Много се зарадва, като го посетих в къщата му на ул. „Генерал Бирюзов“ преди две години. В радостта си той започна да ми показва редки книги от своята богата библиотека, в която са събрани съчиненията едва ли не на всички български писатели. За мое голямо учудване Чилингиров ми показва и мои книги, някои от които и самият аз не притежавам. Присъстваше и синът му Добромир Чилингиров, наш известен книгоиздател в миналото, а после дойдоха Владимир Русалиев и старият Павел Генадиев.⁶

Ценността на архива и на библиотеката на Стилиян Чилингиров е безспорно, но бихме искали да подчертаем, че не всеки би могъл да ги създаде и да ги опази. Защото като заместник-директор на Народната библиотека в София именно Стилиян Чилингиров предлага поправки в Закона за народното просвещение с рапорт от 4 януари 1919 г. Той предлага да се създаде Архивен отдел към библиотеката, в който да се добави Архивът на Възраждането⁷, дотогава пазен в Етнографския музей. Предвиден за 1921 г., Архивният отдел⁸ е създаден през 1924 г. и за негов пръв уредник е бил командирован учителят от I Софийска мъжка гимназия Васил П. Василев. Забавянето било поради липса на помещения. В същата 1924 г. в Народната библиотека постъпва и Архивът на Възраждането от Етнографския музей – 20 години след създаването му през 1904 г.⁹ Процесът на създаване на Архивния отдел е започнат от Стилиян Чилингиров, а е довършен от директора на Народната библиотека в София Божан Ангелов.

Ликвидацията или разпръсването на архиви и книги на писатели е непоправима загуба. В техните библиотеки е имало екземпляри с автографи или библиофилски бройки, подарени им от авторите им. Българското книгознание търпи *голяма* загуба от невъзможността да изясни състава на подобни библиотеки, да анализира защо в тях има тези или онези книги и да изясни връзките между автор и притежател.

Затова трябва да сме благодарни, че поне библиотеката на Стилиян Чилингиров е опазена и се надявам да ѝ се направи опис, както става в напредналите европейски страни.

⁶ Гълъбов, Константин. Спомени весели и невесели за български писатели. – София: Български писател, 1959, с. 155.

⁷ Правилникът на Архива на Възраждането при Софийския народен музей е утвърден със заповед № 666 от 14.IV.1906 г. Публ. е през 1906 г. в сп. „Училищен преглед“, кн. 6.

⁸ Сега Български исторически архив на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

⁹ Йорданов, Велико. Цит. съч., с. 315–319.

Летописните бележки в *Осмогласника* на черквата „Св. Николай“ в с. Бегуновци, Брезнишко

АЛЕКСАНДЪР П. АРНАУДОВ

The chronicle notes in the *Octoechos* of the church “St. Nikolay” in the Begunovtsi village, Breznik region

Alexandar P. Arnaudov

Summary

Chronicle notes are published from the *Octoechos* of the Begunovtsi Church “St. Nikolay” in the Begunovtsi village, Breznik region. They provide important information about various personalities and historical events in the Breznik region, some of them also in Sofia. The history of the place Begunovtsi is interesting. It was founded by residents of the nearby Nepraznentsi village, who were forced to move out due to anxiety and violence from passing Ottoman Turks. In its new place the village was logically named Begunovtsi with two villages in the neighborhood: Dogandzhiyska and Voynichka.

Key-words: Begunovtsi village, Breznik region, church “St. Nikolay”, chronicle notes.

Село Бегуновци и черквата „Св. Николай“

Село Бегуновци, Брезнишко, е с интересна история на своето заселване. То е основано от принудени да се изселят жители на близкото село Непразненци, поради притеснения и насилия от преминаващи турци.¹ На новото си място селото логично било наречено Бегуновци (от бегуни – бегълци) с две махали Доганджийска и Войничка. Интересна е и историята на местната черква „Св. Николай“. Няколко пъти тя е била „поновявана“ – обновявана, изграждана отново, обзавеждана и украсявана вероятно след края на XVIII в. и до началото на XX в. За известен период само тя и черквата „Св. Архангел Михаил“ в Билинския манастир останали неразрушени и действащи. Това научаваме от книгата на Надя Манолова-Николова и Пенка Желева: „Да се знае как се понови стари святи Никола, защо у турско време она и стъ Архангел Билински неразбиени остана оу казата брезничка. Само на тие две места са зимале християните стъ таин боже“.²

¹ НБКМ–БИА, кол. № 41, а.е. № 96, л. 1, 06.08.1938 г. Повече за историята на с. Бегуновци вж. Асенов Петко. Из миналото на с. Бегуновци. – В: *Димитровско знаме*, 1973, № 40, с. 6; Велев, Вельо. Местните имена в Брезнишко. В. Търново, 2009, с. 17–18.

² Манолова-Николова, Надя, Желева, Пенка. Летописни бележки от Средна Западна България XVI–XX век. София: ЛИК, 1999, с. 62, бел. 16.

Други датирани важни сведения за миналото на черквата се съдържат в книгата на двете авторки в следните летописни бележки:

„Понови се храм Свети Никола Бегновски в лето господне 1856 у трудно време – глад и мор по големио добиток“.³

„Да се помни кога се поправяха цветята под иконите през 1887 год. На 3-ий декември, тогава беше учител Алекса Игнатов от Брезник“.⁴

„Придавление на черквата стана през 1889 г., но се завърши през 1903 г. Почна я Стоилко⁵ и я завърши Андрея Цакманов“.

„Иконите се поправяха през 1903 год. по настояване на Андрея Цакманов. Тогава се направи и разпетието“.

„Стола владишки направи Анта п. Христов през 1907 г. Поп Стоян Станоев.

През XIX в. в с. Бегуновци има килийно училище. От селото излизат поколения свещеници и учители с голям принос за укрепване християнската православна вяра и традиция и просветата в Брезнишко⁷. За ползотворната дейност на тези възрожденци и за други събития, местни и по-далечни, свидетелстват голям брой летописни бележки и приписки в четири богослужебни книги на бегуновската черква „Св. Николай“ – Евангелие, Октоих, Псалтир и Осмогласник, единствен сега, намиращ се в храма.

За моя приятна изненада се оказа, че една от тези летописни бележки е свързана с убийството на Пейчо Дангуров от с. Бегуновци, праядо на майка ми, а други две са свързани с неговия син Стоилко, дядо на майка ми Виктория Николова Стоилкова Дангурова.

Пейчо Тричков Дангуров бил най-богатият човек в с. Бегуновци, наричан чорбаджия и Пейчо Делидангур. Според родовото предание имал няколко сестри и от трите си брака три дъщери, чиито имена не се знаят, и трима синове – Стоилко,

³ Пак там, с. 62, бел. № 15.

⁴ Пак там, с. 64, бел. № 28.

⁵ Споменатият Стоилко Пейчов Дангуров (1840 или 1841–21.01.1905) бил богат, грамотен, търговец, като баща си събирал данъка „десятък“ в Брезнишко. Бил и черковен настоятел не само на черквата в с. Бегуновци. По сведения на неговия внук и мой вуйчо Борис Николов Стоилков Дангуров (1913–2001), когато черквата на с. Бегуновци била застрашена от самосрутване, по негово предложение, тя била разрушена и изградена отново от печени тухли. Краеведът Петко Асенов в своето изследване „Из възрожденското минало на Брезнишкия край“ в „Брезник и Брезнишко. Краеведски изследвания“ (2005) пише на с. 77: „Епитропи на Софийската епархия от Брезник били Димитрия Игнатов и Гига Георгиев, а от Бегуновци Стоилко Пейчов“. Повече за Пейчо Дангуров и за син му Стоилко *вж. Арнаудов*, Александър. Отдаденост: Българско семейство с корени от Дебърско и Граово. Пазарджик, 2019, с. 218–225, 280–281, 283.

⁶ Според Борис Стоилков Андрея Цакманов бил богат, притежавал мелница в с. Бегуновци, грамотен.

⁷ Асенов, Петко. Граовски летописания. София, 1999, с. 116–117.

Иван и Георги. Според запазени негови документи на български и османотурски на арабица той се е занимавал с търговия, давал е пари назаем, събирал и данъка десетък в Брезнишко, видно и от наследените негови списъци на данъкоплатци. Бил е грамотен и е притежавал една ценна книга Псалтир, печатан в Москва през 1793 г., продаден след смъртта му на манастира „Св. Безсребреници Козма и Дамьян“ край с. Гигинци, Брезнишко от сина му Стоилко. Това е видно от следната летописна бележка:

„1854, месец иуния 21 ден, да се знае како земах азъ поп Димитрия от Бегуновци тоя псалтир от Стоилко Дангурчето за гроша 85“⁸.

Една нощ кошаревски турци разбойници нападнали дома на Пейчо Дангуров, за да го ограбят, измъчвали го и го убили.

Летописната бележка за убийството на Пейчо Дангуров в споменатия Осмогласник бе публикувана най-напред от Петко Асенов в книгата му „Брезник и Брезнишко. Исторически очерк“, С. 1969, с. 62 така: „Да се знае како погина Пейчо Дангуров, главен чорбаджия бегновски в лето господне 1854, м. март 30. И тогава беше кавга Русия и Турция на Доростол и Силистра. Много измре свет“. Авторът пояснява: „Причината за убийството на чорбаджи Пейчо била, че турците му искали спестените пари. Преди това чорбаджията бил измъчван, като слагали горещи вериги на шията му“.

По-късно летописната бележка бе публикувана и от Надя Манолова-Николова и Пенка Желева в споменатата им вече книга, с. 228, с. Бегуновци, № 675: „Да се знае како погина Пейча (Дангуров) главни чорбаджия бегновски у лето 1854, мца марта, ден триесети оу (у) среда и тогава беше кавга Русия и Турция на Родостол или Силистра. Много свет измре“.

Петко Асенов отново публикува същата летописна бележка в цитираната си книга, с. 50, № 64 така: „1854, март 30 Осмогласник старопечатно издание. Из книгите на ц. в с. Бегуновци. Препис снет от свещ. Асен Д. Попниколов В: (АМГ) Архив на Михаил Георгиев – Брезник... (На предния форзац) Да се знае како погина Пейча главен чорбаджия бегновски в лето господне 1854 месецъ марта день триесети у среда (1). И тогава беше кавга Русия и Турция на Доростол или Силистра. Много измре свет. Текст под линия: 1. Преразказвайки спомени на баща си, съвременник на произшествието, Мито Дойчев твърди, че „Пейча Дангуров от Бегуновци е сечен от кошаревските турци за пари“. В: АМГ.

При внимателно сравняване на текстовете на трите публикации е видно, че между тях има различия. Те може би се дължат на грешки при преписването и печатането им и не променят съдържанието на най-важните факти в бележката – името на загиналия и кога точно е станало това и по време на война между Русия и Турция. Естествено възниква въпросът – какъв и къде е оригиналният текст на бележката?

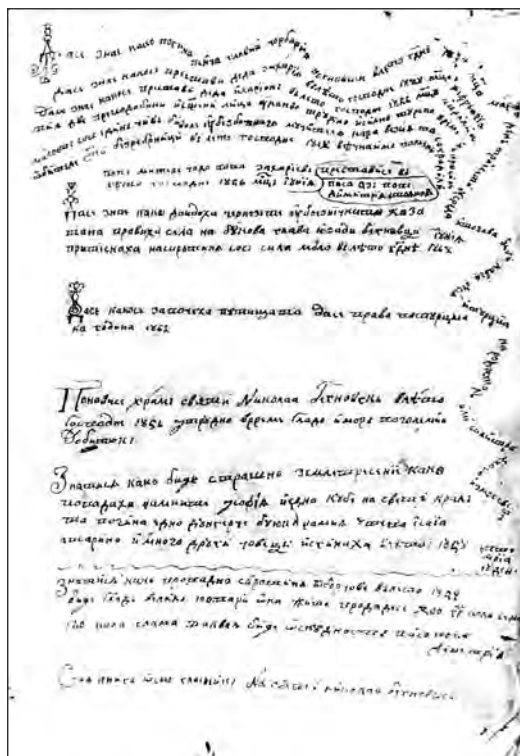
Две са различията, които веднага се забелязват. Първото се отнася за фамилията на Пейчо, Дангуров, което е отбелязано в първата публикация на Пет-

⁸ Кожухаров, Стефан. Записки и летописни бележки. – В: *Известия на Института за литература*, кн. 20 (1969), с. 162–163.

ко Асенов. Във втората публикация на Надя Манолова и Пенка Желева името Дангуров е поставено в скоби, а в третата то липсва. Второто различие се отнася за античното име на днешна Силистра – Дуросторум, променено в двете публикации на Петко Асенов на Доростол, а в текста на Н. Манолова и П. Желева е отбелязано като Родостол – неволна грешка, дължаща се на явлението метатеза – разместване на звукове или срички в думите.

Споменатите различия в трите публикации ме мотивираха да потърся оригинала на летописната бележка в големите софийски библиотеки, но без резултат. Накрая щастието ми се усмихна. Оказа се, че Осмогласникът с бележката се намира в черквата „Св. Николай“ на с. Бегуновци. С любезното съдействие на свещ. Стоян Райков Петров можах да разгледам споменатия Осмогласник, да прочета бележката, да я препиша и да я имам на снимка. Някои погрешно написани думи в Летописната бележка в споменатите публикации са коригирани. В споменатите преписи и публикации са допуснати и други неточности, но те не са съществени. Оригиналният текст на летописната бележка е следният: „Да се знае како погина Пейча главни чорбария бегновиск в лето господне 1854 мца марта траесети оу (у) среда и тогава беше кавга Русия и Турция на Родостол или Силистра. Много измре свет“.

Летописните бележки в Осмогласника на храм „Св. Николай“

- №1 Да се знае како погина Пейча главни чорбарѣ Бегновски в лето гдѣне 1854 мѣда мѣрта день трѣсести оу среда ѣ тогава беше кавга Рѹсіа ѣ Тѹрѹѣ на Родостолъ ѣли Силиѣтра много ѣзире светъ
- №2 Да се знае како се прѣстави деда Захѣрѣѣ в лѣто господне 1848 мѣцъ фефрѣарѣа.
Да се знае како се прѣстави деда Йларѣонъ в лето господне 1855 мѣца априлиа тѣа две прѣподобни ѣ сѣени лица оу какво трѣдно ѣ силно трѣско време ѣспросѣли милостъ сос едѣнь чѣвтъ бѣволе оу безбожнаго мѣчѣтеле Кара Безѣа та соградѣли ѣбѣтеле сѣѣ безрѣбрѣнѣѣ в лето господне 1818 вѣчна ѣмъ помень.
- попъ Мѣтеръ чадѣо попа Захѣрѣѣ вѣ прѣстави се в лѣто господне 1856 мѣцъ ѣпѣнѣа писа азъ попъ Димитрѣѣ Стоѣновъ
- №3 Да се знае какѡ дойдохѡ черкезете оу Брезнѣчката каза та направѣха сѣла на Бѹко-ва глава ѣ зади Бегновѣѣ прѣтѣснаха на сирѣтинаѣ сосѣ сила моѣо! в лѣто гдѣнѣ 1864 ѣхѣнѣа
- №4 Да се како се започѣха пѣтиѣтата да се права по Тѹрѹѣѣа на година 1862
- №5 Понови се хрѣмъ свети Нѣколаа Бегновскѣ в лѣто Господне 1856 ѣ трѣдно време гладъ ѣ моръ по голеѣно добитокъ
- №6 Знати сѡ како виде страшно землетресѣѣе како попадаха ѣаинѣте ѣ Гофѣа ѣ едно кѹбе на светѣ Крѣлѣ та погина едно дѹнгерче. Бѹюкѣ ѣаинѣа ѣтепа 'Ісаѣа атѣрино ѣ много дрѹги чѣвеѣѣ ѣсѣинаха в лѣто: 1858 сѣпѣмѣрѣѣа 18 ден
- №7 Знати сѡ како пропадна сѣрѣтѣнаѣ ѡ ворчѣве в лето: 1859 виде гладъ великѣ 100 парѣ ѡка жѣто продаде се, 700 грѣоша] кола сѣно, 150 кола слама такѣѡѣ бѣде ѡскѹдностъ писа поп Димитрѣѣ
- №8 Сѣа кнѣга ѡсѣогласнѣкѣ на светѣ Нѣколаа Бегновскѣ.
- №9 Почѣенорѣдѣни Господѣнѣѣ ѣ родѣлюбѣѣѣ
Мѣтръ Братѣонѣѣ повѣзе за 10 грѣоша)
оу Брезнѣкѣ тѣа кнѣга глаголеѣни ѡсѣогласнѣкѣ
при кнѣговѣзѣтеле Г-на попа Димитрѣѣ'
Стоѣновѣѣѣ в родѣмъ ѡ Бегновѣѣѣ

Летописни бележки (приписки)

Летописната бележка за смъртта на бегуновския първенец Пейчо Дангуров е пред други бележки, написани върху чисто бял лист (преден форзац), след горната корица на Осмогласника, с текст на църковнославянски, на който началото липсва. Затова не може да се установи къде и кога е отпечатан, но несъмнено произходът му е руски. Книгата е с кожена подвързия с размери 34/22 см, дебелина 9 см с две метални закопчалки, от които е запазена само частта им към кориците. А те са тъмнокафяви на цвят, всяка с релефен орнамент – ромбоид. Част от задната корица е подменена. Страниците с текста са с размери 31/17 см.

След първата летописна бележка на листа следват още седем. Но при тях не е спазена хронологията на отразените събития. Явно, защото някои от тях са извлечени от различни източници в продължение на години, наред с подписаните бележки от свещеник Димитър Стоянов, и то с различни почерци. Това обяснява и странния начин на описване случката с Пейчо Дангуров хоризонтално и вертикално на листа. Не е имало място за целия текст да се напише на два или три хоризонтални реда, защото той е написан след дългата бележка на свещ. Димитър Стоянов, която е написана първа.

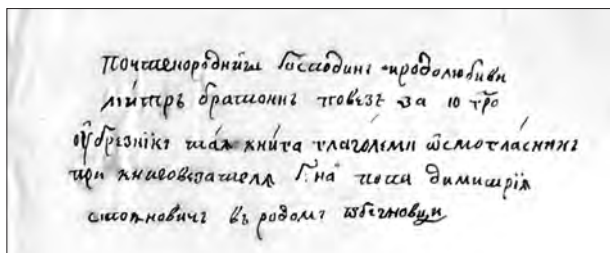

Рисунка на задния форзац на книгата

Съдържанието на текста на летописните бележки в осмогласника на черквата „Свети Николай“ в село Бегуновци, Брезнишко на съвременната българска азбука и без съкращения

1. Да се знае како погина Пейча⁹ главни чорбария¹⁰ бегновиск¹¹ в лето¹² господне 1854 месеца марта ден траесети¹³ у среда и тогава беше кавга¹⁴ Русия и Турция на Родостол¹⁵ или Силистра. Много измре свет¹⁶.

2. Да се знае како се престапи¹⁷ деда Захария¹⁸ в лето господне 1848 месец фефруариа. Да се знае како се престапи деда Иларион¹⁹ в лето господне 1855 месец априлиа. Тия две преподобни и свещени лица у какво трудно и силно турско

Текст на задната корица на книгата

⁹ Пропуснато е фамилното име на Пейчо, то е Дангуров.

¹⁰ Думата *чорбария*, погрешно разчетена или съзнателно написана като *чорбаджия* от цит. авт. П. Асенов, Н. Манолова-Николова и П. Желева, може да е рядка и стара дума равнозначна на чорбаджия, но може да е и погрешно написване на думата чорбаджия.

¹¹ При „бегновиск“ явно последните три букви неволно са разместени при писането им, правилно е бегновски, както е в лет. бел. № 5 и № 8.

¹² Лето – година.

¹³ *Траесети* вместо *триесети* – вероятно неволна грешка на пишещия.

¹⁴ *Кавга* значи: *карица*, *разпрavia*, но в текста означава война и се отнася за Кримската война (1853–1856). През март 1854 г. руската войска минава река Дунав, съсредоточава се в Северна Добруджа и обсажда крепостта Силистра, но не успява да я превземе.

¹⁵ При името Родостол, може би поради свързването му с името на град Родосто (Текир даг) в Източна Тракия (сега в Турция) на Мраморно море, са разменени първите му две срички. Правилното име е Доростол, видоизменена форма на античното име на града Дуросторум. През Средновековието името е променено (побългарено) на Дръстър, а в тур. ез. има нов облик – Силистра.

¹⁶ Свет – народ.

¹⁷ Се представи – представи се пред Бога, почина, умря.

¹⁸ Захария (Захарий) – монашеското име на поп Здравко от рода Дърмандини в с. Бегуновци със синове: поп Митър, поп Христо и Недялко. Захария със своя земляк Иларион е съосновател на Черногорския манастир „Св. Козма и Дамян“. Вж **Асенов**, Петко. Граовски летописания, с. 116. „По родословни данни се знае, че поп Здравковият род имал 16 свещеници“ вж **Асенов**, Петко. Из миналото на село Бегуновци. – В: *Димитровско знаме*, 1973, № 40, с. 6.

¹⁹ Иларион – монашеското име на поп Игнат от с. Бегуновци, съосновател на Черногорския

време изпросили милост със един чив биволе у безбожного мучителя Кара Везия²⁰ та соградили обителе²¹ Свети Безребрници²² в лето господне 1818, вечна им помен²³.

Поп Митер²⁴ чадло попа Захария престапи се в лето господне 1856 месец иуния. Писа аз поп Димитрия Стоянов²⁵.

3. Да се знае како дойдоха черкесте у Брезничката каза²⁶ та направиха села на Букова глава²⁷ и зади Бегновци²⁸ иуния Притиснаха на сиротиня²⁹ сос сила моло³⁰ в лето господне 1864.

4. Да се³¹ како се започеха путищата да се права по Турция на година 1862.

5. Понови³² се храм Свети Николаа Бегновски на лето господне 1856 у трудно време, глад и мор по големио добиток.

манастир, със син поп Никола, родоначалник на рода Попниколини. *Вж Асенов*, Петко, цит. съч, с. 117).

²⁰ Кара Везия (в историческата литература Кара Феис) – прочут кърджалийски главатар. В началото на XIX в. идва в Брезнишко. Установява се в Брезник като ага – управител на околията. Прочува се със своята алчност и жестокост, причинил много злини на българите в този край и далеч зад границите му.

²¹ Обителе (от обител) – манастир.

²² Безребрници (съкр.) – безсребреници.

²³ Думата „помен“ в текста означава памет, спомен. Написването ѝ не се дължи на грешка на пишещия свещ. Димитър Стоянов. В друга негова летописна бележка той също е употребил думата „помен“ вместо памет: „...за родителска и наша вечна помен и душеспасение“. *Вж Манолова-Николова*, Н., Желева, П. Летописни бележки, бел. № 11, с. 61.

²⁴ Поп Митър – син на поп Здравко (монах Захарий), свещеник и учител, оженен в с. Ноевци. *Вж Асенов*, Петко, цит. съч, с. 116.

²⁵ Димитрий (Димитрия, Димитър), Стоянович (Стоянов) от рода Цанакони в с. Бегуновци – поп, учител, книговец (подвързвач) на книги, най-активния автор на 27 летописни бележки (приписки) за различни събития в Брезнишко през XIX в. Петко Асенов го нарича: „...един от най-обаятелните възрожденци в Граово, образованият даскал и поп Димитрия Стоянович, който може да бъде наречен „Граовския летописец“ не само заради най-големия брой, но и за най-„политичните“ приписки, които оставил по празните полета на старопечатните книги. Той бил и художник-зограф... Бил и отличен майстор книговец“ *вж Асенов*, Петко. Из миналото на село Бегуновци. – В: *Димитровско знаме*, Перник, 1973, № 40, с. 6.

²⁶ Каза – околия.

²⁷ Букова глава – седловина на 3,5 км изт. от с. Конска между притоците на река Струма и река Морава. *Вж Велев*, Вельо. Местните имена в Брезнишко. Велико Търново, 2009, с. 177.

²⁸ Бегновци – широко употребявана съкратена форма на Бегуновци.

²⁹ *Сиротиня* – употребява се в езика ни в единствено число за жена и за повече лица. В лет. бел. думата е употребена два пъти. Най-приляга да се свърже със сиромаси, беззащитни.

³⁰ *Моло* – неясна, явно грешно написана дума, може би вместо *много*.

³¹ След „Да се“ е пропусната думата „знае“.

³² Понови се – поднови се, поправи се, изгради се отново.

6. Знати ся³³ како биде страшно землетресение како попадаха джамиите у София и едно кубе на Свети Крал³⁴, та погина едно дунгерче³⁵. Буюк джамия³⁶ утепа³⁷ Исаиа атарино³⁸ и много други човеци искигнаха в лето 1858 септемвриа 18 ден.

7. Знати ся како пропадна сиротиня от борчове в лето 1859. Биде глад велик 100 пари ока³⁹ жито, 700 гроша кола сено, 150 – кола слама, таква биде оскудност, писа поп Димитрия⁴⁰.

8. Сия⁴¹ книга Осмогласник на Свети Николаа Бегновски.

Горните седем летописни бележка, без следващата ги приписка, са публикувани в книгата на проф. Надя Манолова-Николова и Пенка Желева „Летописни бележки от Средна Западна България“, София, 1999, както следва: № 1, с. 228 бел. № 675, № 2. с. 61–62, бел. № 14, № 3, с. 193, бел. № 547, № 4, с. 194, бел. № 551, № 5, с. 62, бел. № 15, № 6. с. 193, бел. № 548, № 7. с. 194, бел. № 549.

Любопитно е, че след последната страница на *Осмогласника* върху бял лист (задния форзац) графично е нарисуван св. Николай, прав в богослужебно облекло с нимб, благославящ с дясната си ръка. От двете страни на главата му е написано с големи букви СТЫ НІКОЛАА. Несъмнено автор на рисунката е поп Димитър Стоянов от с. Бегуновци, живял и служил и в Брезник.

След тази рисунка върху вътрешната страна на задната корица на книгата е написано на 5 реда:

Текстът на съвременен български правопис

Почетенородний Господинъ и родолюбиви

Митр Братоинъ повезе за 10 гро[ша]

оу[у] Брезникъ тая книга глаголеми⁴² Осмогласникъ

при книговезателя Г-на попа Димитрия

Стояновичъ въ родомъ от Бегновци.⁴³

³³ Знати ся – да се знае.

³⁴ Свети Крал – черква в центъра на гр. София. Полуразрушена е, с голям брой убити и ранени по време на атентата на 16.IV.1925 г., организиран от военната организация на Българската комунистическа партия. На нейно място е построена днешната черква „Св. Неделя“.

³⁵ Дунгерче (от дялгер (тур.) – зидар) – дялгерче.

³⁶ Буюк джамия (Голямата джамия) – най-старата османска запазена сграда в София. Преустроена, в нея се помещава Националният археологически музей.

³⁷ Утепа – уби.

³⁸ Атарино (от ахтар) – търговец на колониални стоки, бакалин.

Земетресението в лет. бел. № 6 е описано по-подробно в друга лет. бел. на свещ. Димитър Стоянов в споменатата книга на Н. Манолова-Николова и П. Желева „Летописни бележки...“, с. 207–208, бел. № 601.

³⁹ Ока – мярка за тежест, равна на 1225 гр. или 1282 гр.

⁴⁰ За поп Димитрия *вж* бел. № 16.

⁴¹ Сия – тази.

⁴² Глаголеми Осмогласник – наречена Осмогласник.

⁴³ И тази бележка е публикувана в книгата „Летописни бележки...“ на Н. Манолова-Николова и П. Желева, с. 63, № 19.

Стефан Кожухаров съобщава за друга рисунка на поп Димитър Стоянов. На нея били изобразени светците Козма и Дамян в книгата „Пролог за месеците януари–април“ на едноименния, споменат по-горе, Черногогорски манастир край с. Гигинци, Брезнишко, със следния надпис:

„Изображение божествения храм сты бесребреници Косма и Дамианъ. Изобрази[х] ги азъ поп Димитрий от Бегновци, книговезатель оу [у] Брезник 1860 иуний“.⁴⁴

За още една рисунка на поп Димитър Стоянов в *Псалтир* на черквата „Св. Николай“ в с. Бегуновци съобщават авторките на книгата „Летописни бележки...“ Надя Манолова-Николова и Пенка Желева.⁴⁵

При първия поглед към текста върху форзаца на споменатия *Осмогласник* три неща правят впечатление:

1. Необичайния вид на първите шест реда на текста, не в права, а в лъкатушна линия. При това първият ред на текста в своя край извива надясно и продължава надолу. Обяснението на този факт е несъмнено желанието на автора на първата написана бележка (по-късно станала № 2) всяко негово изречение, по възможност, да бъде написано на един ред. Тази бележка е най-дълга на седем реда с непоследователни събития и лица от 1818 до 1856 г. и с подпис.

След тази бележка по-късно допълнително над нея е започната бележката за убийството на Пейчо Дангуров. И понеже не е имало възможност тя да бъде завършена на няколко хоризонтални реда, авторът ѝ е продължил да пише и я е завършил по надлъжната страна на листа. Така тя става първа по ред.

2. Бележките отчетливо се различават една от друга, заради оставени празни редове между тях.

3. Всички бележки започват с главна буква и при три от тях горният им край е удължен и украсен с различни графични фигурки, каквито цветни се срещат в старобългарски и по-късни наши ръкописи.

А при първото прочитане съдържанието на бележките с изненада се вижда, че хронологията на описаните събития по години от № 1 до № 7 не е спазена. Отбелязаните години са следните: за бел. № 1 – 1854 г., за бел. № 2 – годините 1848, 1855, 1818, 1856, за бел. № 3 – 1864 г., за бел. № 4 – 1862 г., за бел. № 5 – 1856 г., за бел. № 6 – 1858 г., за бел. № 7 – 1859 г. Изводът от горната непоследователност на годините е, че всички бележки след третата – с година 1864-а – са извлечени и преписани допълнително от други бележки в различни книги.

Само две от бележките са с подпис на поп Димитрий Стоянович (Димитър Стоянов).

Езикът на летописните бележки отразява особеностите на брезнишкия говор през XIX в. с влияние на църковнославянски език, добре познат на авторите им – духовници и учители. В текстовете веднага се забелязва употребата на букви от църковнославянската азбука. Това са следните букви:

- Ё с название ест, произнася се като Е, с числена стойност 5.

⁴⁴ Кожухаров, Стефан, цит. съч. с. 162, 171.

⁴⁵ Вж с. 61, бел. № 12.

- Ћ с название ят, произнася се като Е. В употребяваната българска азбука до 1945 г. тази буква се наричаше е двойно, защото можеше да се чете като Я и като Е – мляко и млеко. С правописната реформа у нас през 1945 г. от азбуката отпаднаха няколко употребявани дотогава букви, сред които беше и е двойно.

- Ъ с название десетично И, произнася се като И с числена стойност 10.

- 8 с название ук, произнася се като У с числена стойност 400.

- Ѣ Буквата е заета от гръцката азбука с име омега, означава голямо О с название от, произнася се като О с цифрена стойност 800.

- Ѧ с название я, произнася се като Я. В старобългарската азбука е наричана малък юс или малка носовка, произнасяна носово като ен, ем.

- Ѧ омега с буквата т над нея означава два звука о и т – от.

В летописната бележка № 6 за звука *дж* в думите джамии и джамия е употребена сръбската буква Џ. Тази буква се употребява и от други грамотни люде в Брезнишко.⁴⁶

Надредни или надбуквени знаци

Над някои думи в бележките – сравнително рядко и не винаги на място, и четливо, и точно изписани, са поставени характерните за църковнославянски език надредни или надбуквени знаци за означаване на ударения, придихания и титли за означаване на съкращения.

Ударения: върху съюза и е поставено остро ударение – къса или по-дълга наклонена надясно чертичка. Това ударение е поставено също върху буква и на някои думи и върху ударени и неударени срички в бележките, както и върху първата буква омега в думите: обители, осмогласник, ока.

Придихание е извита нагоре дъгичка, която означава извито ударение или тънко придихание под влияние на гръцки език, без те да имат някакво значение в църковнославянски език. Знакът дъгичка е поставен и над предлога у, написан с буквите о и у – (оу) няколко пъти в текстовете.

Титли – употребени при следните съкратени думи с начертан над тях знак: Гднѣ (господне), мѣць (месецъ), сѣни (свещени), гр (гроша), стѣъ (свети).⁴⁷

⁴⁶ Вж. **Манолова-Николова**, Надя, Желева, Пенка. Летописни бележки..., с. 283, р. 8; и с. 288, р. 5; **Арнаудов**, Александър. Отдаденост: Българско семейство с корени..., с. 280, 285.

⁴⁷ Вж. **Бончев**, Атанасий архим. Църковнославянска граматика със сборник от образци за превод и Речник на църковнославянски език [5 000 думи]. София: Синод. изд., 1952. 235 с.

Кратка история на приказките

ИВЕЛИНА ХРИСТОВА

A brief history of tales

Ivelina Hristova

Summary

The article gives a brief presentation of the evolution of tales. It is also about the way these stories have spread all around the world and how they are represented today.

Key-words: tales, Cinderella, Snow White, The Red Riding Hood, Brothers Grimm, Disney.

Какво означава приказка

„Това е приказка, разбираш ли – рече твърдо Благолажът и настави: – Защо ти е истината? Да взема да ти разправам, да речем, за дрипавите гащи на дядо Тодор или за смачканата калимявка на дядо поп? Или да ти разправам за нас, голи-голтаци, дето сме тръгнали, с коси на рамо и с просеник в торбата, да бием път цяла седмица до Тракия на коситба? Всичко това, приятелю, е истина. Ама защо ти е тая пуста истина? [...] Чудновати, но хубави! Слушаш, слушаш и се забравяш... И току виж, че чудноватото почва да ти се чини истина, потънеш в него и отидеш. Затова има приказки, затова са ги хората измислили. И песните са затова... да те измъкнат от истината, за да разбереш, че си човек.“¹

Границите на думата „приказка“ са много размити и нейното пълно и точно определение е почти невъзможно. Със сигурност не са легенди. Легендите са исторически обвързани с място и период. Приказките, от друга страна, се развиват в неопределено време. Те не са и митове, не спадат и към басните. Въпреки че от приказките, също като от басните, може да се извлече поука, тя не винаги е добре изразена. В приказките винаги присъства и елемент на трансформация. Дрипите на Пепеляшка се превръщат в бална рокля, Снежанка се съживява от целувката на истинската любов. Във всички приказки може да се открие нещо магично.

В тълковния речник е дадено следното определение: „Народен или авторски разказ, в който има смесица между реално и възможно, от една страна, и нереално и фантастично, от друга, като има и поучителен характер“.²

Правени са много опити да се създаде класификация на приказките. Едни от най-разпознаваемите са тези на Р. М. Волков и Анти Аарне. През 1924 г. Волков отбелязва, че са познати 15 сюжета, но в „Морфология на приказката“ В. Проп

¹ Елин Пелин. Косачи. № 6 (235). – В: LiterNet, 2019. [онлайн]. [прегледан 31.05.2022]. https://litenet.bg/publish4/elin_pelin/razkazi/kosachi.htm

² Значение на думата *приказка*. Вж Тълковен речник на българския език. [онлайн]. [прегледан 30.05.2022]. <http://talkoven.onlinerechnik.com/duma>

доказва, че няма специфичен принцип, по който сюжетите да се разграничават и че те всъщност се преплитат.

В списъка си от 1911 г. Аарне нарича сюжетите типове и ги номерира. Този списък влиза в употреба из целия свят и прави възможна шифровката на приказката. Въпреки това, при него се среща същия проблем като този при Волков – различни типове могат да бъдат срещнати в една и съща приказка, което противоречи на категоризацията на Аарне.

Търсейки значението на тази потайна дума, стигаме до парадокс. Приказката по същество отразява най-вече безграничното въображение на разказвача. Опитвайки се да поставим рамки на думата „приказка“, ние се опитваме да поставим граници и на въображението.

Как са се появили приказките

Смята се, че появата на приказките започва около огньовете, където хората се събират, за да се забавляват и да предават мъдрости от поколение на поколение.

Разглеждайки родословното дърво на приказките, можем да открием, че зараждането на „Красавицата и Звяра“ става преди 4000 г., а „Джак и бобеното стъбло“ се появява преди 5000 г. Най-старата приказка в света, за която има сведения от Германия, Източна и Западна Европа и Западна Азия, датира от преди 6000 г. – по това време човечеството открива бронза. Името ѝ е „Ковача и Дявола“. В нея се разказва историята за ковач, който сключва сделка със злонамерено същество. Желанието му е да може да обработва и притежава всички видове метали и да бъде най-добрият ковач, съществувал някога. В замяна дава душата си на Дявола.

В християнските общества тази приказка се превръща в история за опасности, до които може да доведе амбицията, но в оригиналната версия Ковача изиграва Дявола като го заковава на едно място, успявайки да запази душата си.

Времето, в което се разказват приказките, повлиява на техните характеристики и герои. Преди ХХ в. жените често умирали по време на раждане и ролята на майката била заемана от новата жена в семейството, което обяснява образът на злата мачеха в приказките. Когато Шарл Перо записва „Пепеляшка“, тиквата е новия „модерен“ зеленчук, внесен от Америка и затова каляската на принцесата е омагьосана тиква.

Повтарящи се истории

За отличителен белег на приказките може да се смята свойството на съставните части на една приказка да бъдат пренасяни в друга, без това да предизвиква каквито и да е промени. Това може да бъде забелязано в „Пепеляшка“, „Баба Яга“, „Червената шапчица“ и др.

„Пепеляшка“

Ако това е математическо уравнение, а не приказка, то би изглеждало по следния начин: тормозено момиче + магическа намеса + изгубена пантофка + любов = приказка тип „Пепеляшка“. През 1893 г. фолклорист записва 345 различни вари-

анта на приказката от цял свят. Днес са открити повече от 500 вариации само в Европа.

Във версията, записана от братя Грим, доведените сестри на Пепеляшка режат части от ходилата си, за да успеят да влязат в пантофката, но гълъб издава какво са направили и по-късно избожда очите им.

В Япония принцесата се казва Хачиказуки. В приказката тя е пазена от магическа купа, която е застопорена на главата ѝ (типичен будистки символ). Когато версията на „Дисни“ за „Пепеляшка“ достига Япония, се превръща в културен феномен. Започват да се разпространяват играчки, филми, аниме и др. В следствие от това приказката за Хачиказуки остава на заден план.

През XVII в. във Франция Мадам д'Алной също прави свой запис на историята за „Пепеляшка“. В неиния вариант героинята се нарича Малкото умно момиче, защото успява да надхитри враговете си и да завърже контакти в обществото на феите. През цялото време Малкото умно момиче е мила към всички, дори към съперниците си, а поуката от приказката е, че е забавно да си мил към неприятелите си, които след това надхитряваш.

„Снежанка“

В Русия приказката за Снежанка наподобява общопознатата версия с магическото огледало и отровната ябълка. За разлика от варианта, представен от „Дисни“, в образите на седемте джуджета влизат седем рицаря (братята на Снежанка), които са влюбени в нея.

„Дисни“ базират анимацията си на немския вариант на „Снежанка“. Тази история става широко разпространена още преди появата на анимационния филм, благодарение на Якоб и Вилхелм Грим.

„Рапунцел“

Във версията на братя Грим приказката била за красиво момиче с магическа коса, което било затворено в кула от зла магьосница. В един обикновен ден принц се изкачва по косата на момичето, за да се наслади на компанията му. Рапунцел забременява, ражда близнаци и когато злата магьосница разбира, ги прогонва в пустошта.

„Червената шапчица“

Тази приказка е позната по целия свят. Проф. Дж. Дж. Техрани създава карта³, на която могат да се видят всички места, на които е била записвана историята в продължение на стотици години.

Основната история в „Червената шапчица“ е за дете (или деца), изолирано от родител, което бива подмамено от хищник, представящ се за близък роднина (най-често баба).

³ Tehrani, JJ (2013). The Phylogeny of Little Red Riding Hood. PLoS ONE 8 (11): e78871. [онлайн]. [прегледан 30.05.2022]. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0078871>

В Европа хищникът е вълк, в Китай е тигър, а в Африка е великан-човекоядец. В някои приказки детето е с червена шапчица, в други образът на детето е заместен от коза. На места детето умира или случаен дървар се появява, разрязва стомаха на вълка и спасява Червената шапчица. В други варианти тя няма нужда от спасител и сама успява да срази вълка, а в трети – вълкът изяжда ближния роднина.

На базата на тези различни вариации Техрани проследява как се е разпространила приказката, правейки родословно дърво на „Червената шапчица“. По този начин, ако проследим версията на братя Грим ще стигнем до тази на Шарл Перо. Приказката е „пропътувала“ разстоянието от Франция до Германия, достигайки братя Грим, благодарение на дъщеря на техни семейни приятели, френски имигранти, които най-вероятно са чели и разказвали приказката, записана от Перо. Чрез проследяване на родословната нишка, може да се види, че оригиналът на „Червената шапчица“ се появява много преди книгата на френския писател.

Братя Грим

Повече от век преди появата на братя Грим, във Франция Шарл Перо публикува книга с приказки, която включвала много от историите, записани от братята.

Якоб и Вилхелм Грим са родени съответно през 1785 г. и 1786 г. В годините, в които живеят, армията на Наполеон се разраства главоломно. Братята не искат да рискуват загубата на немската култура, затова започват да обикалят държавата, записвайки истории, които се разказват на малки и големи.

През 1812 г. публикуват първата си книга – *Kinder- und Hausmärchen* („Детски и семейни приказки“). Заглавието гласяло (според братята), че приказките били с деца, а не за деца. Якоб и Вилхелм Грим получават негативни отзиви от критиците. Братята се вслушват в отрицателните мнения и 2 години по-късно издават вариант, подходящ за детската аудитория. В последното им издание принцът и Рапунцел само провеждат разговор, никой не забременява, а очите на принца биват избодени от бодли.

С разпространението на книгата в нея започнали да навлизат и илюстрации, а автори като Ханс Кристиан Андерсен се вдъхновили и започнали да създават свои собствени приказки. Пример за такава е „Малката русалка“.

Ролята на „Дисни“

На 21.XII.1937 г. Уолт Дисни пленява детската публика (и не само) с първия пълнометражен анимационен филм на компанията – „Снежанка“. За създаването му са използвани над 250 000 рисунки. Анимацията все още е сред най-касовите филми в света.

През 1940 г. „Дисни“ решава да екранизира приказките на Ханс Кристиан Андерсен, но години наред различни пречки не позволяват на студиото да осъществи филм по „Снежната кралица“. На 27. XI.2013 г. компанията излъчва на големия екран „Замръзналото кралство“, вдъхновен от Андерсеновата приказка. Анимацията печели оваците на малки и големи, както и похвалите на филмови критици.

„Дисни“ успява да популяризира огромна част от приказките като ги екранизира. Въпреки това, не успява да обхване различните вариации на всяка една от историите и ги уеднаквява, създавайки „корпоративната приказка“ – стандартна версия на историята, засенчваща останалите ѝ разновидности и типичните за различните култури елементи.

Заклучение

Пътят на приказките започва от древността, минава през разказването им за лека нощ, записването им и достига до появата им на широкия екран. В този преход много истории остават скрити и забравени. Днес имаме достъп до повече информация, отколкото когато и да е било преди. Благодарение на това тези заровени приказки отново започват да си прокарват път към нас. Примери за това са филми като „Моана“ (2016), разказващ полинезийските традиции; „Тайната на Коко“ (2017), разкриващ мексиканските обичаи; „Вълчуни: Духът на вълците“ (2020), запознаващ ни с уважението на келтите към природата и техния фолклор, както и други филми-приказки, чрез които успяваме да опознаем околните и техните светове.

Приказките няма да изчезнат, най-вероятно ще се предават по различен начин – чрез аудиокниги, филми, видеоигри, може би и чрез виртуална реалност, дори, но макар и в различна форма, ще останат неразривна част от израстването на всяко следващо поколение.

Източници

Замръзналото кралство. [онлайн]. [прегледан 31.05.2022]. https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BC%D1%80%D1%8A%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%BE_%D0%BA%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE

Клейн, Е. (изпълнит. продуцент). (2021, окт. 15). Fairy tales [Приказки]. [епизод от телевизионен сериал]. **Касионе**, Мари (продуцент). Explained [Обяснено]. Vox Media Studios. <https://www.netflix.com/watch/81273764?trackId=14170286>

Проп, Владимир. Морфология на приказката. – София : Захарий Стоянов, 2001.

ALA. Multicultural Cinderella Stories. [онлайн]. [прегледан 30.05.2022]. <https://www.ala.org/aboutala/offices/resources/multicultural>

Booker, Christopher. The Seven Basic Plots. – London : Continuum, 2004.

ПЪТЯТ КЪМ КНИГИТЕ, КАКТО И КЪМ ТВОРЧЕСТВОТО, ЧЕСТО МИНАВА ПРЕЗ БОЛКАТА...

ДОНКА НИКОЛОВА

The path to books, as well as to creativity, often goes through pain...

Donka Nikolova

Summary

Review of Elizabeth Georgiev's book "The Miracles of the Paper Fan" – an exciting and comprehensible to the young reader interpretation of the motif of the miraculous power of mother's word. The author reveals how with words, tender and familiar, whispered with understanding and love, every wound that weighs on the heart is healed.

Key-words: Elizabeth Georgiev, children's book, mother's word.

*С думи, нежни и родни, прошепнати с разбиране и обич,
се лекува всяка тежка за сърцето рана.*

„Чудесата на хартиеното ветрило“ е вълнуваща и достъпна за малкия читател интерпретация на мотива за чудодейната сила на майчиното слово. Главната героиня – първокласничката Ема, в навечерието на своята първа учебна година загубва майка си, а с нея – и интереса към света, който я заобикаля. Спасяването на Ема от света на болката, самотата и изолацията е резултат от усилията на приказните помощнички – учителката Радостина и библиотечарката Биба. Триединството *Ема – Радостина – Биба* е плод на силната изповедна струя в повестованието и в същото време свидетелства за дълбокото преклонение на авторката пред знанието и неговите светилища – училището и библиотеката, които в този текст съвсем естествено са и едно „прекрасно място за лечение на ранени детски душици“, място, в което живее щастieto.

„Чудесата на хартиеното ветрило“ е разказ за мелодията на майчината реч, в която се побират гласовете на естеството: „шепоти, песни, викове, чуруликане...“. Детското подсъзнание превръща образа, речевите и поведенчески характеристики на майката в кодове на идентичността: „Ема гледаше брезата и се опитваше да си спомни ръцете на мама... белите ръце на мама“; „Ема... се потопи в танца на големите снежинки. За момент ѝ се стори, че те се събират и се превръщат в самата снежна кралица, която приличаше на... мама“.

В психологически проникновените размисли на съкрушеното от загубата дете откриваме убедително свидетелство за ролята на майката при изграждането на детския мироглед. Образът на майката е вместилище и същност на видимия свят. Родното пространство детето възприема едновременно като сътворено от майката и като отражение на нейната същност.

„Чудесата на хартиеното ветрило“ е разказ за лечебната сила на мълчанието в дни на страдание и загубено душевно равновесие и, не на последно място, по-вестнованието за преobraженията на малката Ема ни връща към изначалната животворяща сила на родното слово, което назовава и подрежда света около нас, заменя хаоса и самотата с ред и сигурност: „Мама ѝ говореше, че буквите са като пеперуди – летят, играят си и правят думи“; „...думите летяха като пеперуди“; „С книгите майка ми е някак по-близо до мен и Петър става по-смей“; „Книгите са лечебни. Ще му я занеса вкъщи – по-скоро да оздравее“.

Хартиените ветрила на библиотекарката Биби спестяват нуждата от дълги и болезнени обяснения. В безмълвното им помахане всички тайни стават явни с изписването само на една дума – код на преоткритото единство, свидетелство за безгласното общение на душите. Чудото на ярките хартиени ветрила е, че отвяват подозрителното вглеждане в другия и със силата на този вълшебен дар библиотеката става нов дом за сиротите деца, а библиотекарката Биба – тяхна всеотдайна покровителка и най-близка приятелка.

Мотивът за възраждащата и облагородяваща сила на словото прелива в благодарствен химн за срещата със себеподобните и уподобяването като акт на най-искрена форма на състрадание и изпълнение на Христовата повеля „Обичай ближния си както себе си!“. Социалната ощетеност сближава сиротата Ема и бедното ромче Петър, чийто баща е в затвора. Болката по особен начин сближава двете деца, изостря сетивата и чувствителността на сърцата. Макар и невръстни, те откриват житейската мъдрост на устояването: *„Ема и Петър обикновено седяха един до друг и мълчаха. Ема обичайно даваше на Петър част от закуската си“*. Тя го закриля, споделя с него знанието си, открива му най-страшната си тайна, а той, макар и уплашен, намира утешителни думи след ужасяващото ѝ признание:

– *Майка ми е на небето...*

– *Небето е високо и всичко се вижда отгоре.*

В безмълвния диалог на душите, по волята на чудодейните хартиени ветрила, се ражда „специална“ общност на посветени: *„...това специално място беше повече от приказно“*; *„Биби четеше по най-специален и най-интересен начин“*; *„Тези деца с някакъв специален блясък в очите си...“*; *„...със специален глас ѝ четеше приказка...“*. Биби, подобно на майката на Ема, избира пеперудите като знак на писаното слово – за всяка прочетена книга децата получават цветна пеперуда. Петър се труди с всички сили да прочете повече книги, за да получи заветните пеперуди – признанието на Биби и Ема. Приказката за самотното и отчуждено малко първолаче Ема завършва с картина на постигнатата искрена и правдива любов към ближния, на която, вярвам, че са способни децата:

– *Ти си прекрасно момиче! Благодаря ти, че си такава!*

– *Ти си прекрасна библиотекарка и благодаря, че ми четеш приказки като мама!*

Този завършек връща наблюдателния читател към началото на книгата, преди разказа за Ема и нейната загуба, кара ни да обърнем поглед към посвещението, което поставя особена рамка на текста и настоява пред любознателния читател да търси контекста на творбата – кой е авторът, кога и защо се ражда този сюжет с тези герои.

Като човек, който е съпричастен по някакъв начин към създаването на тази книга, ще призная, че още първата среща с текста ми припомни едно преживяване далеч оттук, в украинските приазовски степи, където сега се води война, но и тогава, и сега там живее компактно българско малцинство, а аз преподавах български език и литература. Колегите литератори – преподаватели по руска и украинска литература, ме поканиха да направим съвместен съпоставителен урок: *„Образи и мотиви във фолклорните люлчини песни“*. Наложих се дълго да им обяснявам как така и защо в българския фолклор няма люлчини песни!

И тогава, и сега в съзнанието ми прозвучаха Вазовите стихове *„език за песни и за бран“*, *„език на мъки, стонове вековни“*, и добавих – *език за изповед и вяра...*

Бих искала българските читатели на „Чудесата на хартиеното ветрило“ да не забравят факта, че авторката на този вълнуващ разказ е Елизабета Георгиев, българка от село Смиловци, Република Сърбия, библиотекар в чудния Цариброд. И

ако се питате защо подчертавам, че е точно от село Смиловци, ще повторя нейните думи от документален филм, посветен на това село: „Смиловци е център на света!“.

Тази нейна жилава вяра откривам и в посвещението: „На майка ми“.

Смиловци е центърът на света и оттам започват приказки за доброто и за лечебната сила на майчиното слово...

Георгиев, Елизабета. Чудесата на хартиеното ветрило. худож. Радостина Нейкова. – Ниш : Ново братство, 2021. – 54 с. : с цв. ил.

Иновативен дизайн на книгата на два века

КРИСТИНА ВЪРБАНОВА-ДЕНЧЕВА

The Innovative Design of a Two-Century-Old Book

Kristina Varbanova-Dencheva

Summary

The monograph *Innovative Design and Experimental Structures in Victorian Design Binding (1800–1900) – Technology and Conservation of Relievo Papier-mâché Binding by Owen Jones for The Psalms of David*. The *Victoria Psalter*, published by Sofia University Press, is the first complete theoretical study of the complex conservation treatment of the album *The Psalms of David*, designed by Owen Jones in 1861, and currently part of the Ryerson & Burnham Libraries special collections at The Art Institute of Chicago. Dr. Malina Belcheva's research of *The Psalms of David* technology focuses on the *relievo papier-mâché* binding and the text block structure of the book, and reveals a broad and comprehensive analysis of bookbinding materials, techniques, typography, paper and leather technology, provides an overview of prior conservation treatments. Dr. Belcheva studies the history of *The Psalms of David* from the Victorian era to the present, and describes the reinforced conservation binding model, created for the reconstruction of the album's flexibility and solidity. The author illustrates the binding conservation process, through conservation research, documentation, diagrams, tables and documentary photographs. Thus, the monograph lays emphasis on the uniqueness of the latest album restoration, carried out in accordance with the characteristic features of the album, and the structural changes, made in the past two centuries.

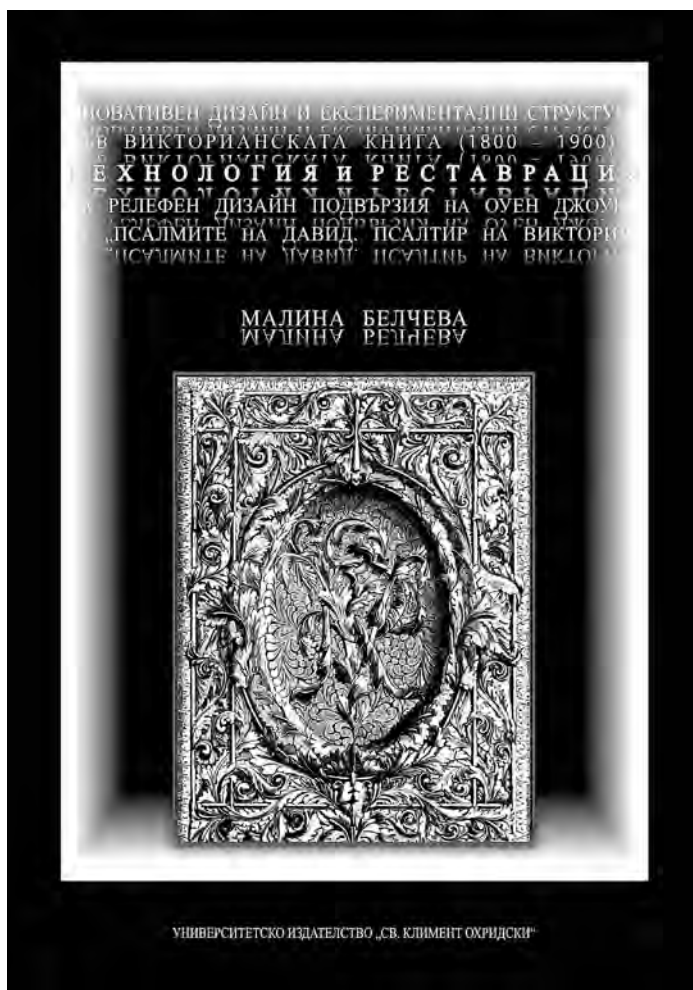
Key-words: Malina Belcheva, conservation, restoration, book binding structures, Victorian design binding.

Резултатите от изследването, публикувани в монографията на д-р Малина Белчева „Иновативен дизайн и експериментални структури във викторианската книга (1800–1900) – технология и реставрация на релефен дизайн подвързия на Оуен Джоунс за „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“ отразяват интересна и актуална тема в аспекта на съвременния прочит на иновативен дизайн на книгата, създаден преди повече от 170 години. В началото на XIX в. настъпват революционни промени в технологиите за печат, информационните носители, протича цялостна промяна в комуникационно-информационната инфраструктура на обществото и обществения живот. Като конкретно следствие от тези промени е и приближаването на т.нар. елитарно изкуство до широката аудитория, към което се отнася и изследването на технологията за създаване и опазване на уникален обект

на нематериалното културно наследство – специална подвързия и изработване на псалтир от викторианската епоха.

Промените в обществените нагласи към опазване на такива уникални обекти прави темата актуална от съвременна гледна точка, а изясняването на обстоятелствата за създаването на този дизайн чрез анализ на официални свидетелства за технологичното равнище на епохата и конкретните произведения, които от занаятчийски утвърдени практики се превръщат в създаване на шедеври на изкуството, също буди интерес и като предмет на научно изследване.

Отговорът на въпроса за разпространение на информацията за такива уникални обекти на културното наследство се съдържа в новите инструменти – приложения в онлайн медийната среда, в които новопоявяващите се визуални технологии възпроизвеждат реалността, но и създават условия за конструиране на нова – добавена и виртуална реалност.

Авторката конкретизира целта на изследването: „...изследване на технологията на релефния дизайн на подвързия и представяне на историческо, библиографско, художествено и структурно проучване на „Псалмите на Давид“. В хронологичен аспект проучването на книгата обхваща периода на викторианската епоха до съхраняването ѝ днес в колекциите на библиотеката „Райерсън и Бърнам“, като са проследени обстоятелствата при постъпването на книгата в музея, подробно описание на подвързията и книжното тяло, материалите и патентите за дизайна на този иновативен албумен стил подвързия.

Както се отбелязва в увода, обектът на изследването е „...технологията на релефния дизайн подвързия на Оуен Джоунс за книгата „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“, посветен на Кралица Виктория. Предметът на изследването се разглежда в два основни аспекта: изследването върху технологията на „Псалмите на Давид“ – метода на създаване на подвързията и на книжното тяло, а вторият аспект – цялостен анализ на материалите и техниката за изграждане на подвързията, технологията на хартията, кожата, украсата и вариантите на свързване на книжното тяло с кориците при извършените в миналото реставрационни намеси.

Формулираните две изследователски тези са разгледани в теоретичен и в емпиричен аспект:

1. Изследване на технологията на релефния дизайн подвързия и представяне на историческо, библиографско, художествено и структурно проучване на „Псалмите на Давид“.

2. Проучване на книгата „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“ от периода на викторианската епоха, до съхраняването ѝ до днес в колекциите на библиотеката „Райерсън и Бърнам“, изследване на подвързията и книжното тяло, материалите и патентите за дизайна на този албумен стил подвързия.

В изследването са приложени традиционни изследователски подходи:

- библиографски – проучване на релевантни на темата източници, които включват и специфични източници: патентна информация, архивна;

- книговедски методи – извличане и систематизиране на данни и факти, които са конкретизирани с прилагане на качествени и количествени методи за анализ и оценка на материалите, добрите практики, прилаганите методи за изработка на релефен тип печат върху естествена кожа, техники и технологии на реставрация на уникални издания в еволюция на методи, материали, апаратура;

- историографски, културологични – систематизиране на данни и факти са създаване на музейни колекции с обекти на нематериалното културно наследство и еволюция на технологии за тяхното съхраняване, опазване, осигуряване на достъп, не на последно място – тяхната социализация.

Изследването последователно се представя в четирите глави в монографията на д-р Малина Белчева.

В първа глава е направен кратък обзор на историята на викторианската книга: структура и дизайн на книгата през викторианската епоха. Разгледани са характеристиките на викторианската епоха и причинно-следствените връзки между промените в технологичната база на обществото, на самото общество и неговите от-

ношения при прехода от феодализма към индустриалния XIX в.: манифактурното производство, създаването на благоприятна среда за развитие на икономиката и увеличаване на военната мощ на Великобритания и ролята ѝ на световен хегемон. Посочено е, че наред с икономическия просперитет, бурно е развитието на културата и на изграждането на културните институции, катализирани и от организираното Голямо изложение на постиженията на индустрията в Лондон през 1851 г. Фокусът на изследването е отражението на развитието на технологиите върху появата и утвърждаването на нови стилове в изкуството, като Ар Нуво и Неоготическия стил в изкуството и архитектурата, дали своето отражение и върху книгоиздаването. Показано е, че развитието на дизайна на книгата се основава на „стремежа на издатели и редактори да привличат и предизвикват читателя и да му предоставят по-ясно и разбираемо съдържанията“. Проследени са накратко тенденциите във викторианското книгоиздаване в аспекта на технологичните нововъведения на книгопечатането през XIX в. Специално внимание е отделено на елементите на викторианската подвързия, използваните материали за хартиеното производство от дървесина и технологията за нейното производство. Проследена е историята и технологията на изработване на папиемаше, неговите характеристики, структура и основни качества, както и техниките за неговото изработване – ръчни и машинни техники. развитието на технологиите за печат през XIX в., използваните информационни носители, както и материалите и технологиите за изработването на подвързията систематизирано са представени в хронологията на технологиите за печат и изработване на книжни издания в две таблици, като подробно е проследено създаването и усъвършенстването на Ударната релефна преса от Джоузеф Тувенин (1820).

Тези аспекти са представени в историческия обзор на създаването на библиотечната колекция в Музея за изящни и приложни изкуства на Чикаго (The Art Institute of Chicago) и експонатите в него. Проследено е разрастването и обогатяването на колекциите на музея, като са показани аналогичните катализиращи влияния на Световното изложение в Чикаго, посветено на 400 години от откриването на Америка (Колумбовото изложение), включително и за създаването на библиотеката „Райерсън и Бърнам“, обогатяването на нейните колекции, реставрационните работи, въвеждането на екслибриси и други подходи, които усъвършенстват поддържането на колекциите в библиотеката и тяхното профилиране в областта на „изкуство, теория, практика, история“. Поддържането на колекциите е проследено накратко и в следващия век, като са отбелязани и големите дарения, които позволяват пълна реставрация на първоначалната колекция от 600 тома уникални издания.

Във втората глава са представени технология за украсата и патенти, асоциирани с подвързията на „Псалмите на Давид“. Проследени са технологиите за подвързията в продължение на повече от 80 години, като са маркирани основните материали, технологиите, по които се обработват и се получават, проследени са патентите на Ф. Лийк, както и патенти, които са близки по време и характеристики към неговия. За целта д-р Малина Белчева е проучила патентните архиви на

Британската библиотека, Британския музей, Националните архиви, музеят „Виктория и Албърт“, консултирала се е със завеждащите библиотекари на специалните колекции на библиотеките на Университета в Рочестър, Университета в Бъфало, включително реставратори и преподаватели в областта на технологиите на релефния печат и дизайн. Авторката доказва, че за изработването на подвързията на „Псалмите на Давид“, Джон Оуен използва три вида патенти: два патента на Ф. Лийк, който изобретява метода за гравирание и отпечатване на дизайн върху кожа, на Уилям Ханкок за каучукова подвързия. Посочени са и патенти за реставриране на изданието почти 70 години по-късно – на Джоел Лепретр за *stub binding* подвързия.

Оуен Джоунс създава дизайна на илюстрациите и на подвързията за „Псалмите на Давид“, но за изработването на останалите елементи на книжното тяло използва изобретените модели и патенти на други автори: на каучуковата „гута-перча“ подвързия, ударната релефна преса, патентът за *stub binding* подвързия с удължено свързване.

Систематизирани са в технологично и в хронологично съответствие патентите, методите, технологиите, апаратурата и обработката на материалите, използвани за създаването на подвързията и на книжното тяло на „Псалмите на Давид“, както и последващите реставрации в *Табл. 3*.

В трета глава – „Описание, история и проучване на „Псалмите на Давид“, е направен исторически обзор на предпоставките за създаването на дизайна на изданието. Проучена е биографията на Оуен Джоунс, неговото творчество и постижения в областта на печатните технологии (усъвършенстване на литографията и появата на хромолитографията), създаването на подвързията и цялостната изработка на изданието „Псалмите на Давид“, които са представени в контекста на постиженията му и в архитектурата (дизайнът на Голямото изложение в Лондон), в издателската и дизайнерската дейности, включително и с представяне на други негови дизайнерски шедеври на книги.

В представените проучвания по предисторията на първото издание на „Псалмите на Давид“ с автограф за кралица Виктория от самия Джоунс, авторката маркира основните събития, свързани с дарението на уникалното издание от Д. Е. Удхед на Музея за изящно и приложно изкуство в Чикаго – „Райърсън и Бърнам“. Описани са и реставрационните работи на изданието през 1903 г. и след това. Подробно е изложена технологията на изследването на книгата и реставрационния процес, която е ориентирана към историческо, библиографско, художествено и структурно проучване на книгата от периода на създаването до съхраняването в колекциите на музея. Представени са библиотечно-библиографското описание на „Псалмите на Давид“, подвързията, технологията на нейното изработване, украсата, типографията, историята на подвързването на книжното тяло. Подробно са проследени промените в оригинала, основани на архивни материали – бележки и др., които подробно са проучени и систематизирани, обхващайки продължителен

период – повече от век (1903–2012). Описани са апаратурата и методите на изследване на отделните етапи от реставрациите и възстановяване на оригиналните орнаменти и илюстрации с нови технологии, материали и методи, както и наложените промени в книжното тяло с цел опазване на неговата цялост.

Направен е изводът, че за разлика от други съхранени книги, създадени с технологиите от 1861 г., оригиналът се е съхранил благодарение на иновативни експериментални технологии, използвани за изпълнението на дизайна на оригинала на изданието, както и подходящите реставрационни материали и методи за реставрация и прехода към албумна структура на подвързията.

Последната, четвърта глава, е изследване на копия от първото издание на книгата. Описани са модели за албумен стил на подвързия, проследени в еволюцията на нововъзникващите технологии през XIX в. и тяхното усъвършенстване във втората половина на този век. Подробно е представена албумната структура на подвързиите, включително и с хронологично проследяване на публикации за напредъка в усъвършенстването на технологиите за изработване на този тип подвързии. Проучени са стиловете албумни структури и е направена класификация, според изследователи и дизайнери на подвързии (Ричард Хортън, Джейн Ръдърстон), както и особености на книгоvezането и цялостното изработване на изданията, описан е и иновативен модел за изграждане на книжната структура при „Псалмите на Давид“.

Изследването е онагледено с диаграми, отразяващи отделните етапи от изработването на изданието (свързване на илюстрациите, форзаците, книжното тяло, движението на книжния гръб и разпределение на напрежението и др.). Представени са копия от първото издание на книгата, включително и статистика, данни, направен е и сравнителен анализ. Проследени са промените при пълно и частично отделяне на кориците и на гръба от книжното тяло, направен е сравнителен анализ между емблематични подвързии за първото издание на книгата, както и разликите в кожата на подвързията, структурата на изграждане на книгата, материали, включително и използвани от Оуен Джоунс за първото издание на книгата, илюстрации, особености на подвързията, структура на книжното тяло, книгоvezки особености на технологията, използваното златно покритие, логото на издателя. Систематизирано са описани и документалните доказателства за реставрация, които се съдържат в документацията: актуален реставрационен протокол, опис на реставрационния процес. Направен е анализ и оценка на възможността за универсализиране на документацията и необходимите стъпки за нейното създаване, включващи избор на съдържание и метод на оформяне, описани са високотехнологични системи за документиране. Като краен резултат от изследването може да се посочи оценка на общото състояние на книгата и степента на деградация на корицата, кожата, хартията, илюстрациите, начина на свързване и изграждане на книжното тяло, форзаците и подвързията.

Изследването обхваща и 37 институции, асоциирани към изследвания на стари издания с уникални характеристики, които са консултирали д-р Малина Белчева в при проучването на копията от първото издание на книгата. Проучването е фо-

кусирано върху четири основни групи от въпроси, въз основа на които са проведени изследванията на изданията:

- общо състояние на книгата;
- конкретни въпроси върху степента на деградация на корицата, кожата, хартията и илюстрациите;
- начин на свързване и изграждане на книжното тяло; форзаците и подвързията.

Данните от тези институции (37 институции от 5 страни), са систематизирани по горепосочените 4 групи критерии за оценка на различната степен на деградация.

Авторката прави извод, че за успешната комплексна реставрация на оригиналното издание на „Псалмите на Давид“, съхранявано в Чикаго, за всеки етап от реставрацията са приложени най-новите технологии и избрани сполучливи подходи, видно и от запазените други копия от същия период, които са с различна степен на деградации.

В заключителната част от монографията си д-р Малина Белчева обобщава направените изводи към всяка глава, които очертават три основни проблемни кръга на изследване:

1. Провеждане на първото цялостно теоретично изследване на релефния дизайн подвързия на книгата „Псалмите на Дейвид“ от специалните колекции на библиотеката „Райерсън и Бърнхам“ в Музея за изящни и приложни изкуства на Чикаго.

2. Систематичен обзор на публикации за изследвания, административна и технологична документация от обществени и частни архиви, проучени са патенти, които са анализирани и на тяхна база са очертани особеностите на викторианската книга в контекста на историята на изобретенията в книгопечатането в продължение на XIX в., книговезни технологии и похвати, появата и утвърждаването на технологии за украса и подвързии, историята на папиемаше, тяхната структура и технологии, с фокусиране върху релефния печат и изработване на подвързия по тази технология.

3. Изследователски подход и инструментариум – използван е историографски, културно-исторически, дескриптивен, съпоставителен анализ и оценка, не на последно място трябва да се отбележи и визуализацията, които позволяват в цялост да се разкрият причинно-следствените връзки между успешното провеждане на реставрацията и нейното устойчиво оцеляване във времето, приложена за „Псалмите на Давид“. По този начин се доказва, че създадената нова албумна структура от викторианската епоха, която удовлетворява съвременните изисквания за реставрация на фолио формат книги, е потенциално приложима за запазените до днес екземпляри от първото издание на Оуен Джоунс в обществените колекции в Европа, Америка, Австралия и Нова Зеландия.

За мащабността и задълбочеността на проведеното научно изследване свидетелстват и цитиранията в монографията, които са 363 на брой, описани в съставената библиография, което е показател за проучен огромен обем литература,

тематично свързан с разработвания проблем. От изложението личи ерудиция, поддържането на актуално равнище на информираност за изследвания по темата, задълбочено познаване на основните културологични характеристики на епохата, технологичното развитие и основните въпроси от теорията и практиката на книгознанието през XIX в.

Посочените източници са представени в съответствие с правилата за библиографско цитиране и библиографско описание.

Научната оценка за извършеното научно изследване, отразено в монографията, обхваща както добросъвестно извършения изследователски труд, включващ и проучване, систематизиране и оценяване на релевантни източници. Работата е структурирана в последователността на възприетия подход на изследването, точно са изложени аргументите, обосноваващи хипотезата, обекта и предмета на изследването, идентифицирането на иновативните технологии, използвани за създаването на уникалното издание на „Псалмите на Давид“, проучени са патенти, огромен обем документация, създадени преди повече от век и половина. Приложеният подход е при спазване на изискванията за научно изследване: формулиране на теза, последователно и логично изложение на аргументите за направените изводи.

Авторката съчетава своя голям практически опит в реставрацията на редки и ценни книги, необходимата теоретична подготовка за проучване на целесъобразни източници, систематизиране на информацията, откриване на база за класификация и очертаване на тенденции в практиките на книгоиздаването и оформлението на книгите от викторианската епоха. Включените в изложението на изследването в монографията 104 фотографии, 25 диаграми и 43 илюстрации, 6 таблици, илюстрират цялостно изследването, като придават многоаспектност на неговото представяне. Поддържаната комуникация от д-р Малина Белчева на високо професионално и изследователско равнище с най-авторитетните библиотеки, музеи, университети от пет страни показват висока ерудираност и професионализъм, последователност в преследване на поставените цели и поддържане на активна комуникация в хода на изследването.

Монографията е с приносно значение в научно-теоретично и практическо отношение и е уникално холистично изследване на издание със световна известност.

Белчева, Малина. Иновативен дизайн и експериментални структури във викторианската книга (1800–1900) – технология и реставрация на релефен дизайн подвържа на Оуен Джоунс за „Псалмите на Давид. Псалтир на Виктория“ : Монография. – София : Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2022. – 463 с. ; с цв. ил.

Библиографски справки

002. 19 Книга. Книгоиздаване. Книгознание. Печатна продукция

Издателство „Просвета“ в Пловдив. Статии. 1991–2000. 18 загл. Бълг. ез. Април 2021. РНБИВ

008(497.234) Научни и културни дейци, български – Пловдив

Носители на Награда „Пловдив“. Текстова справка. 1969–2020. Март 2021. РНБИВ

07 Вестници. Журналистика

Съществуваща жълта преса. Статии. 1940–1944. 8 загл. Бълг. ез. Февруари 2022. НБКМ

087 Издания за определена категория читатели

Гората е живот. Книги и статии. 1975–2019. 63 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2022. РБ Пл

Деца и здравословният начин на живот. Книги и статии. 1982–2019. 19 загл. Бълг. ез. Март 2022. РБ Пл

159.9 Психология

Проксемика при специалните събития. Събития в личен план. Книги, дис. и статии. 2000–2022. 50 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2022. НБКМ

Самооценка, психично благополучие. Книги, дис. и статии. 2000–2022. 41 загл. Бълг. и англ. ез. Февруари 2022. НБКМ

34 Право

Правна сигурност и легитимни правни очаквания. Книги и статии. 35 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Март 2022. НБКМ

Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание. Книги, дис. и статии. 1971–2021. 93 загл. Бълг. ез. Януари 2022. НБКМ

341 Международно право

Искове на Украйна срещу Руската федерация, отнесени към международните съдилища. Книги и статии. 23 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Май 2022. НБКМ

Международни търговски договори. Статии. 33 загл. Англ. ез. Март 2022. НБКМ

37 Възпитание. Образование. Просвета

НУМТИ „Добрин Петков“ – Пловдив. Книги и статии. 1996–2020. 122 с. Бълг. ез. Юни 2021. РНБИВ

Педагогически особености на конфликтите между родители и деца в начална училищна възраст и способи за тяхното решаване. Книги, дис. и статии. 94 загл. Бълг. и англ. ез. Май 2022. НБКМ

39 Етнография

Български носии и шевици. Книги. 85 загл. Бълг. и англ. ез. Март 2022. НБКМ

615.838(497.2) Минерални води – България

Минерални води и извори в България. Книги, дис., статии и пер. изд. 1881–70-те год. XX век. 277 загл. Бълг. и рус. ез. Март 2022. НБКМ

615.851 Библиотерапия

Библиотерапията – част от библиотечната дейност в България и света. Книги и статии. 1990–2021. 101 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Април 2022. РБ Пл

616.31 Стоматология

Публикации на Мария Шиндова от фонда на НБКМ. Книги. 6 загл. Бълг. и англ. ез. Април 2022. НБКМ

72 Архитектура

Библиографско издирване на публикации за къщата на наследниците на Кирил Станков Войнов, ул. „Враня“ № 38, гр. София; за архитект Христо Берберов. Книги, дис. и статии. 25 загл. Бълг. ез. Юни 2022. НБКМ

Библиографско издирване на публикации за сгради на Княжески конюшни (щал) и царски гараж. Книги и статии. 6 загл. Бълг. ез. Май 2022. НБКМ

Библиографско издирване на публикации за сгради, разположени на ул. „Васил Априлов“ № 3; ул. „Марин Дринов“ № 21 – София; (Жилищна сграда на Стефан Танев – сега Кубинско търговско представителство; арх. Михайловски; д-р Стефан Георгиев; Стефан Димитров Танев). Книги и статии. 23 загл. Бълг. ез. Януари 2022. НБКМ

Библиографско издирване на материали по темата „Турска крепост „Меджиди табия“, град Силистра. Крепостните съоръжения на Силистра, Русе, Варна и Шумен. Данни за исторически личности и връзката им с крепостта „Меджиди табия“. Книги и статии. 38 загл. Бълг. и рус. ез. Юни 2022. НБКМ

Градоустройство на Пловдив от края на XIX в. и XX в. Книги и статии. 1881–2020. 109 загл. Бълг. и нем. ез. Август 2021. РНБив

791.43 Киноизкуство

Кинодраматургия. Книги и статии. 2011–2022. Бълг. и англ. ез. 35 загл. Юли 2022. НБКМ

Публикации за българският игрален филм „Адаптация“. Статии, рецензии и интервюта. 9 загл. Бълг. ез. Юни 2022. НБКМ

82-93 Детска литература

Детски романи от български автори. Книги. 2017–2022. 85 загл. Бълг. ез. Май 2022. НБКМ

839.7 Шведска литература

Невероятната и неповторимата Астрид Линдгрен. Книги. 2001–2021. 26 загл. Бълг. ез. Март 2022. РБ Пл

860-31 Испанска литература

Издания на „Дон Кихот“ от Сервантес на български език. Книги. 75 загл. Бълг. ез. Април 2022. НБКМ

Публикации на чужди езици на романа „Дон Кихот“ от Сервантес от фонда на НБКМ. Книги. 32 загл. Април 2022. НБКМ

886.7 Българска литература

Васил Йорданов Аврамов. (Поет, карикатурист). Книги и статии. 1969–2017. 51 загл. Бълг. ез. Май 2022. РБ Пл

Стоян Сукарев. Книги и статии 1979–2020. 251 загл. Бълг. ез. Март 2021. РНБИВ

908 Краезнание

Град Брацигово. Майстори строители. Книги и статии. 17 загл. Бълг. ез. Февруари 2022. НБКМ

Село Ласкар. (Плевенска област). Книги и статии. 2003–2021. 10 загл. Бълг. ез. Април 2022. РБ Пл

915(549.1) Пакистан

Пакистан. Книги и статии. 39 загл. Бълг., англ., нем. и фр. ез. Март 2022. НБКМ

92 Биографични изследвания

Георги Кочев. Книги и статии. 1945–1989. 19 загл. Бълг. ез. Март 2022. РБ Пл

Културни дейци с принос в развитието на гр. Плевен (Анастасия Димитрова, Димитър Попов, Цветан Спасов). Книги и статии. 1933–2021. 65 загл. Бълг. ез. Юни 2022. РБ Пл

Найден Христов Шейтанов. Публикации от и за него. Книги, дис. и статии. 92 загл. Бълг. ез. Април 2022. НБКМ

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБ Пл – Регионална библиотека „Христо Смирненски“, Плевен

РНБИВ – Регионална народна библиотека „Иван Вазов“, Пловдив

*Редактор Величка Шардина
v.shardina@nationallibrary.bg*

Календар'2023

Януари

1. 200 г. от рождението на Шандор Петьофи (1823–1849) – унгарски поет и революционер.

1. 100 г. от рождението на Вьло Радев (1923–2001) – български кинорежисьор, кинооператор и сценарист.

1. 160 г. от рождението на Любомир Милетич (1863–1937) – български учен и интелектуалец, филолог, етнограф, историк, един от основателите на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

4. 380 г. от рождението на Исак Нютон (1643–1727) – английски физик, математик, астроном и философ, поставил основите на класическата механика.

6. 175 г. от рождението на Христо Ботев (1848–1876) – български национален герой, революционер, поет и публицист.

9. 100 г. от рождението на Стоян Анастасов (1923–) – български илюстратор.

10. 140 г. от рождението на Алексей Н. Толстой (1883–1945) – руски и съветски писател.

12. 160 г. от рождението на Беньо Цонев (1863–1926) – български езиковед-славист, един от създателите на българската филология, историк на българския език, диалектолог и палеограф, съставител на описи на старобългарските ръкописи и на старопечатните книги на Народната библиотека в София и в Пловдив.

13. 160 г. от рождението на Алеко Константинов (1863–1897) – български писател, сатирик, пътеписец, общественик, основоположник на организираното туристическо движение в България.

13. 145 г. от рождението на Пейо К. Яворов (1878–1914) – български поет-символист, революционер, един от най-големите български поети на XX в.

19. 100 г. от рождението на Ивайло Петров (1923–2005) – български писател, автор на над 20 книги, преиздавани многократно в България и чужбина. Романът му „Хайка за вълци“ (1982, 1986) се превръща в класика.

22. 235 г. от рождението на Джордж Гордън Байрон (1788–1824) – английски поет.

23. 240 г. от рождението на Стендал (1783–1842) – френски писател, известен с прецизния психологически анализ на своите герои.

25. 85 г. от рождението на Владимир Висоцки (1938–1980) – руски поет, бард, театрален и филмов актьор, писател.

31. 100 г. от рождението на Норман Мейлър (1923–2007) – американски писател, публицист, драматург, сценарист и филмов режисьор, двукратен носител на „Пулицър“.

Февруари

100 г. от рождението на Генко Генков (1923–2006) – български художник модернист.

3. 140 г. от рождението на Стоян Дринов (1883–1922) – български писател, прозаик, драматург, поет, библиотекар в Народната библиотека в София.

8. 195 г. от рождението на Жул Верн (1828–1905) – френски писател фантаст.

10. 125 г. от рождението на Бертолд Брехт (1898–1956) – немски поет, драматург, режисьор, теоретик на изкуството.

13. 120 г. от рождението на Жорж Сименон (1903–1989) – белгийски писател, пишец на френски език, автор на криминални романи.

16. 125 г. от създаването на Българската телеграфна агенция (1898).

18. 140 г. от рождението на Никос Казандзакис (1883–1957) – гръцки писател, поет, драматург, мислител, номиниран девет пъти за Нобелова награда за литература.

19. 550 г. от рождението на Николай Коперник (1473–1543) – полски астроном и математик, основоположник на хелиоцентричната теория.

22. 235 г. от рождението на Артур Шопенхауер (1788–1860) – немски философ.

23. 200 г. от рождението на Найдено Геров (1823–1900) – български писател, езиковед, руски дипломат, автор на „Речник на Българский языкъ съ тълкувание речи-ты на български и на руски“.

24. 80 г. от рождението на Христо Проданов (1943–1984) – български алпинист, първият българин, покорил връх Еверест.

27. 110 г. от рождението на Ъруин Шоу (1913–1984) – американски писател и публицист.

28. 155 г. от рождението на Борис Дякович (1868–1937) – български археолог, учен, директор на Народната библиотека в Пловдив, към която създава и Археологически музей (1901–1932), реформира дейността на библиотеката (1901–1906), изработва новия ѝ, модерен правилник и започва издаването на нейния Годишник (1905), автор на раздела за библиотеки и музеи в Закона за народното просвещение (1909).

Март

1. 100 г. от рождението на Неделчо Чернев (1923–2000) – български режисьор, популярен със сериалите „На всеки километър“, „Капитан Петко войвода“, „Денят не си личи по заранта“.

3. 145 г. от подписването на Санстефанския мирен договор на Руско-турската война (1877–1878).

7. 130 г. от рождението на Райко Алексиев (1893–1944) – български карикатурист, художник, фейлетонист.

17. 120 г. от рождението на Иван П. Данчов (1893–1972) – български архитект, проектирал обществени, промишлени и жилищни сгради през първата половина на XX в., ръководител на колектива, проектирал реконструкцията на центъра на София (1952–1954).

18. 165 г. от рождението на Рудолф Дизел (1858–1913) – немски изобретател, създал дизеловия двигател.

19. 210 г. от рождението на Дейвид Ливингстън (1813–1873) – шотландски лекар-мисионер, пътешественик, изследовател на Африка.

20. 195 г. от рождението на Хенрих Ибсен (1828–1906) – норвежки драматург.

22. 100 г. от рождението на Марсел Марсо (1923–2007) – френския мим.

28. 155 г. от рождението на Максим Горки (1868–1936) – руски и съветски писател.

30. 90 г. от рождението на Борис Карадимчев (1933–2014) – български композитор, преподавател.

30. 170 г. от рождението на Винсент Ван Гог (1853–1890) – холандски живописец.

Април

1. 150 г. от рождението на Сергей Рахманинов (1873–1943) – руски композитор, пианист, диригент.

4. 205 г. от рождението на Майн Рид (1818–1883) – британско-американски писател от северноирландски произход, автор на приключенски романи за деца, юноши и възрастни.

5. 115 г. от рождението на Херберт фон Караян (1908–1989) – австрийски диригент.

12. 200 г. от рождението на Александър Н. Островски (1823–1886) – руски драматург.

13. 280 г. от рождението на Томас Джеферсън (1743–1826) – американски политик, революционер, земеделец, архитект, археолог, изобретател, основател на Университета на Вирджиния.

20. 130 г. от рождението на Хуан Миро (1893–1983) – испански художник сюрреалист, скулптор, график.

22. 100 г. от рождението на Радой Ралин (1923–2004) – български поет, сатирик, дисидент, книгата му „Люти чушки“ е забранена и изгорена в пещите на Полиграфическия комбинат в София през 1968 г.

23. 165 г. от рождението на Макс Планк (1858–1947) – немски физик, създал квантовата механика, носител на Нобелова награда (1918) за откриване на закона за квантуване на енергията.

27. 100 г. от рождението на Петър Ступел (1923–1997) – български композитор.

28. 75 г. от рождението на сър Тери Пратчет (1948–2015) – британски писател, втория най-четен автор във Великобритания и седмия най-четен неамерикански автор в САЩ.

29. 115 г. от рождението на Джон Уилямсън (1908–2006) – американски писател фантаст, основател на жанра „Космическа опера“.

29. 130 г. от рождението на Елисавета Багряна (1893–1991) – българска поетеса, автор и на детски книги, преводач.

30. 140 г. от рождението на Ярослав Хашек (1883–1923) – чешки писател, автор на „Приключенията на добрия войник Швейк през Световната война“.

Май

1. 100 г. от рождението на Джоузеф Хелър (1923–1999) – американски писател сатирик, автор на „Параграф 22“.

7. 190 г. от рождението на Йоханес Брамс (1833–1897) – немски композитор романтик, пианист и диригент.

9. 140 г. от рождението на Хосе Ортега-и-Гасет (1883–1955) – испански философ, социолог, есеист.

11. 165 г. от първото честване на празника на Светите братя Кирил и Методий, тържествена служба в пловдивската черква „Св. Богородица“, учителят Йоаким Груев произнася вълнуващо слово (1858).

12. 90 г. от рождението на Андрей Вознесенски (1933–2010) – съветски поет.

22. 210 г. от рождението на Рихард Вагнер (1813–1882) – немски композитор, известен със своите опери, театрален предприемач, общественик и диригент.

22. 215 г. от рождението на Жерар дьо Нервал (1808–1855) – френски поет, есеист, преводач.

27. 120 г. от рождението на Никола Фурнаджиев (1903–1968) – български поет, представител на т.нар. септемврийска поезия.

27. 100 г. от рождението на Хенри Кисинджър (1923) – американски политик, историк и политолог, получава Нобеловата награда за мир (1973) за приноса му за прекратяване на Виетнамската война.

28. 115 г. от рождението на Ян Флеминг (1908–1964) – английски писател, автор на поредицата за Джеймс Бонд.

29. 70 г. от първото покоряване на връх Еверест (1953) от новозеландския алпинист Едмънд Хилари и шерпа Тенсинг Норгей.

30. 110 г. от подписването на Лондонския мирен договор (1913) между държавите от Балканския съюз (България, Сърбия, Гърция и Черна гора) и Османската империя, с който се слага край на Балканската война.

Юни

5. 125 г. от рождението на Федерико Гарсия Лорка (1898–1936) – испански поет и драматург.

6. 120 г. от рождението на Арам Хачатурян (1903–1978) – арменски композитор, автор на балета „Гаяне“.

6. 155 г. от рождението на Робърт Фалкън Скот (1868–1912) – английски морски офицер, изследовател на Антарктида.

7. 175 г. От рождението на Пол Гоген (1848–1903) – френски живописец по-стимпресионист, скулптор и график.

13. 120 г. от рождението на Филип Кутев (1903–1982) – български композитор, диригент и фолклорист, основател и ръководител на фолклорния ансамбъл „Филип Кутев“.

13. 95 г. от рождението на Джон Форбс Наш-младши (1928–2015) – американски математик, който работи в областта на диференциалната геометрия и теорията на игрите.

15. 160 г. от излизането на в. „Гайда“ – български сатиричен вестник, редактиран от Петко Славейков и издаван в Цариград (1863).

16. 300 г. от рождението на Адам Смит (1723–1790) – шотландски социален философ, основоположник на политическата икономия.

16. 110 г. от началото на Втората балканска (Междусъюзническа) война (1913).

19. 400 г. от рождението на Блез Паскал (1623–1662) – френски математик, физик, религиозен философ, теолог и писател, основоположник на теорията на вероятностите заедно с Пиер Ферма и на хидростатиката с Галилео Галилей и Симон Стевин.

22. 125 г. от рождението на Ерих Мария Ремарк (1898–1970) – немски писател, известен с антивоенните си романи.

29. 75 г. от рождението на Емил Чакърров (1948–1991) – български музикант, цигулар и диригент.

30. 115 г. от Тунгуският феномен – мощна експлозия от небесно тяло със силата на ядрен взрив в близост до селището Ванавара, Централен Сибир, Русия (1908).

Юли

3. 90 г. от рождението на Александър Фол (1933–2006) – български историк, траколог, филолог.

3. 140 г. от рождението на Франц Кафка (1883–1924) – немскоезичен писател, романист, автор на разкази.

4. 150 г. от рождението на Борис Вазов (1873–1957) – български журналист, политик, юрист, дипломат, офицер и общественик, брат на Иван Вазов.

6. 155 г. от преминаването на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа през Дунава при с. Вардим, Свищовско (1868).

12. 195 г. от рождението на Николай Чернишевски (1828–1889) – руски общественик, писател, икономист, философ.

13. 115 г. от първото участие на жени в Олимпийските игри (1908).

14. 105 г. от рождението на Ингмар Бергман (1918–2007) – шведски театрален и филмов режисьор, сценарист и продуцент, определян като един от най-изтъкнатите автори в киното на всички времена.

16. 195 г. от рождението на Йосиф Гурко (1828–1901) – руски генерал, герой от Руско-турската война (1877–1878).

18. 140 г. от възстановяването на Търновската конституция (1883).

19. 130 г. от рождението на Владимир Маяковски (1893–1930) – руски и съветски поет.

23. 135 г. от рождението на Реймънд Чандлър (1888–1959) – американско-британски писател и сценарист.

27. 90 г. от рождението на Дончо Цончев (1933–2010) – български писател.

30. 160 г. от рождението на Хенри Форд (1863–1947) – американски инженер и предприемач, основател на автомобилната корпорация „Форд“.

30. 205 г. от рождението на Емили Бронте (1818–1848) – английска писателка, авторка на „Брулени хълмове“.

Август

2. 120 г. от избухването на Илинденско-Преображенското въстание (1903).

12. 170 г. от рождението на Стоян Заимов (1853–1932) – български революционер, апостол на Априлското въстание, просветен деец, общественик, писател, книжовник, директор на Народната библиотека в София.

13. 100 г. от рождението на Леа Иванова (1923–1986) – българска шлагерна и джаз певица, легенда в българската забавна музика.

15. 85 г. от рождението на Янка Рупкина (1938–) – българска народна певица, изпълнителка на песенен фолклор от Странджанския край.

19. 140 г. от рождението на Коко Шанел (1883–1971) – френска модна дизайнерка, основателка на модна къща „Шанел“.

23. 155 г. от рождението на Пол Отле (1868–1944) – белгийски общественик и библиограф, създава заедно с Анри Лафонтен Универсалната десетична класификация (1905), използвана и днес, най-вече в Европа.

24. 200 г. от рождението на Кръстьо Пишурка (1823–1875) – български учител, театрален деец, преводач, поет, народен будител.

27. 195 г. от рождението на Христо Г. Данов (1828–1911) – основоположник на българското книгоиздаване.

27. 165 г. от рождението на Джузепе Пеано (1858–1932) – италиански математик, предложил математическо определение на естествените числа (1889).

31. 115 г. от рождението на Уилям Сароян (1908–1981) – американски писател.

Септември

1. 125 г. от рождението на Димитър Талев (1898–1966) – български писател класик, автор на тетралогията „Железният светилник“, „Преспанските камбани“, „Илинден“ и „Гласовете ви чувам“.

4. 205 г. от рождението на Димитър Мутев (1818–1864) – български възрожденски просветен деец, д-р по физика от Университета „Фридрих-Вилхелм“ в Берлин, преводач и издател, основател и първи редактор на сп. „Български книжици“.

6. 335 г. от избухването на Чипровското въстание, организирано в Северозападните български земи с център Чипровци (1688).

8. 155 г. от рождението на Мара Белчева (1868–1937) – българска поетеса и преводачка.

9. 195 г. от рождението на Лев Н. Толстой (1828–1910) – руски писател и мислител.

9. 195 г. от рождението на Йоаким Груев (1828–1912) – български просветител, учител, педагог, преводач, книгоиздател, общественик.

9. 140 г. от рождението на Стойна Димитрова, известна като Преподобна Стойна или Стойна Калугерята (1883–1933) – българска лечителка и ясновидка.

13. 110 г. от рождението на Георги Павлов – Павлето (1913–1995) – български художник.

17. 125 г. от рождението на Христо Смирненски (1898–1923) – български поет, сатирик, журналист, основна тема в творчеството му е социалната несправедливост, ярък представител на авангардизма.

21. 180 г. от рождението на Георги Бенковски (1843–1876) – български национален герой, революционер, основна фигура в организацията и ръководител на Априлското въстание през 1876 г. в IV революционен окръг.

22. 115 г. от провъзгласяването на Независимостта на България, с което страната ни отхвърля васалната си зависимост от Османската империя, наложена от Берлинския договор (1908).

23. 100 г. от началото на Септемврийското въстание – неуспешен бунт, организиран от БКП (т.с.) под натиск от Коминтерна, като опит за сваляне на режима на Демократическия сговор, установен с Деветоюнския преврат по-рано през същата година (1923).

23. 70 г. от рождението на Димитър Атанасов (1953–2014) – български белетрист, драматург, журналист.

26. 125 г. от рождението на Джордж Гершуин (1898–1937) – американски композитор и пианист.

28. 115 г. от рождението на Марин Големинов (1908–2000) – български композитор, музикален критик, диригент, педагог и общественик, академик, носител на наградата „Готфрид фон Хердер“.

Октомври

4. 120 г. от рождението на Джон Винсънт Атанасов (1903–1995) – американски физик от български произход, математик и електроинженер, изобретател на електронен цифров компютър с регенеративна памет, изграден от множество изчислителни модули и изпълняващ логически операции с двоични числа.

5. 310 г. от рождението на Дени Дидро (1713–1784) – френски философ, просветител, писател, художествен критик, основател и редактор на „Енциклопедия или Тълковен речник на науките, изкуствата и занаятите“.

7. 140 г. от рождението на Рачо Стоянов (1883–1951) – български писател, драматург, преводач.

10. 210 г. от рождението на Джузепе Верди (1813–1901) – италиански композитор романтик, автор на опери.

10. 110 г. от рождението на Клод Симон (1913–2005) – френски писател.

12. 95 г. от рождението на Рангел Вълчанов (1928–2013) – български режисьор, сценарист и актьор.

17. 145 г. от рождението на Михаил Арнаудов (1878–1948) – български фолклорист, литературен историк, етнограф, редовен член на БАН, на Украинска-

та академия на науките, литературна академия „Петьофи“, доктор хонорис кауза на университетите в Хайделберг и Мюнстер.

17. 100 г. от рождението на Апостол Карамитев (1923–1973) – български театрален и филмов актьор.

20. 185 г. от рождението на Марин Дринов (1838–1906) – български възрожденски историк и държавник, един от основателите на Българското книжовно дружество и негов пръв председател.

20. 120 г. от рождението на Димитър Златарски (1903–1989) – български учител, енциклопедист, самоук археолог, създател на историческия музей в Дългопол (1948).

21. 190 г. от рождението на Алфред Нобел (1833–1896) – шведски инженер, химик, индустриалец и учредител на Нобеловата награда.

22. 120 г. от рождението на Златю Бояджиев (1903–1976) – български художник, портретист и пейзажист, сред най-самобитните ни художници на XX в.

25. 185 г. от рождението на Жорж Бизе (1838–1875) – френски композитор романтик.

31. 190 г. от рождението на Александър Бородин (1833–1887) – руски композитор.

Ноември

1. 150 г. от рождението на Божан Ангелов (1873–1958) – български литературен критик, историк и културен деец, директор на Народната библиотека в София (1923–1928).

7. 110 г. от рождението на Албер Камю (1913–1960) – френски писател, драматург, журналист и философ.

9. 205 г. от рождението на Иван С. Тургенев (1818–1883) – руски писател.

14. 130 г. от рождението на Александър Лебедев (1893–1969) – руски и съветски физик.

16. 145 г. от рождението на Михайло Парашчук (1878–1963) – украински и български скулптор, създател на фасадите на Народната библиотека в София, Съдебната палата, БНБ и др.

20. 165 г. от рождението на Селма Лагерльоф (1858–1940) – шведска писателка, лауреат на Нобелова награда за литература (1909).

22. 190 г. от рождението на Добри Войников (1833–1878) – български възрожденски учител, драматург, общественик и журналист, музикален и театрален деец, основоположник на българския театър, пръв български режисьор и автор на театрални пиеси.

22. 140 г. от рождението на Сирак Скитник, псевдоним на Панайот Тодоров Христов (1883–1943) – български поет символист, художник и театрален кри-

тик, библиотекар в Министерство на просвещението (1924–1925), директор на Радио „София“ (1935–1943).

22. 110 г. от рождението Асен Босев (1913–1997) – български поет и преводач, автор на детско-юношеска литература.

Декември

1. 135 г. от рождението на Иван Г. Данчов (1888–1960) – български лексикограф, заедно с брат си Никола съставя първата българска енциклопедия (1936).

2. 100 г. от рождението на Мария Калас (1923–1977) – оперна певица, една от най-известните и влиятелни през XX в.

3. 200 г. от рождението на Станислав Доспевски (1823–1878) – български възрожденски художник и иконописец.

4. 145 г. от рождението на Никола Г. Данчов (1878–1956) – български писател и лексикограф, заедно с брат си Иван съставя първата българска енциклопедия (1936).

9. 415 г. от рождението на Джон Милтън (1608–1674) – английски поет и публицист.

11. 105 г. от рождението на Александър Солженицин (1918–2008) – руски писател, драматург, историк, дисидент от втората половина на XX в.

11. 220 г. от рождението на Хектор Берлиоз (1803–1869) – френски композитор романтик, диригент, музикален критик и теоретик.

13. 145 г. от рождението на Адриана Будевска (1878–1955) – българска актриса, един от основоположниците на професионалния театър в България.

14. 520 г. от рождението на Мишел дьо Нострадамус (1503–1566) – френски лекар, фармацевт, астролог.

20. 155 г. от рождението на Димитър Т. Страшимиров (1868–1939) – български историк на Българското възраждане, писател, педагог и обществен деятел.

22. 165 г. от рождението на Джакомо Пучини (1858–1924) – италиански оперен композитор.

28. 95 г. от рождението на Чингиз Айтматов (1928–2008) – киргизки и съветски писател.

28. 160 г. от рождението на Владимир А. Стеклов (1863–1926) – руски математик, академик, организатор и първи директор на Института по физика и математика на РАН, кръстен на негово име след смъртта му.

През 2023 г. се навършват:

615 г. от въстанието на Константин и Фружин (1408).

245 г. от рождението на Никола Карастоянов (1778–1874) – български печатар, книгоиздател и книгопродавец, основоположник на книгопечатането в България, с голям принос за развитието на печатарството през българското Възраждане.

230 г. от рождението на Неофит Рилски, с мирско име Никола Бенин (1793–1881) – български монах, игумен на Рилския манастир, художник, учител, езиковед, един от главните просветители и водачи на църковното движение през първата половина на XIX в.

185 г. от рождението на Христо Иванов Големия 1838–1898) – български революционер, близък сподвижник на Левски, участник в Априлското въстание и в Руско-турската война от 1877–1878 г.

215 г. от рождението на Христо Тъпчилещов (1808–1875) – български възрожденец, търговец, активист на движението за църковна независимост. Благодарение на Тъпчилещов образованието си получава Лазар Йовчев, по-късно екзарх Йосиф, положил неимоверни усилия за изграждането на църковното и училищно дело в Македония и Одринско.

215 г. от рождението на Христодул Сичан-Николов (1808–1889) – български просветен деец, протестант, от средата на XIX век, един от преводачите на Библията на новобългарски език (1871).

Световни годишнини и десетилетия под егидата на ООН и ЕС:

2018–2027 – Трето десетилетие на ООН за изкореняване на бедността.

2018–2027 – Международно десетилетие за действие „Вода за устойчиво развитие“.

2019–2028 – Десетилетие на семейното земеделие.

2019–2028 – Десетилетие на мира в памет на Нелсън Мандела.

2021–2030 – Десетилетие на ООН за здравословно стареене.

2021–2030 – Десетилетие на ООН за възстановяване на екосистемите.

2022–2031 – Международно десетилетие на местните езици.

Изработи Радка Анчева

Отдел „Методичен“

Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив

Доц. д-р Румен Ковачев

(5.X.1957–7.VIII.2022)

Към вечността пое доц. д-р Румен Ковачев – дългогодишен архивист-османист в отдел „Ориенталски сбирки“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Изследовател на българското минало с огромен национален и международен авторитет.

Автор на книгите „Опис на Никополския санджак от 80-те години на XV век“ (1997), „Самоков и самоковската каза през XVI век според описи от истамбулския османски архив“ (2001), „Опис на Видинския санджак от първата четвърт на XVI в.: стопанска и военно-административна структура“ (2016), на дисертацията „Населението по българските земи през втората половина на XV–XVI век: административно-поселищно устройство, демография и етнорелигиозни промени според тимарски регистри“ (1992), на много статии и студии.

Книгите ти ще водят при тебе нови приятели и в бъдеще!

Ще бъдеш запомнен завинаги!

Ние, които те познавахме, ще те помним, докато ни има!

Почивай в мир!

*От колегите в отдел „Ориенталски сбирки“
и от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“*

ТАЛОН

ЗА АБОНАМЕНТ НА СПИСАНИЕ „БИБЛИОТЕКА“, издание на
НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“,
ЗА 2023 г.

Име. Презиме. Фамилия.

Фирма (библиотека)

ИЗПРАЩАЙТЕ АБОНАМЕНТА НА АДРЕС:

Пощенски код. Град (село). Област.

Улица. бл. вх. ет.

ап. тел.

Заплащам сумата от. лева за:

	Бр. кн.	Ед. цена	6 м.	12 м.
☐ Сп. „Библиотека“	6	9,00 лв.	☐ 27 лв.	☐ 54 лв.

ЗА КОНТАКТИ И ИНФОРМАЦИЯ:

Росица Владимирова – тел. 9183 136; GSM: 0885643171

e-mail: R.Vladimirova@nationallibrary.bg

rosicavladimirova@abv.bg

МОЖЕТЕ ДА ИЗПРАЩАТЕ ТАЛОНИТЕ НА АДРЕС:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

По сметка:

IBAN сметка: BG20UNCR76303100112993, BIC код:

UNCRBGSF, Уникредит Булбанк,

Бизнес център София Батенберг, 1000 София

С пощенски запис:

1037 София, бул. „Васил Левски“ 88

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“

Росица Владимирова

Прилагам към поръчката копие от платежния банков документ
или квитанция от изпратения пощенски запис.